

IOAN AL. BRĂTESCU VOINEȘTI

B. 365/938

IN LUMEA DREPTĂȚII

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ” BUCUREȘTI

BIBLIOTECA
FUNDATIVNEI
UNIVERSITARE
CAROL I.

Nº Curent. 69480 Format m

Nº Inventar 25139 Anul 1938

Secția Defapt. IV Raftul III

COSTICA IONESCU
Legătorie de Cărți
București
Str. Morilor, 88

IN LUMEA DREPTĂȚII

1956

240424

Innr. 25.139

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

IN LUMEA DREPTĂȚII

(NUVELE ȘI SCHIȚE)

65703

4700

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” — BUCUREȘTI

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 69480/953
Inventar COTE 65703

RC 26/02

B.C.U. Bucuresti

C65703

IN LUMEA DREPTĂȚII.

Dece s'o fi ducând Andrei Rizescu să-și petreacă seara la avocatul Vineanu, a cărui soție primește în toate joile, nu știe nici el. Afaceri și politică nu se pricepe să discute, cărți nu știe să joace, să danseze nici atât, iar miopia lui îl face să tresară la fiecare mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cânte din vioară, că e absolvent al Conservatorului; dar, din cei șase ani de rătăcire, prin provincie, a învățat că lumea vine la sindrofie să râză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzica.

O să facă și astăseară ce a făcut Joia trecută: o să se miște cu precauțiune dela un grup la altul, o să privească portretele și litografiile de pe pereți, o să audă aceleași convorbiri și aceleași valsuri cântate la pian de domnișoare și o să plece obosit de urât, cu dorul Bucureștiului înzecat. Ajuns, văzù cu o tristă mulțumire că parcă n'ar fi altă seară, ci tot a de Joia trecută. In odaia din dreapta, aceleași doamne cu

figuri pătimăse, în care nu mai erà nimic feminin, jucau maus scump, care le adunà galerie împrejur; — în odaia de alături jucau aceiași bărbați; într'altă parte câțivà alți inși vorbeau despre aceiași trădare națională și micșorare a prestigiului țării; ca și în Joia trecută câțivà ofițeri se plâneau către domnișoare de lipsa unui lac pentru patinaj, ori împărtășeau cu bucurie hotărârea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de față trei colegi de magistratură ai lui Andrei, dar procurorul și supleantul jucau poker, iar cu președintele nu prea erà în dragoste mare; mai erau și avocați, dar parte erau tot la cărți, iar parte discutau politică; cu altă lume nu se cunoștea bine, nefiind în oraș decât de vre-o câteva luni; noroc că erau pe o masă albumuri de fotografii și de cărți poștale ilustrate, pe care Andrei puse mâna ca să facă și el ceva.

Erà adâncit în răsfoirea lor, când din odaia de pian se auzi altceva decât obișnuitele valsuri. După o clipă de gândire, își aduse aminte că e „Mondschein-sonnate”, a lui Bethoven, o bucată pe care o cântă și el la vioară.

Lăsând albumurile, se strecură până la ușa odăii. Cânta o fată îmbrăcată într'o rochie modestă cenușie, care i se părea că-i e cunoscută. Se întrebà cu nedumerire: unde

a mai văzut el acel chip, a căruia frumuseță nu stă numai în frăgezimea tinereții, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată sub care străluceau ochi negri sclipitri de inteligență, iar în părul negru pieptănat în sus, o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie!

În vremea asta domnișoarele râdeau de glumele unui ofițer; în odaia de alături se iscăse ceartă la o masă.

— Fugi, domnule, d'aici, se auzeă strigând vocea colonelului, joci ca o mazetă. O joci de patruzeci de ani și tot n'ai învățat-o. Apoi când mă vezi că-ți lepăd pică de-un ceas...

Lumea râdeă cu hohote.

Fata care cântă la pian, cu însușirea pe care o au femeile de a vedeă fără să privească, observase pe tânărul cu ochelari, care stă în pervazul ușii de alături și singur ascultă cu sfințenie ce cântă ea.

— „Unde am mai văzut eu figura asta?“ se frământă Andrei și, simțind pe cineva care se apropiase de dânsul, se întoarse.

Eră Antonescu, noul director al Gimnaziului, cu care făcuse cunoștință câteva zile mai înainte pe uliță.

— Eram să vă întreb cine e domnișoara care cântă la pian, dar bănuiesc că nu știți, că sunteți venit mai de curând decât mine.

— Ba știu, răspunse directorul. E domnișoara Murgu, sora nevastă-mi.

— Așa?! Ce bine cântă la pian domnișoara Murgu...

Deodată i se făcù lumină în minte și începù să râdă.

— A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întâmplă. De aproape un sfert de oră mă chinuesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnișoara și acum îmi reamintesc.

— De unde?

— Acum doi ani, în vacanța mare, am fost în treacăt vre-o trei zile la Govora. Intr'o seară s'a dat o reprezentație în folosul cantinelor școlare. Nu e așa că printre alte domnișoare a cântat și domnișoara Murgu?

— Așa e.

— Păstrez și acum afișul cu o însemnare de cât de bine a cântat domnișoara, mi se pare, Elena Murgu.

— Asta e nostim, zise Antonescu zâmbind. Să i-o spunem.

— A!, ba nu.

— Ba da, cum o isprăvi.

Se așezară pe canapea și urmară pe șoptite convorbirea, din care Andrei află că damna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu din pricina aerului Giurgiului, care nu-i priia, a obținut să

fie mutat aci, în orășelul acesta de munte; că, măcar că nu erà venit decât de două luni, simțià o mare îmbunătățire în sănătate; că Elena îi erà cumnată și fiică tot într'o vreme, de oarece ei o crescuseră, fiindcă-i muriseră părinții de când erà abia de șase ani; — iar Antonescu află că nici Andrei n'are părinți, că e și el numai de șase luni în oraș.

În vremea asta fata sfârșise și întorcându-se îi privià.

Directorul se sculă și luând pe Andrei de mână îl duse la dânsa.

— Eleno, dă-mi voie să-ți prezint pe d. Andrei Rizescu, judecător de ședință la tribunal și absolvent al conservatorului la vioară.

Apoi istorisì, cu toate împotrivirile lui Andrei, chestiunea afișului dela Govora.

— Admirabilă e sonata asta, domnișoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu știu dacă ați auzit-o vreodată la pian și vioară.

— Nu.

— O știi la vioară? întrebă directorul.

— Da.

Gazda, doamna Vineanu, care auzì în treacăt cuvintele din urmă, venì să stăruiască de Andrei să-și aducă vioara.

— Te rog frumos, domnule Rizescu. Sunt trei pași până la dumneata.

— Altă dată da, astăseară însă nu.

— Mă însoțesc și eu la rugăciunea doamnei Vineanu, stăruî Elena Murgu. Sunt aci, vă pot acompania la pian.

Ii sună vocea mai dulce decât pianul de care stă rezemată, și privirea ei zâmbitoare ucideà orice putere de împotrivire.

După o clipă de codire se înclină:

— Fie.

Atunci fata făcù un pas către dânsul și-i zise, privindu-l drept în ochi:

— Dacă nu v'ar pricinui prea multă căutare, v'aș ruga să aduceți și afișul.

— O! asta nu, răspunse el îndreptându-se spre eșire.

Totuși l-a adus. Cetise în grabă acasă însemnarea făcută pe el și văzuse că nu era nimic de ascuns; deci înainte de a începe să cânte, îl scoase din buzunar și-l întinse fetei, care cetì cu obrazii înfloriți, desigur din pricina resfrângerii culorii afișului.

„Eram în picioare lângă scenă. Cea din urmă care a cântat a fost domnișoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într'o rochie civită, o fată palidă la față, cu ochii vii și cu o viță de păr alb pe frunte. Nu știu ce mi-a dat dela început încredințarea că, dacă va cânta și această domnișoară, va cânta bine. O parte din public se pregăteà să plece, sătul de atâta muzică. Dar dela primele acorduri a robit toată sala, iar când a terminat, cu drept cuvânt, i s'au făcut ovații“.

Dupăce Andrei întocmî afișul cu îngrijire și-l vârî în buzunar, încep să cânte, și cântă amândoi atât de bine și puterea muzicii e atât de mare, încât capetele se întorc, vorbele încetează, până și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar când sfârșesc, lumea izbucnește în aplauze:

— Admirabil !

— Domnule Rizescu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...

...Și acum, întors acasă, Andrei se gândește ce rău i-ar fi părut să nu se fi dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umple inima. Iși ià vioara, și cântă de unul singur, pe când în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu o viță de păr alb ca un buchet de iasomie...

* * *

O pornise de jos Andrei Rizescu. Erà fiul dascălului Rizea dela Biserica Sf-tului Gheorghe din Pitești, om sărac, fără altă avere, decât venitul a trei pogoane din pământul parohiei. Ajutat la cheltueli de boerul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învățat alături de băiatul Mărescului; dar pe când feciorul boierului își treceà clasele cu propteli, băiatul dascălului eșià printre cei dintâi.

La sfârșirea liceului s'ar fi înscris la altă facultate decât la drept, dacă nu ar fi fost stăruințele bătrânului Mărescu, care vrea să își aibă copilul alături cu Andrei, a cărui sânguință și cumișenie puteau să-i fie un îndemn. Pe lângă facultatea de drept, Andrei mai făcea și pe cea de filozofie și mai urmă și Conservatorul la vioară, talent pe care-l moștenise dela tată-său, că și dascălul Rizea cânta din vioară. Și iarăși, pe când Andrei ducea o viață așezată, necunoscând alte petreceri decât cetitul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureștiului, și regulatele partide de șah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învățase acest joc, socotindu-se vinovat și stricat după o seară petrecută prea târziu, la berărie, în discuții, — tânărul Mărescu își cheltuiă viața în cafenele și în petreceri desfrânate.

Dupăce și-a luat licența, pe când Mărescu plecă la Paris pentru doctorat, Andrei căpătă, cu sprijinul boerului, un post de substituit la Teleorman. Trecuseră doi ani dela intrarea lui în magistratură, când s'au întâmplat nenorocirile care au sfărâmat deodată toate legăturile de recunoștință ce-l legau de neamul Măreștilor.

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boerului de ajutor la cusut doamnei și domnișoarei Mărescu. Această soră, nespus

de dragă lui Andrei, a fost sedusă de tânărul Mărescu, întors în vacanță dela Paris.

Rușinea ce fata făcuse tatălui și fratelui său a ispășit-o prin chinurile, în care s'a sfârșit, otrăvindu-se. Peste câteva luni s'a răpus și dascălul Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul nimănui, numai prin purtarea lui bună și prin munca lui — (câteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră luarea aminte a lumii judecătorești) — înaintase încet, din treaptă în treaptă, ajungând în timp de șase ani judecător de ședință, acî în acest oraș. Colegii lui îi găseau trei cusururi: ziceau că este zgârcit, ursuz și mândru; dar n'aveau dreptate. Zgârcit îi ziceau pentru că nu-și risipiă banii la cărți, dar ar fi de cercetat și de numărat câți magistrați cinstiți, fără nici o altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-și facă o bibliotecă frumoșică, să călătorească odată până la Roma și să aibă și două mii de lei puși deoparte. Mândru și ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile și nu da ghes cu dragostea nimănui, nu prea se ducea în lume; dar asta ținea și de miopia lui care-l făcea sfios; iar dacă aveau nițică dreptate, când ziceau că „fulgeră la cornul caprii când o râde Rizescu”, tot atât e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici

nu l-au auzit vorbind altfel decât cu blândețe și apoi, când îți iei în serios misiunea de judecător și când nu privești cu nepăsare mersul stărilor sufletești ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimțite, te simți împins spre mâhnire și spre mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub același unghiu al sfâșierilor și întremâncărilor pentru un peticel de interes.

Așa, cum eră, în scurta vreme de când eră în acest oraș, plăcuse multora și nu erau puțini acei cari având o fiică, o soră, sau altă rudă de măritat, ar fi primit cu bucurie s'o dea după dânsul. Se poate prin urmare, înțelege ușor ce vâlvă a stârnit în acest orașel, în care orice căsătorie eră un eveniment, vestea că Rizescu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să iă fată străină, abia venită, fără un ban de zeștre, când, slavă Domnului, erau în oraș atâtea fete frumoase, bine crescute și cu stare.

Lucrurile s'au întâmplat în chipul cel mai firesc.

În Duminica următoare sindrofiei dela Vîneanu, Andrei se dusesese la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul Gimnaziului, având pe seama lui trei odăi jos, în aripa dreaptă, a clădirii. Într'o altă casă, unde venia să facă întâia vizită, ar fi stat cel mult zece minute, cu mânușile în mâini,

nemișcat de pe scaunul pe care ar fi apucat să se așeze; dar aci, atitudinea prietenoasă și lipsită de etichetă a lui Antonescu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

Când a intrat, soția și cumnata directorului nu erau în odaie. Il primise el, într'o hăinuță de casă, pătată și arsă în mai multe locuri de fel de fel de acide, și întâia vorbă i-a fost :

— Mă rog, ții la etichetă? să mă duc să-mi schimb haina...

— Te rog nu te deranjă, răspunse Andrei zâmbind. Iar după ce veniseră cucoanele și după ce l-a înfățișat nevesti-si, îl întrebase dacă se grăbește și față cu răspunsul negativ al lui Andrei:

— Apoi scoate-ți mănușile. Mă rog, nu te las așa cu una, cu două; mi-ai spus dăunăzi că nu cunoști gimnaziul și vreau să ți-l arăt în amănunțimi.

Și au mers cu toții să vadă localul gimnaziului. Era în adevăr vrednic de văzut : săli de studiu curate, mari și luminoase, — sală de desemn, sală de gimnastică, o bibliotecă cum nu s'ar fi așteptat Andrei să găsească într'un orașel atât de mic ; și în sfârșit, păstrat pentru la urmă, laboratorul de fizică și chimie, specialitatea lui Antonescu, alături cu un amfiteatru încăpător. La fiecare exclamare de admirație a lui

'Andrei, directorul se întorcea către fată și o întrebă :

— Să-i spunem aci? și răspundeà tot el : „Nu, lasă la urmă“.

Antonescu erà un om de vr'o patruzeci și cinci de ani, blond, slăbuț, chel ca sticla, vioiu ca o vrabie; porecla de *neamțul*, pe care o purtă din școală, i se cuvenià și pentru înfățișarea lui, și pentrucă în adevăr, erà german, după mumă ; iar aplecarea lui pentru științele naturale o moștenise dela bunicul său matern, răposatul Maller, farmacistul.

— Uite ce am combinat noi, domnule Rizeșcu, zise el, dupăce se întoarșeră în odaia de primire... dar cum să încep, că trebuie o introducere?

— Lasă mai târziu, 'Alexandre — zise nevastă-sa.

— Al nu. Nu mă știi pe mine? Eu când am ceva de spus, trebuie să-l spun îndată, că mă supără, parcă mi-ar umblă un fir de păr pe limbă. Uite ce e.

Și începù să explice cum îi lipseau din laborator multe lucruri esențiale cari trebuiau neapărat cumpărate; că dela minister erà greu de căpătat suma trebuincioasă, că județul, vorbise cu prefectul, n'avea fonduri.

'Atunci ce s'a gândit? Așà e că Elena cântă bine la pian?

— O, foarte bine!

— Eleno, așa e că d. Rizescu cântă bine din vioară?

— Mai mult decât bine, răspuse fata.

Atunci eră foarte simplu: s'a gândit că ar putea organiza în amfiteatrul gimnaziului un concert — eră destul de încăpător amfiteatrul — și s'ar putea scoate o sumă destul de frumoasă; și părându-i-se că vede o mișcare de protestare a lui Andrei:

— Mai întâiu, n'o să ai de cântat toată seara, că o să mai fie și alte bucăți; băeții o să cânte în cor, — alții o să declame, alții o să mai facă scrimă. Mă rog, de toate. Să nu zici nu, domnule Rizescu. In orice caz, lasă-mă să mai trag nădejde două-trei zile. Ce e azi? Duminică? Uite, îți acordăm trei zile de gândire: Luni, Marți și Miercuri, când te rugăm să vii să prânzești cu noi. Dacă primești, vii Miercuri cu vioara, dacă nu, vii fără vioară.

Așa e că va să fie cineva afară din cale ursuz ca să nu se simtă atras către niște oameni așa de deschiși la inimă?

Miercuri seara se dusesese cu vioara. După masă venise și doctorul Georgescu, un coleg de școală al directorului, cu nevastă-sa, și petrecuseră o seară minunată, făcând muzică cu Elena și discutând împreună cu doctorul planurile de reforme pe cari vreă să le introducă Antonescu în cursurile lui.

65703

De atunci, pe măsură ce trecuse vremea, se încredințase ce oameni de ispravă erau Antoneștii. La fiecare reîntâlnire găsisese noi cuvinte să-i fie dragi și să se apropie de dânșii. El, un om deștept, harnic, învățat nu numai în ramura științelor naturale, dar pe care-l interesă orice fel de cunoștinți; Matilda, nevastă-sa, o femeie bună și simplă care inspiră dela întâia vedere o trainică simpatie. Nu eră frumoasă, dar aveà o blândețe care te fermecà. Toate treburile casei le făcèa fără nici un ropot, cu cea mai mică tevatură. Cu rost la toate, cu spor la muncă, mișcările ei aduceau aminte sprinteneala nezmotoasă a unei furnici. Cu drept cuvânt ziceà directorul despre ea, că el n'are în tot laboratorul lui de fizică un aparat mai precis decât nevastă-sa. Elena, pe lângă însușirile soră-si, care-i slujise de mamă (îi ziceà Mama-Tilda), aveà inteligența mai vie, erà mai zglobie, erà frumoasă și aveà mare talent la pian. Câte-și trei aveau în comun simplitatea, naturalitatea, lipsa de supraveghere de tine însuși și de dorința de a produce efect, însușirile greu de lămurit pe cari le au mai ades Nemții decât Românii, însușiri cari sparg ghiata și te îmbie la intimitate și la prietenie dela întâia întâlnire.

Om singur pe lume, mâncând pe la birturii, trăind într'o odăiță rece de singură-

tate, la ușa căreia când se întorcea nu era nimeni să-l întâmpine cu un zâmbet ori cu o vorbă bună, — e lesne de înțeles ce înrâurire a avut asupra gândurilor și hotărîrilor lui Andrei, fericirea casnică aflată în casa Antoneștilor. Cetiri împreună, discuții interesante, muzică, până și șahul de odinioară, că și Antonescu jucă șah, și toate acestea sub lumina unor ochi zâmbitori a căror pereche n'o întâlnește încă în viață, — i se părea că după o lungă rătăcire printr'o negură umedă și rece, a sosit într'o locuință curată, caldă și îmbălsămată. Gândurile mohorâte despre zădărnicia străduințelor omenești, îndoielile neliniștitoare despre rostul lumii, care-l frământaseră atâtea nopți fără de somn, în pustietatea odăiței lui de om stingher, se risipeau acum ca valurile de ceață la razele soarelui. Viața dusă de el până atunci îl făcuse să ajungă până la vârsta de 29 ani, cu inima adăpostită de simțirea, ce acum i-o cuceria cu furie, — parcă vrea să-și recâștige întârzierea. Ce altă înfățișare căpătau toate câte până acum i se păruseră fără însemnătate... Și după lungi certuri cu sine însuși, după lungi șovăiri, când din fericirea fără de nume pe care o simțea alături de fată și din neliniștea dureroasă care-l rodea de parte de ea, când din tăerea răsuflării pe care i-o pricinuia numai gândul că s'ar

putea să n'o mai vadă, s'a încredințat că fără dânsa nu se mai poate, — a cerut-o lui Antonescu...

* * *

*D-nei Adina Căpitan Gh. Nicolau
Giurgiu.*

Nu-ți e rușine, Adino dragă, să răspunzi cu o pagină la scrisorile mele de șase și de opt pagini? Vream să-mi răzbun și să nu-ți sriu decât un rând: „Sunt bine merci; sper că și voi idem“, și să iscălesc; dar nu pot. Eu nu sunt, ca tine, la un loc cu toate prietenele copilăriei noastre, având cui spune atâtea câte aș aveà de spus; eu n'am aici decât pe Mama-Tilda, dar cu ea nu pot vorbi așa cum aș vorbi cu tine. Ce n'aș dà să te pot aveà aici măcar o zi...

Am primit fotografia băețelului tău. Numai decât am poruncit la un tâmplar o ramă pe care s'o pirogravez (am găsit un model cu călțunași de toată frumusețea) și o s'o așez într'un loc de unde s'o privesc toată vremea. Ce drăguț e! Că o să am tot băiat și eu, nici nu mă îndoesc. Prea o dorim din adâncul inimii și Andrei și eu, — prea ne-am obicinuit cu ideia asta, pentruca Dumnezeu să nu ne îndeplinească dorința. Și Mama-Tilda tot așa crede, — la toate

câte lucrează pentru copil le-a pus panglici albastre.

Numai dacă ar fi frumos ca al tău. Andrei a sărutat fotografia de zece ori, mângâind-o : „feciorașul tati, fecioraș“. Gândul c'o să aibă și el un fecioraș îl înebunește de bucurie. Al dacă ai ști ce bun, ce plin de atenții e pentru mine Andrei, așa de bun încât i-am spus că dacă o vrea să-și resfețe copilul cum mă răsfată pe mine, îl iau de sub creșterea lui (!!). Să ne auzi planuri ce facem; să vezi pe Andrei cum își notează fiecare cusur și cum discutăm mijloacele prin care le-am putea înfrânge la copil. Am răs eri de ne-am prăpădit ; mă rog, erà să ne certăm, pentrucă eu ziceam că o să-l pun la pian dela trei ani și Andrei zicea că nu, că e prea de vreme.

Sunt fericită, Adino dragă, așa de fericită încât parcă mă cuprinde o grijă.

Aș vrea să se împietrească lumea așa cum e acum, să rămân totdeauna sub iubirea mângâetoare și ocrotitoare a lui Andrei... Nu e frumos ca bărbatul tău, Andrei, are însă o privire bună și un timbru de voce grozav de duios între bas și bariton. Unele cuvinte spuse de el îmi plac la nebunie, parcă vibrează inima în mine când le aud : „marmură, bravură“.

Parcă ți-am scris că avem o căsuță mică și drăguță ca un pahar, așezată în mijlocul

unei curți pline de flori. Proprietarul, care șade în fundul curții în două odăițe, un pensinar bătrân, nenea Mache, cum îi zice toată lumea, e un grozav iubitor și de flori și de păsări.

Am făcut aici cunoștința unui coleg de școală al lui nenea Alexandru, un doctor Georgescu, a căruia nevastă seamănă leită cu Victoria Nanu, doar nițel mai în vârstă. Sunt amândoi oameni foarte buni și care au prins mare dragoste de noi. Am primit dela ei mai multe daruri la nuntă. Duminica trecută am petrecut la via lor : o poziție încântătoare, din pridvorul casei lor se vede tot orașul. Nici nu mă încerc să-ți descriu frumusețea de raiu a viei. Parcă n'am văzut de când sunt așa nuci uriași și umbroși, nici fân atât de plini de flori și de miresme. Ne-am întors seara acasă târziu pe lună, cu sufletul îmbălsămat de fericire.

Zici că te duci la Câmpu-Lung în Iulie. Poți să înțelegi câtă plăcere mi-ar face să putem veni și noi; dar nici nu vreau să mă gândesc la fericirea asta. Noi nu putem veni, atât din pricina poziției mele, cât și din altă privință. Andrei și-a cheltuit cu instalarea noastră tot ce-a pus de-o parte și tocmai acum vin cheltueli serioase. Voi însă... dar nu, ar fi prea frumos și bine. În orice caz dacă s'ar întâmplă să veniți, te rog să mă înștiințezi. Sosirea voastră fără

de veste mi-ar putea face rău de bucurie.

Măcar că în ropotul examenului, nenea Alexandru mi-a spus să nu uit să vă scriu sărutări din parte-i. Din partea mea salutări d-lui Nicolau; iar pe tine te îmbrățișez cu drag și cu dor ca pe-o soră.

Elena Rizescu

PS. Uitucă ce sunt! sărută pe băețel de sute de ori, pentru Andrei și pentru mine.

* * *

Oricine trece ziuă prin dreptul caselor lui Matache Petrescu, în care acum locuiește Andrei Rizescu, se oprește să admire grădinița. Cum împrejmuirea dela uliță e de plasă de sârmă, se poate vedea tot : cărările bătătorite cu nisip galben, netezit ca'n palmă, fără zare de buruiană, — iarba tunsă cu mașina, — rândurile de flori așezate și alese după culori, — bețe de trandafiri vopsite verde cu bășici de sticlă în vârf; — la umbra unui enuper un arap de ipsos cu joben galben, haină roșie și pantaloni albaștri, care picior peste picior și cu țigara în gură șade citindu-și gazeta; — dincolo, tolănit pe iarbă într'o rână, un pitic dărbos care zâmbește trecătorilor; — împrejmuirea din dreapta și din

stânga îmbrăcate până sus în ederă; — într'o parte bolta de viță, iar în mijlocul grădinii, simplă dar curată, căsuța.

Ce altă treabă are Mache Petrescu, văduv, acum de zece ani pensionar, decât să îngrijească toată ziua de flori și de păsări? În dosul casei, închiriată lui Rizescu, e altă căsuță cu două odăi și bucătărie, care nu se vede dela drum și în care locuiește el; tot acolo e și curtea păsărilor. Cei care au intrat până acolo au putut vedeà găini cu adevărat vrednice de văzut: Paduane moțate de nu li se mai văd nici ochi, nici ciocul, încălțate de deabià se pot mișcă; găini de Cochinchina uriașe; găini de Brămaputra cu urechi mari, care le atârnă ca niște cercei de mărgean; găini de Iocohama în cozile cărora strălucesc toate culorile curcubeului și ale pietrelor scumpe.

Din zorii zilei până'n noapte, bătrânul, cu o pălărie cu margini mari înfundată până la ochi și veșnic cu un tartan cenușiu pe umeri, nu stă o clipă, umblă de colo până colo: ici are de plivit o buruiană, dincolo are de tuns o ramură, într'altă parte de semănat ori de presădit o floare.

După patruzeci de ani de slujbă la tribunal, unde treptat-treptat dela practicant în arhivă ajunsese grefier, acum zece ani când se retrăsese la pensie, și-a clădit căscioara pe care o da cu chirie și trăià cu florile și

cu găinile, ajutat la treburile casei de o mătușă mai bătrână decât dânsul.

Porecla de „inimă-rea“ i s'a născocit de lume, nu atât în înțelesul de om rău ori hain, cât în înțelesul de om amărît și iubitor de singurătate...

De când s'au mutat Rizieștii aci, trecătorii se opresc și seara în dreptul caselor, ca să asculte o clipă valurile de armonie care ies pe ferestre. Preajma e așa de tăcută în oraș, încât din uliță se aude nu numai pianul, vioara și violoncelul, dar se aude deslușit și un glas de om care zice din când în când: „No, no, no! dà capo, più sostenuto“.

E glasul căpitanului Caselli, șeful muzicii regimentului, care cântă cu violoncelul și conduce.

Cu ăst Caselli au făcut cunoștință Rizieștii curând după mutarea lor în casele lui Mache Petrescu.

Intr'o seară cântau împreună o melodie de Rubinstein.

Când au sfârșit, au pornit din dreptul ferestrei niște aplauze puternice și un glas de om strigà: „Bravo! bravissimo! mio complimento!“

Erà Caselli care intrase în grădină și se furișase în vârful degetelor până sub fereastră.

Antonescu și doctorul Georgescu, care-l cunoșteau din vedere, îl poftiseră înăuntru.

N'avea cuvinte Italianul să-și exprime mirarea și mulțumirea pe care i le stârniă descoperirea în oraș a unei case unde se făcea muzică. Și, într'o limbă italiano-francezo-română nu tăcuse timp de un ceas, vărsându-și tot necazul și tot disprețul împotriva orașenilor care au atât sentiment muzical, cât teaca săbiei lui, în care bătea cu pumnul în semn de demonstrare, și împotriva colonelului reghimentului: „una bruta, ve dico!“

Al ce alte vremuri apucase el, când comandă reghimentul colonelul Opran... Gagiști plățiți bine, orchestră cu care organizează audiții muzicale la clubul militar, proiecte de cumpărare de instrumente perfecționate, saxofoane și de-a înființa o muzică cum n'a existat încă în țară, când, „una bona mattina, crac,!“ colonelul Opran mutat, și'n locul lui un om... un om care nu se gândia decât la economii, un om care concediază gagiștii, un om căruia nu-i trebuie muzică, ci fanfară care să știe acolo un cadril, un vals... „una bruta, ve dico!“

Dar atunci pentruce se plăteă de județ și de comună subvenție muzicii? Erau proști că i-o dădeau.

Și ridicându-și mâinile spre cer se miră: „Cristo!“ cum de nu înțelegea lumea că în-

tr'un orășel mic ca ăsta, lipsit de teatru, lipsit de muzee, lipsit de cor în biserici, lipsit de toate, singurul mijloc de a scoate pe oameni din lăncezeala, din trivialitatea vieții de toate zilele — erà înființarea unei muzici bune! Dar nu înțelegeau ei ce important rol are în educația unui om muzica și cum îl îmbunecază? Iată, aici un exemplu: În ce casă ar fi îndrășnit el să intre așa fără să cunoască pe nimeni? Aici a intrat pentrucă e o vorbă: unde se cântă nu te sfii, intră că sunt oameni buni. „Meloterapia, signor dottore, nu așa?“ Dar cu cine să se înțeleagă? Și cu un ton de desăvârșită desnădejde: „A! Colonel Opran! da quando a plecat zé suis oun homme perdou“...

De aceea n'aveà cuvinte să și exprime mirarea și mulțumirea, auzindu-i cântând așa de bine. Și el cântă cu violoncelul și, dacă voiau, puteau organiza trio frumoase... Adouazi își adusesese instrumentul și d'atunci cel puțin de două ori pe săptămână venia regulat după masă.

Rizeștii îl primeau cu drag pentru mai multe cuvinte. Mai întâiu cântă perfect și sub conducerea lui făceau progrese vădite; apoi doctorul Georgescu ziseșe într'un rând că îndeletnicirile mumei din timpul sarcinei se moștenesc de copil și însfârșit atât Andrei cât și Antonescu și doctorul simțeau

delsușit ce bine le făcè această cură de muzică, — cum îi lecuia de oboseală și de supărarea muncii de peste zi.

Mai vârtos simțià această binefacere Andrei, care se întorceà ades acasă istovit și cu inima plină de o silă pe care i-o făceau atât cele șase ceasuri de muncă neînteruptă, cât și zilnicele lui neînțelegeri cu președintele tribunalului.

Èrà àst președinte, Nicolae Zărnescu, o fire ciudată. Fiul unui negustor din Ploiești, odinioară foarte bogat, în urmă scăpătat, ajunsese judecător de ședință în orașul său natal. Perspectiva marei averi, ce urmă să moștenească dela tatăl său, făcuse pe un ministru de justiție de pe vremuri să-i deà în căsătorie o nepoată de vară din Ploiești. Micșorimea zestrei ce aduceà fata se compensà cu șansele de înaintare pe care le oferià înrudirea și nășia ministrului dreptății. Inlocuit curând după aceea, la schimbarea guvernului, încercase timp de un an, fără izbândă, să practice avocatura în Ploiești. Atunci s'a întâmplat falimentul tatălui său, care a înghiți toată averea, din care n'a scăpat decât o moșioară de o sută de pogoane la Văleni, unde s'au retras și fostul negustor și fostul magistrat. Un an în urmă tatăl murise, iar Nicolae Zărnescu, urmând să fie înscris de formă în baroul de Prahova, își vedeà

acum de mica lui gospodărie: livezi de pruni, fânează și un petec de vie. Pledând odată pe lună la judecătoria din Văleni și la un an odată un proces la tribunalul din Ploiești, înconjurat de stima concetățenilor, în ochii cărora calitatea lui de fost magistrat și rudenia ministrului erau titluri însemnate, urmasse timp de opt ani o viață tihnită care-i priia de minune.

Și desăvârșită i-ar fi fost fericirea, cu preocupările sănătoase și neobositoare ale micii lor gospodării, în mijlocul naturii care-l cucerea neconținut, departe de frământările minții pentru care nu-și simțea nici o chemare, dacă dorul vieții de oraș, de care se ofilea nevastă-sa, nu ar fi pus în căsnicia lor sămânța unei neînțelegeri care creștea și se întindea mereu ca o buruiană rea.

Opt ani dearându-l, cu prilejul Sfântului Gheorghe, cântarul negustorului mai de seamă din localitate arătase că sporul de sănătate al soțului era egal cu scăderea sănătății soției.

Revenirea atât de dorită la minister a unchiului a pus capăt răzului lor traiu. Rugăciunile stăruitoare, lacrimile, îngenucherile și amenințările ei cu sinuciderea pe de o parte; statornicia sentimentelor lui politice și chipul în care fusese înlocuit și care făcea dintr'însul un fel de victimă politică

pe de alta — au fost cuvinte destul de puternice, pentruca unchiul să-l numească președinte, în locul rămas vacant printr'o moarte sosită parcă într'adins.

Bucuria soției, că plecà din satul în care-și îngropase cei mai frumoși ani ai tinereții, nu se putea măsura decât cu părerea de rău cu care se smulgea el din locul unde gustase dulceața odihnei și a considerațiunei ieftine. A! în primele vremi, ce greu apăsà pe grumazul dezobișnuit al bietului om, jugul slujbei și al vieții ceremonioase și complicate la care-l îndatorà situația sa de cel mai înalt magistrat al județului. Adio viața simplă și ticnită de ordinioară, care nu cerea nici o frământare de creier, nici o supraveghere de sine: adio plimbările în fânul plin de mirezme al livezilor dela Văleni și dulceața celor două ceasuri de somn după dejun în cerdacul cu perdele de iederă și de zorele, — adio libertatea!

Acum, cu mâncarea în gură, erà silit să dea fuga la tribunal și cu riscul unui atac de damblă la grosimea și la scurtimea gâtului său, trebuia să șează ceasuri întregi nemișcat, să asculte teorii de drept și împrejurări de fapt, care-l obosiau până la durere.

Ca un pom prea în vârstă, smuls dintr'un loc și mutat într'altul, multă vreme a tân-

jit, buimăcit de mulțimea îndatoririlor ce-i impunea însemnata lui slujbă și îndurerat de schimbările firii sale, pe care le cerea îndeplinirea lor.

A! Nu erà ușor! Câtă prudență și cât meșteșug trebuia, pentru a împacă atâtea interese care se băteau în cap.

Cu prilejul numirii sale, ministrul îi atrăsese luare-aminte asupra marelui puteri cu care-l investiă slujba lui, și-i spusese lămurit că e trimis acolo, ca să echilibreze balanța justiției, care prin purtarea predecesorului său atârna prea greu în partea advocaților din partidul advers. Se cerea deci îndeplinirea acestei misiuni la care-l împingeau credințele lui politice; dar pe de altă parte, cazuri întâmplare chiar atunci, și care dovedeau subrezenia garanției inamovibilității, cereau o tactică întorchiată, prin care să se pue la adăpost de vrășmășia puternicilor de mâne.

Multă vreme, inima lui de om simplu și cinstit în fond, suferise din pricina complicației și pervertirii sufletești pe care i-o cerea noua lui situație; dar încet-încet, ajutat pe de-o parte de măgulirea pe care i-o procură considerațiunea aparentă a lumii și conștiința marelui puteri cu care erà investit, pe de alta, de prețiosul sprijin al soției sale, femeie deșteaptă și plină de tact, păstrând totuși în fundul inimii o nespusă

foame de odihnă și regretul vieții ticnite de odinioară, începea să se desmeticească, să se adapteze condițiunilor mediului în care intrase.

Dragostea soției sale îi fusese de mare ajutor și încet-încet îngrijirea dezmierdătoare de care-l înconjură și delicata stăruință cu care se căsneă să plivească din mișcările, din înfățișarea și din tot modul lui de a fi, părțile aspre, greoaie și lipsite de grație, pe care le adăogaseră cei opt ani de viață la țară, — au gonit din mintea lui hotărîrea de a demisiona care-l stăpânise multă vreme...

Toată lupta asta vrednică de compătimitire dispăruse, și acum, la sosirea lui în acest tribunal, Andrei Rizescu se găsiă în fața unui om antipatic și la fizic și la apucături. Scurt, gras, lat în ceafă și fălci, cu niște ochi mici, pierduți în grăsime, o frunte îngustă sub un păr des și aspru ca o perie, aveă o atitudine protectoare și suficientă, căpătată din cei opt ani de raporturi cu oamenii inferiori lui, care nu se potrivea cu vulgaritatea vorbirii lui presărată de „țară eminentemente agricolă, fiul operelor sale, cu o oră mai înainte“, — toate locurile comune și frazele făcute gata, învățase din gazeta partidului, care fusese atâta vreme, la Văleni, singura dar zilnica lui hrană, intelectuală.

Neînțelegerea lui cu Andrei Rizescu se iscase de îndată.

Ochirea indiscretă, pe care Andrei o aruncase dela început în jocul lui, cu privire la stratagemele la care recurgea pentru a-și împacă simpatiile politice cu dorința de a nu nemulțumi pe nimeni, erà unul din cuvintele neînțelegerei. Oricâteori erà un proces însemnat, în care pledau față'n față cei doi șefi adversari ai politicii locale, se ferià și se sustrăgea dela judecare, fie sub pretextul unei subite migrene, fie sub altul; iar pe de altă parte, în mod pieziș și ascuns, căută să înrâurească hotărîrea colegilor cari judecaseră procesul.

Cu supleantul și cu predecesorul lui Andrei lucrurile merseră de minune. Amândoi, prin asemenea acte de supunere, găsișeră mijlocul de a-și căpăta indulgență pentru propriile lor greșeli: cel dintâiu având de iertat noștile albe petrecute la cărți, sau la chefuri, care-l făceau să vie întotdeauna la slujbă târziu, cu ochii umflați de somn; cel de-al doilea, desele întârzieri la București până luni seara.

Până atunci intrà în ședință la un proces două, și apoi se retrăgea, ocupat cu redactarea unor pretinse raporturi la minister în cabinetul său, de unde plecà cel mai târziu la ceasurile patru.

Andrei înțelegea lucrurile cu totul altfel.

De o exactitate în serviciu și de o scrupulozitate exemplară, pretinsese ca cincisprezece din cele patruzeci de zilnice procese să se ia de președinte.

Stratagema migrenei nu se mai putea prinde, dela descoperirea într'unul din sertarele biroului a unei grămezi de capsule de antiperină neîntrebuintate, pe care produsul le cumpăraseră dela spițerie, de atâtea ori trimis în grabă de cum sosiă la tribunal.

Ba ceva mai mult. Andrei ceruse împărțirea vacanței din urmă și președintele fusese silit să-și ciuntească fericirea viligiaturii dela Văleni, întorcându-se în oraș dela 10 August. Și ce eră mai supărător, e că de spiritul de independență al noului venit se molipsiau acum ceilalți colegi de magistratură. Judecătorul de instrucție, până atunci gata să intre în ședință la orice chemare, începea să refuze acum, zicând că-i copleșit de treburi. Insfârșit rezerva și seriozitatea lui Rizescu, vădit intenționata lui abținere dela discuțiile în care se vâră el, licărirea de compătimitor dispreț ce i se păruse că vede uneori în privirea lui Andrei, când el se încumetă să vorbească despre lucruri pe care nu le știa, stăpânirea ce-și impuneau și unul și celalt pentru a păstră aparențele unei desăvârșite armo-

nii, — toate aste pricini adunate la un loc aduseseră în camera de chibzuire a tribunalului o pâclă apăsătoare, înecătoare, ca în preajma unei vijelii. Durerea aboselei ceasurilor de lucru, petrecute într'o astfel de atmosferă, aveà de vindecat Andrei cu muzica. Dela primele acorduri toată mâhnirea pierià ca prin farmec.

De aceea acum, cel puțin de două ori pe săptămână, trecătorii auziau seara valuri de armonie ieșind pe ferestrele casei din strada Speranței și din când în când glasul lui Caselli:

„No, no, no, da capo, più moderato, molto più moderato“.

La pian e Elena, în dreapta Andrei cu vioara, în stânga Caselli cu violoncelul. La o mescioară alături joacă șah doctorul Georgescu și Antonescu. Pe cât de liniștit e cel dintâiu care-și mănâncă tacticos vârful favoritei stângi, făurindu-și greoiu planurile, pe atât de nerăbdător e cel de-al doilea, care—calculând cu repeziciune mișcările—e silit să aștepte prea mult.

Deaceea se sâcăie pe scaun, își scoate și vâră ceasornicul, vântură dintr'o mână într'alta pionii mâncați, ori își scarpină cu furie chelia.

În antreu, în fața unei mese pline de jurnale de modă și de cataloage dela *Louvre*, stă „Mama-Tilda“ și soția doctorului, a-

dâncite în căutări de lucruri noi pentru rufăria copilului ce se așteaptă în curând...

* * *

Când aflase dela grefier, avocatul Berlescu, deputat și primar, că președintele lipsià, chemat cu telegramă la București încercase toate mijloacele ca să amâie procesul, dar îi fusese cu neputință. Protivnicul său, Vineanu, s'ar fi învoit bucuros la amânare, dacă nu i-ar fi fost de față clientul, care se împotrivise în ruptul capului. Și așa procesul se înfățișase. După sfârșirea debaterilor, tribunalul, prezidat de Andrei Rizescu, se rostise, fără a se ridicà de pe scaun, respingând acțiunea ca prescrisă. La auzirea hotărîrii, Berlescu roș-vânăt la față, adunându-și hârtiile și ghiozdanul, plecase fără o vorbă acasă și d'acolo la gară.

Furia cu care trăsese perdeaua și încercà să încue ușa compartimentului erà firească. Vreà să rămâie singur să-și mistuiască necazul și planurile. Pierdeà cel puțin douăsprezece mii de lei, sumă cu care, la situația cam încurcată în care se găsià de vre-o câțeva vreme, ar fi putut astupà multe găuri. Nu pretindeà că i se făcuse nedreptate. Încă dela pornirea procesului simțise puterea incidentului de tardivitate ce i se puteà ridicà. Chiar învoiala scrisă pe care o iscălise clientul, de a împărți câștigul

pe din două, dovedia nesiguranța pricinii. Lipsiau 300 de pogoane din cele „ca două mii“ arătate în actul de vânzare cecece — socotit după prețul total — făcea 60.000 de lei, și se scula acum cumpărătorul să ceară micșorarea prețului peste doi ani dela vânzare, când legea spunea lămurit că așa proces va să fie pornit până într'un an; — iar scrisoarea prin care se încercase să dovedească recunoașterea dreptului său din partea protivnicului, își da bine seamă, că cuprindea din potrivă, cea mai hotărîtă tăgăduire. Nădăjduise însă că cu sprijinul protivnicului său va putea silii pe vânzător să cadă la pace. Cu câteva zile înainte de proces, întorcându-se amândoi dela București, vorbiseră împreună. Nu încăpea co-dire între aști doi oameni, șefi politici din județ, în aparență adversari înverșunați, în realitate cei mai buni prieteni; — nu pen-tru întâia oară combinau ei o așa afacere. De câte ori însă aveau de pus la cale astfel de treburi, o rămășiță de pudoare îi făcea să simtă nevoia de a-și împrumuta parcă o altă personalitate. Intotdeauna începeau cu glume, schimbându-și glasul imitând la vorbă pe bătrânul conu Liță Pitărescu, un tip caraghios din localitate, a căruia amin-tire îi înveseliă întotdeauna.

— Cât îți plătește ție Costăchescu în pro-țes, Mateiași neică? întrebase Berlescu pe

Vineanu, mângâindu-l pe gușe și vorbind peltic.

Dela primele vorbe Vineanu pufnise de râs.

— O mie de lei.

— Iți dă nen-tu trei, Mateias neică. Să fațem cum e bine, Mateias neică.

— Nu se poate. Nu știi cine e Costăchescu?

— Il știi, Mateias neică. E un ursuz și un țufut, dar și tu ești mare smecher, Mateias neică.

Vineanu râdeà cu hohote. Atunci Berlescu schimbând tonul:

— Nu, ascultă, să lăsăm gluma... și la rândul meu... Iți aduci aminte cu moșnenii Stănești... Fă-l să înțeleagă că depinde de suverana apreciere a tribunalului și că s'ar putea și să piarză.

— Vezi că nu depinde.

— Fugi mă d'acolo. Nu e părerea ta că nu e proces oricât de nedrept, care să nu se poată câștiga cu abilitate? Nu sunt vorbele tale: „mare e puterea judecătorului când vrea?” Am cerut șazeci de mii de lei, să ne deà treizeci... douăzeci și cincii...

Și reluând vorba peltică a lui conu Liță Pitărescu:

— Și are neica trei mii de lei pentru Mateiașu lui.

— Să încerc, răspunsese Vineanu. In orice

caz tu fă tot posibilul să câștigi procesul la tribunal și atunci mult mai lesne îl putem silii la pace.

Peste câteva zile îi dase răspunsul: cu neputință; Costăchescu nu vrea să audă de pace d'ar ști de bine că ar cheltui încă odată prețul moșiei. Atunci vorbise cu președintele, care-i făgăduise că va face tot ce-i va fi cu putință. Nenorocul lui să fie chemat la București chiar în ziua procesului. Și acum, cercările de amânare zădărnice — zădărnicită și ultima nădejde a demersurilor în zilele în care tribunalul ar fi deliberat. Auzi să-i respingă acțiunea fără a se ridică de pe scaun! Să nu-i facă măcar cinstea unei deliberări... Cel puțin douăsprezece mii de lei!...

Indignarea și necazul care-l rodeau se puteau ghici din glasul cu care răcniă acum conductorului:

— Permanent! Ți l-am arătat de douăsprezece mii de ori până acum!...

Nici măcar cinstea unei deliberări! Și nu pentru întâia oară i-o făcea „țârcovnicul“ De mai multe ori, acolo, în sala plină de lume, care-i ascultase pledoaria și așteptă nerăbdătoare rezultatul, îl „răsese“ fără a se ridică de pe scaun. Al dar de rândul ăsta nu mai mergea așa... De vre-o câteva ori președintele îi vorbise cu nemulțumire de atitudinea lui Rizescu, dându-i

să înțeleagă că l'ar mulțumì mutarea lui. Aveà deci ca s'o facă un împătrit câștig: îndatorarea președintelui, sporirea în ochii tuturor a dovezilor atotputerniciei sale în județ, înlăturarea unui judecător a căruia purtare îi cam știrbià influența și în sfârșit mulțumirea sufletească de a se răzbună de pierderea unui câștig care-i erà atât de trebuincios...

A fost cu desăvârșire de prisos să vorbească ministrului răspicat cum se hotărîse în ajun. Rugăciunea ce i-a adresat a douazi venià nu se puteà mai bine. În ajun trecuse pe acolo președintele, care, întreat despre colegi, răspunse cu privire la Andrei: „m... da... băiat bun... cam prezumțios... cam încăpățânat... cam prea dese divirgențe, care pierd vremea tribunalului...” Și nu erà un ceas de când plecase dela minister vice-președintele Camerei, care cereà cu stăruință pentru a zecea oară, un loc într'un tribunal aproape de București, pentru un partizan credincios, un băiat bun, talentat, autorul revistei hazlii, care biciuise regimul trecut — și care acum își mîncà amarul la judecătoria din Urziceni...

„Zbârnn!” sunase clopoțelul. Câtevè vorbe trecuseră dela Ministru la Secretar, dela Secretar la șeful de birou, până la copistul care scrisese ordinul ale căruia litere

jucau acum înaintea ochilor lui Andrei Rîzescu, cu o iuțeală amețitoare.

Intâiu nu pricepù. Intorceà hârtia în toate felurile ca un lucru, fără însemnătate. Numai când i se ivì înaintea ochilor imaginea Elenei, — așa cum o lăsase acasă, în brațele Matildei și ale doctorului, palidă ca ceara de accesele de friguri prin care trecuse după naștere, și din primejdia cărora scăpase ca prin minune, — își dete seama de grozăvia lucrului.

I se părea că cuvintele erau scrise cu litere de foc și că furtuna care vâjià în ferestra camerei de chibzuire aruncà peste unele din ele pete de întuneric, stingându-le: „Am onoare... în urma propunerii... Sa Regele a binevoit a vă transferà... I Noemvrie... de judecător al ocolului Urziceni... Paul Albescu, care trece în locul ocupat de domnia-voastră“. De zece ori s'a uitat la plic și la adresa din josul ordinului cu speranța că poate s'a înșelat; dar nu, — erà deslușit, — nu mai încăpeà nici o îndoială...

Totdeauna avusese el credința asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare; — socotise însă că cu frământările chinuitoare, prin care-l făcuse să treacă în zilele din urmă teama pierderii Elenei, plătise bucuria îmbătătoare pe care i-o adusese nașterea băețelului. Și acum această

veste de mutare, în starea în care se găsea, îl lăsa ca trăznit.

Ce să răspundă președintelui, care se închină ca de o minune, ori procurorului și supleantului, care-l întrebau dacă se duce la Urziceni? Luându-și pălăria și paltonul, a plecat într'un suflet la gimnaziu. Eră numai Antonescu acasă. „Mama-Tilda“ eră la Elena. La aflarea vestei Antonescu sări ca ars; apoi înțelegând că nu eră vreme de pierdut cu o indignare nefolositoare, se socoti cu Andrei că urmă să plece îndată la București, pentru a arăta ministrului starea în care se găsea și pentru a încerca să-l facă să revie asupra acestei mutări.

— A! Imi spuneai odată că Dumitrescu, senatorul, îți arată o deosebită dragoste. Du-te la el, vezi, poate merge și el cu tine la Ministru. Stai, să trimit după o birjă.

Asta eră o idee bună. Senatorul Dumitrescu în adevăr îi arătase într'o vreme mare dragoste. Cum locuința lui Andrei, pe când eră necăsătorit, eră peste drum de casele sale, adeseori seara, pe la douăsprezece noaptea, întorcându-se din oraș, îl văzuse citind, ori scriind la masă, sau cântând din vioară; și comparațiunea dintre viața așezată a lui Andrei cu viața de petreceri a colegilor lui de tribunal neînsurați, făcuse să-i licărească în minte puțința unei căsătorii pentru una din cele cinci fete ale cum-

natului său. Deaceea, de câte ori îl întâlnea pe-atunci, avea pentru dânsul un zâmbet binevoitor și-l mângâia cu dragoste, zicându-i: „mânzule“.

Se sculă tocmai dela masă la sosirea lui Andrei. Dela întâia aruncătură de ochi pe cartea de vizită, pe care i-o dase servitoarea, înțelese de ce era să-i vorbească. Se întorsese din București cu Berlescu și știa de mutare.

La auzul rugăciunii lui Andrei de a-l însoți la București și mai ales la descrierea stării în care se găsea: casa închiriată, soția mamă numai de cinci zile, bolnavă, în primejdie de moarte... și toate astea spuse cu o voce tremurătoare de emoțiune, inima i se muiă, avu pentru Rizescu o mângâiere plină de duiosie:

— Mânzul neichi!

Dar îndată, înțelegând nemulțumirea pe care ar fi pricinuit-o lui Berlescu intervenirea lui dealtminteri nefolositoare pe lângă Ministru și scuturându-se ca de o slăbiciune periculoasă:

— Imi pare rău, domnule Rizescu, dar nu pot. Peste puțină.

Cu durere în suflet, Andrei se întoarce la gimnaziu. Ii trebuiă ajutorul lui Antonescu ca să nu se trădeze față de Elena și pentru a explică nevoia plecării sale de îndată.

Când ajunseră acasă, Elena se simțîa mai bine. Sub plapăma de mătase albastră, cu chipul palid ca de ceară, și cu părul ei negru, în care vița de păr alb din frunte părea un buchet de iasomie, era neînchisă de frumoasă.

De cum intră, Antonescu începî:

— Ei bine, dar sunt nebuni! pe supleant nu putea să-l trimeată? Așa e, bine zici, lipsește; dar pe judecătorul de instrucție?

— E bolnav.

— Ce e? întrebă Elena.

— Uite ce e, Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul, să ia consimțămîntul unuia care-și face testamentul. Supleantul lipsește, judecătorul de instrucție e bolnav și cazul urgent.

Apoi, pe când Andrei, luând mîna Elenei, îi spune că se întoarce adoazi și să n'aibă grijă că „Mama-Tilda“ va veni să doarmă la dînsa, — Antonescu luă pe Matilda afară și-i spuse despre ce era vorba. La auzul vestei, Matilda își înăbuși un țipăt în batistă.

— Ascultă, Tildo dragă, acum nu e vorba de bocete. Andrei pleacă la București. E cu neputință ca ministrul, aflînd situația în care se găsește, să nu revie. E vorba să supraveghezi ca nu cumva vestea să ajungă la Elena.

Se întoarseră în casă.

— El acum, Andrei, măcar că ceasurile nu sunt decât 3 și trenul pleacă la 5, ia-ți rămas bun, ia-ți ce-ți trebuie și vino cu mine la gimnaziu. Vreau să-mi mai ajuți la redactarea unor rapoarte.

Când ajunseră din nou la gimnaziu, Andrei scrise o lungă scrisoare lui Zătreanu, deputat de Vlașca, un bun prieten al său, care aveà mare trecere la minister...

Toate au fost de prisos. Zătreanu erà greu bolnav, nu puteà să iasă din casă; iar când a doua zi, după o așteptare de două ceasuri în anticamera plină de postulanți, Andrei pătrunsese la ministru, gândul ace-tuia numai la păsurile lui nu erà. Pe ușa opusă eșise nevastă-sa care-i adusese ve-stea că trei dintre persoanele poftite la prânzul diplomatic ce dà în acea seară se scuzau că nu pot veni; — și trebuia acum o nouă bătae de cap de mai bine de un ceas pentru potrivirea locurilor fiecăruia din comeneni.

Dupăce a ascultat, moțând din cap și scoțând din când în când ceasornicul din buzunar, descrierea dureroasei situații în care se găseà Rizescu: dupăce a ascultat surprinderea lui de a se vedeà (după a-proape opt ani de magistratură, în care nu a dat prilej de cea mai mică plângere îm-potrivă-i) retrogradat... „căci egalitatea în grad a judecătorului de pace cu judecătorul

de ședință nu înseamnă nimic, Domnule Ministru; și trecerea din capitala unui județ, din tribunal, la o judecătorie de plasă, e o adevărată retrogradare“... ministrul se sculase de pe scaun, pentru a-i dà să înțeleagă că n'avea vreme de pierdut, și-i răspunse că singurul lucru ce putea face, era acordarea unui concediu de zece zile, în care să se mute.

Ca la loviturile fizice care tocmai mai târziu dor, acum la întoarcerea sa spre casă, Andrei își da seama nu numai de grozăvia situației în care îl punea această mutare, dar și de cât de singur și de lipsit de sprijin era pe lume.

De câteva ori proprietarul căsuței în care locuia îl întrebase ce protector are și ce persoană cu trecere se interesă de soarta lui, și la răspunsul lui că n'are pe nimeni, „nenea Mache“ arătase o mirare, al căreia rost acum îl pricepea. Și acum mai pricepea că toată situația, la care ajunsese, nu se datoră atât meritelor bune sale purtări, cât unor sprijine de care acum era lipsit. Până la sfârșirea studiilor și pentru căpătarea întâiului loc în magistratură, avusese sprijinul boerului Mărescu; dela ruperea legăturilor cu acesta, avusese sprijinul anonim al persoanelor influente din orașele prin care trecuse și care-l priviau cu dragoste, în vederea căsătoriei vreunei

fete din neam. Acum își da seama, pen-
truce oameni, care până atunci erau plini
de bunătate către dânsul, îi ziceau „An-
dreiaș“, îndată după căsătorie îi ziceau cu
răceală și cu ceremonie „domnule Ri-
zescu“...

Și acum ce erà de făcut? ce erà de fă-
cut? Iarnă... afară ningeà cu viscol. Să-și
lase nevasta și copilul și să plece la Urzi-
ceni? Dar se puteà? A! toate le pusese la
socoteală în planurile de viitor ce adesea
își făurià cu Elena: economiile de făcut
deocamdată în așteptarea înaintării ce nu
puteà să întârzie prea mult, căci aveà să se
pue pe muncă, să scrie articole interesante
care aveau să-i facă un nume în lumea ju-
decătorească; și atunci, când o ajunge pre-
ședinte și cine știe? poate consilier la o
Curte într'un oraș mare, unde copilul ar fi
putut... a! numai puțința unei reîntoarceri
înapoi nu le trăsnișe prin minte...

După cinci zile de frământări, și-a îna-
intat demisia...

De părerea asta fuseseră doctorul Geor-
gescu, Antonescu, Amedeu Niculescu, un
avocat tânăr din baroul local, băiat bun,
prieten al lui Andrei, care-l asigurà că-și
va câștiga leafa cu avocatura, și Caselli.
Bietul Italian! Cum amenințà cu pumnul
spre București unde erà ministrul: „a
bruta!“ și cum se rugà de Andrei să nu

plece, să rămâie: „zé sérais ouñ homme perdou“.

Numai „nenea Mache“ fusese contra acestei hotărîri. De câteva ori se amestecase în chibzuelile lor.

Nu erà bine să-și deà demisia din magistratură. Mai bine să se ducă acolo, să aștepte vremuri mai bune, să scrie articole de drept, și mai ales, mai ales, să-și caute un protector puternic.

— Ascultă-mă pe mine, eu sunt om bătrân și am îmbătrânit în lumea asta a tribunalului. Dumneata nu faci de avocat! Avocatul, mai ales într'un orășel d'astea micile, va să fie șmecher, șiret, și la dumneata șiretenia ca la mine în palmă. Nu te văz eu? dumitale îți plac altele: cititul, vi-oara: habar n'ai de lume și de chichițele ei... Afară numai dacă nu vrei să mori de foame.

— Ei bine, dar ăilalți cum trăesc?

— Care ăilalți? Păi ți-i număr pe degete. Sunt vre-o cinci care câștigă parale mai bune și mai mult cu afacerile decât cu avocătura; dar ca ăștia n'o să ajungi nici odată, pentrucă n'ai nici situația lor politică, nici firea lor, nici nu începi în condițiile în care au început-o ei. E! când au început avocătura Vineanu și Berlescu, nu erau aici în oraș decât doi advocați și ăia practicanți, fără tiltu. Azi sunt treizeci; vii

și dumneata al treizeci și unulea... Afară de Vineanu și Berlescu mai e Beneș, Urziceanu și Amedeu, care câștigă ceva; ălalți abia dacă își câștigă pâinea de toate zilele; și bagă de seamă, nu e unul din ăștia care să n'aibă ca dumeata nici o altă stare, nici legături de rudenie în oraș și în județ. Și să mai știi dela mine: clientul nu vine la avocatul cinstit care știe carte și care vorbește frumos; se duce la ăl care știe că are trecere. Uite-te dumneata la Berlescu. Să zici că e vre-un om învățat? Nu e. Cum vorbește, l-ai auzit, la fiecare zece vorbe „ăă...ăăă...” dar năpădesc clienții la el că știe că e tare și mare.

Antonescu îl întrerupse într'un rând:

— Ia lasă nene Mache, că prea vezi toate alea negre. D'aia îți zice lumea „i-nimă rea“.

— Așă? prea bine.

Iși săltase tartanul pe umeri și plecase, dar numaidecât se întoarse ca să adauge cu un glas plin de duioșie:

— Numai Dumnezeu știe cât mă mârșănește pe mine gândul plecării dumnea-voastră. De când sunt, n'am avut chiriași mai de ispravă. Imi plățiți șapte sute de lei pe an și pe deasupra muzică, alinare; dar nu faci de avocat, nu; ar fi păcat de firea și de inima dumitale.

* * *

Au trecut mai bine de cinci ani dela înscrierea lui Rizescu în barou.

În vremea asta copilul a crescut și e, — nu numai pentru ochii lui de părinte, dar pentru toți câți îl cunosc; — cel mai drăguț copil ce s'a văzut vreodată; frumos ca un înger, având chipul Elenei, cu părul creț, numai inelele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi negri, cu gene lungi, cu albul vioriu; și e așa de înțelept, așa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu când zicea că îndeletnicirile mamei din timpul sarcinei se moștenesc de copil. Abia la toamnă o să împlinească șase ani și cântă la pian cu mânuțele lui — să te închini ca de o minune, nu altceva. Cântă și la patru mâini cu Elena și cu drept cuvânt când îl vede, Caselli strigă: „Un zegundo Mozart, ve lo dico io!“

Tot părintele își iubește copilul, dar puțin așa ca Andrei. Da, Radu lui, al cărui nume îl pronunță cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mângâierea, „toată nădejdea lui de mai bine“, și ce adâncă înrâurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta...

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui de fiecare seară: „Doamne sfinte și'ndurate, varsă-ți marea bunătate peste noi cei umiliți“, zisă cu mânuțele împreunate și cu ochisorii ridicați înspre

icoane — acolo și-a regăsit Andrei toată mângâietoarea credință pierdută într'o vreme. Și acum cu adâncă convingere spune lui Antonescu și doctorului:

— Crez, da, crez într'o conștiință a întregii lumi. Când vezi armonia și echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o conștiință? Ce e în creerul nostru? Azot, cărbune, fosfor, mai știu eu? și elementele astea ajung ca să producă conștiința noastră de existență căreia nu ne îndoim. Dar de azot, de cărbune, de fosfor și de toate celelalte elemente din care se compune creerul nostru e plin universul și cine poate afirma cu siguranță că combinarea lor numai sub formă de creer omenesc poate produce o conștiință? Chiar în organismul nostru sunt parcă mai multe conștiințe. Dumneata spuneai, nene doctore, că dacă-ți intră o țeapă într'un deget și o lași, se formează acolo puroiu, care roade pielea, o subțiază, o crapă și iese cu el și țeapa, — că dacă e prea adânc intrată și n'o poate gonî, se formează un șanț, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea, parcă ar fi acolo o minte și o putere care lucrează cu scop — și când mintea și puterea de acolo nu-și pot ajunge scopul, atunci intervine mintea și puterea organismului întreg și taie cu cuțitul răul. Tot așa și în lumea

asta, avem fiecare mintea și puterea noastră, și, dacă nu le întrebuițăm într'un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria, că intervine o minte și o putere mai mare...

Nu e mâhnire pe care să n'o gonească din sufletul lui Andrei o rază din ochii frumoși și senini ai copilului și simte că parcă i se topește inima dintr'însul când îl aude zicându-i cu duioșie: „Tăticule, dacă ești supărat și te doare capul, să-ți cânt eu ceva, ca să-ți treacă“.

În copilul lui o să trăiască el viața curată și fericită pe care n'o poate trăi în el însuși...

Antonescu știa ce o să ajungă copilul ăsta: naturalist; îl vedeà el după apucături; și e drept că aveà un spirit de observație nemaipomenit. Când nu erà în casă, erà după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai săturà admirându-le, întrebând pe bătrân și întrebându-l iar de fiecare lucru, să nu-i rămâie nimic neexplicat. Ceasuri întregi stà cu ochii ațintiți la cuibul de sub streășină urmărind rândunica cum pleacă și cum se întoarce.

Intr'o seară, în amurg, Antonescu îl găsisse privind cu mare atenție spre turnul bisericii de alături.

— Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii?

— Știu eu? Stau.

— Dar de ce stă?

— Ca să se odihnească.

— Nu, stă la pândă?

— La pândă?

— Da, stă la pândă după cărăbuși.

Uite-o! Uite-o!

În adevăr o cioară se ridicase și urmăria un cărăbuș pe care l-a prins chiar deasupra lor.

Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescu la gimnaziu la laborator, ori să-i spuie într'o zi la ce slujesc păsările, într'alta la ce slujesc florile; și-ți venia să-l mănânci în sărutări de seriozitate cu care apoi pevestia lui Andrei cele învățate dela unchiușău: „Tăticule, mi-a spus nenea Alexandru azi ceva, care n'ași fi crezut niciodată! Mi-a spus că furnicile“...

Cu un copil atât de drăgălaș, cu o nevastă frumoasă, bună și cuminte, ce viață fericită ar fi putut trăi Rizescu, dacă — în anii trecuți dela înscrierea lui în barou — fiecare zi n'ar fi venit cu învățământul ei, pentru a-i plivi câte o iluzie și pentru a-i clovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de avocat.

Din cele văzute de el însuși, din cele povestite de nenea Mache și din criticele reciproce ale confrăților a făcut cunoștința desăvârșită a tovarășilor săi de avocatură și a tainelor acestui meșteșug.

Azi nu-i mai rămâne nici o nedumerire. Acum știe că lumea advocaților e împărțită în două tabere aproape egale, organizate militărește, având în cap una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, „mari electori“, rând pe rând, satrapi atotputernici în județ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt, — amândoi încărcăți de procese. Imprejurul lor sunt grupați actualul și viitorul senator, actualul și viitorul prefect, actualul și viitorul avocat al statului, actualul și viitorul ajutor de primar; iar mai jos de cei cu grade vin soldații simpli, advocații, care abia își câștigă pâinea zilnică, făcând parte dintr'o tabără sau dintr'alta, după cum îi povățuiesc interesele prezentului sau năzuințele viitorului. Măsura, după care înăuntrul celor două tabere sunt convenite gradele, e capitalul politic pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei, cu un număr însemnat de voturi.

Pe șefi îi cunoaște acum bine. Sunt unele deosebiri între amândoi.

Vineanu e un om simpatic, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adânc cunoscător nu numai al codului, dar al tuturor regulilor „de tactică și de strategie“, cum zice adesea; amoretat de meseria de avocat, așa de amoretat, încât încurcăturile, în care a băgat pe mulți de dragostea artei,

i-ar fi zdruncinat clientela, dacă n'ar fi avut — pentruca să și-o poată păstră — pe deo-parte sprijinul situației politice, pe de alta o putere de robire pe care o aveà în ochi, în vorbă și în înfățișarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă și albă.

Pe cât de explicabilă părea lui Andrei a-jungerea la situația de șef a lui Vineanu, pe atât îi părea de neînțeleasă șefia lui Berlescu.

Ii povestise nenea Mache că erà furnizorul de procese grase în timp de opoziție al lui Stavrescu, care niciodată nu lipsià din minister, când venià la putere partidul din care făcea parte Berlescu, și că grație creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici, — totuși nu-i intrà în cap cum un întreg județ puteà primì șefia unui om ignorant, netaientat, batjocoritor, cinic, fără altă însușire decât o șiretenie fără margini, care se citià cât de colo în iuțea mișcărilor, în figura spânatică, cu bărbia ascuțită, cu buze subțiri, cu ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare de săvârșită de scamator.

Curând a trebuit să se încredințeze că, afară de doi-trei tineri naivi, șefi, cadre și soldați, — toți aveau în comun lipsa de orice altă cultură decât a codului, de orice altă preocupare decât a afacerilor și a politicii militante, de orice altă aspirațiune, de

orice alt ideal decât al câștigului și al parvenirei.

Cum n'are decât foarte rare procese, are vreme să cugete la cele ce vede și aude, — și cu propria experiență, pe care a făcut-o în fiecare zi și cu ajutorul lui nenea Mache, își dă acum seamă de tot mecanismul mașinii care împarte dreptatea.

Acum pricepe. E limpede.

Zece la sută din dreptatea pe care are s'o împartă un judecător, e îngrădită de articole de lege și acelea încă tălmăcite în zeci de feluri, — restul e lăsat la „suverana lui apreciere“.

Aici cere dreptatea un om dibaciu, priceput, meșter, care are sub mâna lui toată ocârmuirea județului, care n'are decât să întindă mâna să sune la telefon, ca să dea porunci tuturor primarilor și notarilor; — dincolo judecă un om, care n'are nici experiența, nici timpul, nici puțința de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaște atotputernicia celui care-i cere dreptatea.

Zilnic vede acelaș tablou; De-oparte Vineanu, ori Berlescu, ori Beneș, câteodată doi: la spatele lor clientul de care se mai interesează și primarul sau preotul, care stă pe banca din fundul sălii, — de partea cealaltă un avocat neînsemnat, atâta avocat a putut plăti nenorocitul trențáros,

care așteaptă cu privire aiurită dreptatea dela boerii care judecă cu crucea pe masă. Și procesul se pledează: cu atâta meșteșug din partea împilătorului, atât de slab din partea celui împilat, încât nimeni nu se îndoește de dreptatea hotărîrii, decât cel care a câștigat-o.

De câteva ori refuzase procese, care i se păruseră cu neputință de câștigat, procese în care însăși partea mărturisise înaintea judecătorului de ocol dreptatea protivnicului — și apoi asistase la câștigarea procesului înaintea tribunalului. Da, mărturisirea erà anulată pentru un vițiu de formă. Vineanu asigurà pe judecători că „suverana lor apreciere scapă de sub controlul casei”. Și iacă așa, împricinatul treceà pe lângă dânsul rîzând: „Ziceai că n'o să câștig, domnule Rizescu“ — și se gîndeà că ăst împricinat are să spue întâmplarea în sat la dânsul; — iar ca să pue vîrf zdruncinării credințelor lui, cinsprezece advocați care erau de față întâmpinau cu hohote de rîs cinica zeflemeà a lui Berlescu: „Procese drepte poate să câștige orice dobitoc. Meritul e să câștigi procese nedrepte. Aud?“...

Aveà dreptate nenea Mache: nu, nu făceà de avocat! Pânea cea de toate zilele pe care abià o câștigà îl costà prea multă frămîntare și prea multă silă de el însuși

și de toate. Pe lângă pricinile din afară care-i produc desgustul astei meserii sunt și pricini dinăuntru. Moștenise dela tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr. Ajutorul bănesc al boerului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre a-și câștiga existența, îi dase puțința de a-și cultivă talentul la vioară și de a-și împodobî mintea cu cunoștinți frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții; — și acum erà silit să muncească pentru câștigarea ei, într'o lume în care însușirile lui sufletești nu erau de nici un folos, monede fără curs în piață.

Ce caută el într'o meserie în care însușirea de căpetenie erà șiretenia?

Ce n'ar da să poată reîncepe învățătura altei meserii! A! dacă ar fi putut bănuî, — în vremea când, după îndemnul stăruitor al Mărescului, se hotărîse să învețe dreptul, — amărăciunea sufletească și desgustul de care se simțîa acum înneecat, ar fi primit mai bucuros s'o curme cu învățătura și să urmeze cu meseria simplă, dar curată și cinstită, a dascălului Rizea, în strana bisericii din Pitești...

Adeseori vorbià cu ai lui:

— Mă mir că nu pricepi, dumneata un om așa de inteligent. Dar nu e meserie, care să-ți producă frământări sufletești și care să te silească la scamatorii cu propria

ta conștiință, ca asta. Nu e meserie care să-ți producă atâtea indignări. S'o comparăm cu meseria dumitale de doctor. Ai în fața dumitale un bolnav. Dacă i-ai ghicit boala, dacă ai fost chemat la timp, dacă organismul bolnavului nu e cu desăvârșire prăpădit și dacă îi dai doctoria prescrisă de știință, se produc în organismul lui reacții, operații himice cârmuite de legi statornice și bolnavul se vindecă. Așa e?

— Așa, răspunde doctorul Georgescu.

— E! la meseria noastră nu e așa. Vine un om la mine cu o pricină. Are dreptate, dreptate evidentă și absolută. Ii studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, i-l pledez cât se poate de bine. Ar trebui să câștig; — și cu toate astea îl pierz; pentru ce? pentru că aici hotărîrea judecătorului nu se produce ca în cazul dumitale după o lege fizică, statornică, ci depinde de voința lui liberă, pe care, ca s'o cuceresc, nu e destul să am dreptate și să i-o fac evidentă; mai îmi trebuie și altceva, pe care nu-l am și-l are protivnicul meu, care-mi tăgăduiește dreptatea.

— Bine, silește-te și câștigă acest *altceva*, zicea Antonescu.

— Cum?

— Adaptându-te la mediu, ți-am mai spus-o.

— Imi pare rău de dumneata, nene A-

Alexandre!... Aduceți-vă aminte de afacerea lui Manolescu. Știți câtă dreptate aveà. Am studiat și am pledat procesul cât nu se puteà mai bine. L-am pierdut! Și știți pentruce. V'am spus cum am întâlnit pe Berlescu ducându-se în sus cu o trăsură în ziua pronunțării hotărîrii; v'am spus cum am întreat pe birjar unde-l dusesse și cum mi-a răspuns că-l dusesse la judecătorul de ședință...

Se poate ceva mai revoltător? Se poate altceva care să te ducă cu indignarea până la granițele nebuniei? Și bagă de seamă, clientul ăla nu mai vine la mine cât o fi, și pățania lui pe care o s'o istorisească tuturor face ca nici alții să nu-mi vie. Și are dreptate bietul om. El n'a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria, el a venit ca să-i câștig pricina și i-am pierdut-o!

— Ma il a raison il povero ragazzo, ziceà Caselli.

— Negreșit că am dreptate. Caut în zadar ceva analog, care s'ar puteà întâmpla în meseria unui doctor. Al uite: Inchipuiește-ți pe un prieten, pe un frate, care-ți este drag ca ochii și pe care-l cauți de o rană primejdioasă, îl îngrijești, îl speli, îl pansezi și merge spre bine. Deodată vezi că rana se agravează. Tai, raclezi, cauterizezi, iei cele mai riguroase măsuri de antisepsie... zadarnic! Ii e rău, mâne mai rău

poimâine și mai rău. Te silești, te zbați, te frământați și simți că-l pierzi, fără ca să poți pricepe pricina răului și... deodată descoperi că îngrijitorul bolnavului, când pleci dumneata de lângă el după ce i-ai spălat rana, i-o infectează înadins cu puroiu dela altul. Spune-mi dacă nu ți-ar veni să-l ucizi... Cât despre chestia adaptării la mediu, ce pretinzi dumneata, nene Alexandre? că puțința de a te adapta mediului e o dovadă de superioritate?

— Da.

— Ba nu.

— Ba da!

— Ba nul! Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Cu cât o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atât caută să se desrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile; omul spintecă munții și scobește tuneluri; omul primește să fie schingiuit și zice: „é pur si mouve!“ omul pune mâna pe biciu și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.

— Dacă poate, dacă nu...

— Al nu, pentru stima pe care ți-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta... Pe urmă e altceva care mă... știu eu?... e gândul că permanența ticăloșiei sufletului omenesc e condiția existenței noastre.

— Aici n'ai dreptate, zicea doctorul... Tot așa și la meseria noastră: permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre.

— Da, și cu toate astea e o nuanță. Mai întâiu, durerea, vezi are rostul ei, slujește la ceva în lume; dar la ce poate slujî ticăloșia? pe urmă voi sunteți chemați să ali-nați să vindecați durerea, nu s'o exploatați. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloșia omenească dimpotrivă, o exploatăm. Uite, nu mai departe, alaltăeri seară, —știe și nenea Mache, că erà de față—mi-a venit un țăran dela Mândrești, țăran chia-bur, se cunoșteà după port. Aveà adouazi un proces la tribunal. Il dase în judecată frate-său, cerând să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pământ rămase pe urma lui tat-su; îl întreb dacă-l recunoaște de frate și-mi răspunde: „Da mi-e frate, dar de ce să se scoale tocmai acum după optsprezece ani dela moartea taichi?“

— „Păi bine, zic, d'asta n'ai să te plângi dumneata. El stăpânește ceva din avere? — Păi cum? i-am dat un pogon. — Are copii fratele dumitale? — Are.— Câți?—Șapte.— Dar dumneata?—Am și eu doi“. Zic: „bine, nu e păcat, el cu șapte copii să stăpânească un pogon și dumneata numai cu doi copii să stăpânești nouăsprezece? De ce nu vrei mai bine să le împarți cu el frățește? să nu mai cheltuiți nici dumneata nici el cu ju-

decata, că costă o groază de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărțeală, să renunțe și el la venitul pământului pe ai optsprezece ani, că șade rău să vă mâncați între voi, frați ce sunteți“. După ce s'a gândit nițel a plecat, zicând că o să vie cu frate-său. Nenea Mache, care erà de față, mi-a prevestit că n'o să mai vie, că o să-l ducă vre-un sam-sar la altul și o să-i dea parale bune și o să-l aibă client doi-trei ani, în care vreme o să-i vie în curte de treizeci de ori, întotdeauna cu mâna plină de plocoane. Și așa s'a întâmplat. Asta a fost alaltăseară. Ieri l-am văzut la tribunal cu Beneș. Să-l fi auzit cu ce tărie tăgăduia frăția lui frate-său, un nenorocit trențáros pe care d'abia se ținea zeghea: „Nu-l cunoscl nu e frate cu mine. E crescut de suflet de taica!“ Procesul s'a amânat peste șase luni, ca să-și dovedească creștinul frăția. Pe urmă l-am văzut pe omul meu într'un colț, se scobià de parale. A venit în pragul camerei avocaților, a făcut un semn cu capul. Beneș a trecut în odaia de alături. L'am auzit cum îi ziceà: „Lasă că am să ți-l duc până i-o eși părul prin căciulă, până s'o lipsi“; apoi s'a întors radios zornăind un fișic de patace... Și n'ar fi de mirare să câștige procesul. Cine știe ce forme scapă din vedere frate-său!...

Nu, nu face de avocat, aveà dreptate nenea Mache.

Și ceea ce-l mârhește mai mult decât toate, mai mult decât greața nevoii de a ieși grăbit după client și de a se precupeți pentru onorariu, — e pierderea liniștii și a seninătății de odinioară. Se simte nervos, supărăcios și — ce e mai dureros și mai desgustător — își simte inima năpădită de ură și de invidie, el care nu cunoșteà ce sunt aceste înjosoare patimi.

Purtarea față cu dânsul a lui Berlescu și a președintelui Zărnescu i-a aruncat în inimă sămânța lor.

Zărnescu, — iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieții la Văleni n'ar fi fost în stare să vateme pe nimeni, putea acum pe deoparte să-l întrebe cu un zâmbet prietenos: „Ce mai faci, Andreiaș—băețaș?“, iar pe de altă parte să-l lovească de câte ori aveà prilej.

Pe lângă pricinile neînțelegerii din trecut, au mai venit și alte împrejurări cari au sporit-o. Intr'o zi Andrei pierduse un proces, a cărui dreptate erà vădită tuturor. Ne mai putându-și stăpâni mânia, strigase în camera avocaților: „Aștia nu sunt judecători, sunt slugi!“. Atunci se rădicase Vi-neanu care-i fusese adversar:

— Nu e permis unui avocat să se exprime astfel

— Ce, nu e permis să spui adevărul?

— Adevăr-neadevăr nu știu, dar eu în calitate mea de deca al baroului...

— Nu vreau să știu!

— ...am dreptul să observ pe advocații cari se exprimă necuviincios la adresa...

— Nu vreau să știu!

— Am să-ți dau avertisment!

— Poftim!

Strigă unul, strigă și celalt. În dreptul ușii se adunase lume, copiștii din grefa de alături, arhivarul; și dela unul la altul vestea ajunsese la Zărnescu, care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s'a întâmplat.

Se poate înțelege ce indignare l-a cuprins auzind că „țârcovnicul“ îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barba albă de patriarh, îi zicea în ședință: „De când avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiției acestui județ“...

D'atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător războiu. A! nu lovia cu sabia să se cunoască; dar în fiecare zi împungea cu acul.

Și are un judecător la îndemână niște ace subțiri-subțiri, cari nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo în cuptorul „suveranei aprecieri, care scapă oricărui control“, coace

judecătorul un cozonac mare, din care dacă n'o vrea să împărțășească pe un avocat cu nici o firimitură îl lasă pe drumuri; și mai are un președinte și puțința de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală, care avocat îi e drag și care nu. Unul intră la el deadreptul, altul va să aștepte: „domnul președinte e ocupat“; — pentru unul se găsește în condică orice termen cere: „Ce termen vă convine?“, pentru altul termenul vine la rândul condicii — „Optsprezece Noemvrie. — Domnule președinte, optsprezece Noemvrie vine peste șase luni și omul n'are ce mânca. — Optsprezece Noemvrie. Domnule grefier, strigă alt proces“. Unul e lăsat să vorbească în liniște, fără întreruperi; poate să facă zeflemele la adresa adversarului și e ascultat cu încordare; — celălalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan, sau cu șoapte către celalt judecător, ori e întrerupt: „Veniți la chestiune... treceți peste asta, cunoaștem... scurtați... avem încă zece procese“. Unuia, măcar că cere cuvântul pentru a treia oară, i se dă cu politeță: „Poftiți aveți cuvântul“. — Celuilalt, dacă cere replica, i se răspunde scurt și tăios: „Tribunalul e luminat“.

Și iată acum că de purtarea președintelui se molipsesc și ceilalți funcționari“.

Mai dăunăzi Ilieș, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos un dosar, îi

răspunsese ținând: „Nu se poate. Citește regulamentul grefei. La ora 3!“

A! ce val de sânge vâjâitor îi adusese în urechi răspunsul ăsta. Ast Ilieș erà ajutor de grefă și în vremea când erà el judecător — și fiind prins într'un rând că sfântuià împlicinații, se târîse ca o rămă dinaintea lui Andrei luându-i mâna în mâinele lui veșnic înădușite și rugându-se să stăruiască să nu-l deà afară. Și uite acum cum îi vorbià. Și dacà se plânsese în camera advocaților, erà acolo și Berlescu să-i răspundă: „Ai început să suferi de mania persecuției“.

Cinismul ăstui om și zeflemeaua eftină, întâmpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care își ascundeà cu atâta meșteșug nulitatea, scoteà din fire pe Andrei. De câte ori nu plecase dela tribunal nebun de mânie. Acum îl cunoșteà perfect. Știà că, de două ori ales în parlament, nu deschisese odată gura să spue un cuvânt asupra păsurilor celor care-l trimiseseră acolo; că pentru dânsul deputăția nu erà decât un prilej de gheșefturi, ca afacerea indigenatelor și a canalizării orașului, de care vorbià în șoapte toată lumea. Și ăst om necinstit, ignorant și netalentat îl pălmuià în fiecare zi cu zeflemeaua care-l înjunghià în inimă.

Adeseori, când n'aveà procese, venià cu câte o carte la tribunal, cu gândul ca la

plecase să iasă undevă la câmp și să citească. Pentru Berlescu Spencer era Laibăr și Nietzsche era Niță; și cum râdeau ălalți, când îl întrebă: „Iar ai venit cu Laibăr?“.

Alte ori, știind că Andrei era în odaia dealături și poate să audă, zicea unuia dintre advocați:

— Mă, să întrebi pe Rizescu, dacă zici că e citit, să ne spue el nouă, de ce fel de cireș erau tunurile lui Mihaiu Viteazu, de cireș dulce ori de cireș amar?

Și toți se prăpădeau de răs.

Iacă azi. Andrei a pierdut un proces, în care de cealaltă parte a pledat Berlescu și acum în camera advocaților istorisește unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu, dar, că-l refuzase văzând că n'are dreptate, — și în hohote de răs, cari fac să zbârnâe geamurile, Berlescu îi aruncă în față cu cinism:

— Tot aceeași soartă aveai și dacă erai de ailaltă parte.

Și iată-l acum pe el, liniștitul, măsuratul de odinioară, venind acasă ca un nebun și spălându-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece... ca să-și gonească sângele care vâjâe și zvâcnește în urechi, pe când Elena speriată îl dojenește: „Andrei! Pentru numele lui Dumnezeu! Ești de necunoscut“.

Atunci se liniștește deodată. Da, are drep-

tate Elena așa e. Uitase că i-a făgăduit să nu mai vie așa acasă, să nu-i mai otrăvească și pe ei, să se întoarcă cu zâmbetul pe buze; și trecându-și mâna peste frunte, ca să gonească cel din urmă rest de supărare:

— Vrei să ieșim nițel împreună, să ne plimbăm?

— Da, dar a venit adineauri o cocoană bătrână, care zicea că are treabă cu tine. A spus că se întoarce la șase. Dacă vrei, așteapt-o. Eu mă duc nițel la Didi Urziceanu. Cum isprăvești, ia-l pe Radu și vino de mă ia, să mergem cu toții să ne plimbăm.

— Bravol viu neapărat...

* * *

La șase vine femeea. E o cocoană bătrână, uscățivă, îmbrăcată în negru, pe cap cu o bonetă de dantelă tot neagră. Intră, se așează jos și începe să vorbească cu voce blândă și duioasă, oprindu-se din când în când:

— Uite la ce-am venit, cocoșelul maichi. Mă vezi, sunt bătrână, neputincioasă... Am venit la dumneata că am auzit că ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Eu n'am pe nimeni decât o nepoată, fata fii-mi, care e la azil la București... Din pensia răposatului, din ce-am mai câștigat și eu cu cusutul pe la unul și pe la altul, și din vân-

zarea viei, c'am avut și eu o vie zestre dela părinți, dar am dat-o că mi-o culegeau vecinii și nu puteam îngriji de ea, — și așa, am pus și eu deoparte, coconașul maichi, ban cu ban, Dumnezeu mă știe cum, să adun și eu o zestre Viorichii, nepoate-mi, când o fi să se mărite, să nu fie silită să iă pe cine i-o eși 'nainte, că acum, vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu, — și așa, cu spargerile astea de se tot fac dela o vreme în oraș, singură cum sunt, mi-e frică. Doamne ferește! să nu vie și la mine... și nu-mi e de viața mea, dar mi-e de zestrea copiliței...

— Și câți bani aveți? întreabă Andrei.

— Del cocoșeluul maichi, banul se prăsește dacă nu-l risipești... am douăsprezece bonuri de câte o mie... Și mi-a deschis și mie capul unul și altul că la ce să țin banii în bonuri? De ce să nu-i dau cu ipotecă, să iau o dobândă de zece ori de doisprezece la sută?... Dar tot mi-a fost teamă să-i dau, să nu pierz zestrea și viitorul fetei... Și acum am auzit de dumneata că ești om cinstit și cu frica lui Dumnezeu...

Și d'aia am venit să-ți spui că dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun și sigur, i-aș da după vorba dumitale... Și nu degeaba; te plătesc, cocoșeluul maichi, cu ce mă'i îndă-

torà și dacă are coconița ceva de cusut, bucuros o ajut...

Și văzând pe Radu, care intră îmbrăcat, gata de plecare:

— Aoleu! vin la maica, îngerășul maichi, ptiu! ptiu! ptiu!... de când sunt n'am văzut așa copil frumos.

— Bine, cocoană dragă, zice Andrei, cu dragă inimă, — o să mă căsnesc să-ți găsesc un loc sigur...

— Sigur, coconașul maichi, să nu pierd viitorul fetei.

— Și când voi găsi, te înștiințez. Unde stai dumneata?

— Lângă bărație, cocoșelul maichi... o căsuță mică roșie. Zinca Sărdăreasa, mă cunoaște domnul Mache.

— Prea bine.

— Așa. Bună-ziuă. Dumnezeu să te bucure de copilaș. Și aplecându-se să mai sărute odată copilul, pleacă...

— Mergem, tăticule?

— Mergem.

Iși ia pălăria și o pornesc...

Pe strada Salcânilor copilul zice:

— Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

— Unde?

— Tocmai colo, în capul uliții.

Andrei nu vede bine de departe. Peste câtăvâ vreme o vede și el: vine iute-iute

însoțită ...de cine oare?... a! de Benăș, colegul de advocătură al lui Andrei.

S'au întâlnit drept în poarta clubului.

— Bună-ziuă, Andrei.

— Bună-ziuă.

— Veniam din colo și ți-am însoțit coana, care ieșea dela Urziceanu. A! ce mai faci, domnule Radu? Nu-mi zici bună-ziuă?

— Bună-ziuă.

— Mi-a vorbit Casseli de tine. Ci-că ești un muzicant și jumătate.

Copilul se uită cu admirație la el. Ce elegant el! Haine civite, ghetete fumurii, mănuși roșii, pardisiul cu căptușală de atlas pe mâna stângă, iar în dreapta baston cu mâner de aur.

— Și unde vă duceți?

— Să ne plimbăm nițel afară din oraș.

— El petrecere bună. Sărut mâna. La revedere. Și învârtindu-și bastonul intră la club.

Andrei dă brațul Elenei și o pornesc.

E acolo la marginea orașului, o punte peste gărlă care duce înspre vii. De-o parte și de alta a drumului sunt sălcii, anini mari și tufișuri dese în cari cântă privighetorile dela Paști până la începutul lui Iulie.

— Ia auzi, mămico, ce frumos cântă privighetorile, — și colo și colo și colo. Ai auzit cum a făcut aia? Clings! Clings!

— Da.

Ajunși pe punte, copilul arată peștii cari se văd jos în apa limpede ca sticla. Sunt sute. Unii stau în loc ficși, la suprafață, — alții înoată repede pe dedesubt, licărind ca niște scânteii argintii.

— Ia uite mămico! unul mare, colo. Al ce mare.

— Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

— Eleno, ia te uită colo ce de nuanțe sunt în dealurile alea. Civit, violet închis, violet deschis — și câte feluri de albastru! Uite albastru ăla din fundul zării ca fumul de țigară.

— Da.

— Al! Dacă mi-o ajută Dumnezeu să câștig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanța mare fără un ban, ca anul trecut, cum m'aș duce și eu la vie la nenea doctorul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă desăvârșită... desăvârșită...

— Da.

— Dar ce ai tu? Nu ți-e bine? Ai ceva.

— Mă doare capul. Am stat acolo la Urziceanu lângă niște stânjinei, cari miroseau așa de tare, încât m'a apucat capul îngrozitor...

— Vrei să ne întoarcem acasă?

— Ba nu, mai bine să ne plimbăm...

Printre avocați erau doi, înscriși în barou în urma lui Andrei, băieți tineri, fără experiență, pe cari Andrei îi privi cu sentimentul cu care te uiți la un portret al tău însuși de câțiva ani din urmă. Unul din ei e Titu Vasilescu, cu care pleacă acum dela tribunal.

— Mergi spre casă, domnule Rizescu?

— Da.

— Mergem împreună.

Și iată-i mergând alături.

— Zău! ce dreptate ai dumneata, domnule Rizescu, când zici că ți-e silă de meseria asta... Mă uit la noi cum stăm dimineața pe sala tribunalului, ca tăetorii de lemne la București pe piața Sfântului Gheorghe, așteptând să ne pice un împri-cinat în mână.... Să stai să te cerți cu sam-sarii cari forfotesc de colo până colo și întind clienții de mânecă.

— Așa e! răspunde Andrei.

După o tăcere Vasilescu zice:

— Am văzut azi ceva!...

— Ce?

— Marinescu a făcut azi un act prin care nevasta vindeă bărbatului niște pământ. Lă-sase actul pe masă. Din întâmplare mi-am aruncat ochii pe el. Văz: vânzătoare Maria P. Diaconescu; cumpărător P. Diaconescu. Când a venit să-și ia hârtiile îl întreb: „Sunt rudă părțile din actul ăsta?” Zice:—

„Da, e nevastă-sa“. — „Păi, zic actul e nul, nevasta nu poate să vândă bărbatului“. Ei, ce crezi c'a făcut?

— Zice: „Ti! bine că-mi atrăseși atenția. Mă duc să-l dau judecătorului de instrucție, că el nu pretinde să-i citești actul, dacă părțile știu carte și n'o să bage de seamă“. Și a băgat actul.

— Ei ași!

— Pe onoarea mea!

După o nouă pauză, Vasilescu urmează:

— Știi care mi se pare mie ăl mai imoral dintre toți?

— Berlescu?

— Nu, Beneș. Lasă că are în permanență trei samsari. Bine, ași mai înțelege să se slujească de samsari un începător, dar el, om cu stare, fost prefect... lasă că l-am auzit de nu știu câte ori înfricoșând pe martorii protivnicului și învățându-i ce să spue... dar chiar în afară de meseria avocatului... Moral lucru e să intri în casa omului, să profiți de prietenia lui, ca să-i furi cinstea și încă să te și lauzi, cum face el cu Văleanu?... Imi spuneà Panțu mijloacele perfide pe care le întrebuișă ca să întoarcă capul veri-si. I le-a spus chiar ea. Zice că oriunde o întâlnești îi șoptești: „Unei femei tinere și frumoase îi trebuie un cadru demn de tinerețea și de frumusețea ei. Virtutea

e o calitate negativă..." Altădată îi zicea: „Lumea tot vorbește că...“.

A! poate să spue de-acu Vasilescu ce-o vreă, că tot nu-l mai aude Andrei. Ajunși la o răspântie îi întinde mâna.

— La revedere.

— Ziceai că mergi acasă.

— Mi-am adus aminte că trebuie să merg într'un loc.

Și pleacă. Unde? Nici el nu știe. Așa înaintea... unde-o fi... unde-o nemeri... ah! nu-mai de-ar fi un loc unde să-i piară din minte gândurile chinuitoare care-i sfredlesc creerii... E cu neputință! Elena lui la care se închină ca la o icoană! Mama lui Radu!

— Ei! Ei! păzește, păzește! strigă cât poate un birjar, care numai printr'o minune nu-l calcă.

A! acum își explică distracția ei de alaltăeri, când s'au plimbat pe punte, după ce i-a întâlnit împreună! și nu e o săptămână decând la sindrofia dela căpitanul Toporanu ea eră la pian, iar el îi întorcea foile notelor, aplecat peste dânsa. Ticălosull desigur și ei îi cântă în urechi acelaș cântec: „Virtutea e o însușire negativă“...

Ce nedrept e în presupunerile lui. Dacă ar ști el în ce chip demn și hotărît Elena a tăiat lui Beneș orice nădejde, chiar atunci, în ziua în care i-a întâlnit împreună.

Dacă ar ști că neliniștea ei din ziua aceea erà pricinuită numai de indignare și de sforțările pe care le făcea să nu-i spue lui nimic, ca să nu-i sporească nemulțumirile... Dacă ar ști toate astea poate n'ar suferi chinul care-l face acum să întinză cât poate de gulerul care-l strânge de gât, îl înăbușe. Cu toate că, mai știi? împotriva astei otrăvi nu e leac. Atunci și-ar zice: „da, a rezistat acum, dar o să poată rezistà totdeauna?“ Acum îi răsună în urechi cuvintele lui Beneș, auzite de atâtea ori în camera advocaților: „Femeile sunt ca perele: toate cad, totul e să știi să le culegi la vreme“, ori: „Dacă o femeie rămâne cinstită, e că sau e prea proastă, sau nu e deloc ajutată de împrejurări“.

Și ce rost aveà să-i vorbească Vasilescu de nevasta lui Văleanu și de vara lui Panțu, dacă nu ca să-i deschiză lui ochii? Și iată că lucruri, căroră nu dase odinioară nici o luare aminte, iau acum o însemnătate înspăimântătoare. Acum își aduce aminte numele tuturor femeilor de care se vorbește că au avut legături cu Beneș... Compară îmbrăcămintea lui simplă — cu eleganța desăvârșită a celuilalt, stângăcia — pe care i-o dă miopia și neaverea lui — cu grația și siguranța pe care o dau mișcărilor lui Beneș, averea și conștiința izbânzilor lui. Cu ce gentileță

știe el să ofere *șumpanie* cocoanelor la cofetărie și cu ce liniște știe să se scoale dela masa de cărți la care a pierdut câtevă sute de lei.

Dar încet-încet, aerul curat, plin de miros de sulfină, în care umblă de mai bine de un ceas, primenește sângele, gonește otrava, îl liniștește, îi aduce gânduri bune. Nu, e o nebunie! Ce? nu cunoaște el mintea sănătoasă și inima cinstită a Elenei? Nu e cea mai bună mamă ce se poate închipuî? Nul! ochii ăia frumoși și limpezi, care nu au altă pereche pe lume decât ochii lui Radu, nu pot să înșele niciodată.

Ceasurile sunt aproape opt, când se întoarce acasă, unde pe banca dela poartă îl așteaptă Șerb Călugăreanu, un țăran chiabur din Cărbuneni.

— Iar pentru afacerea aia ai venit? îl întreabă Andrei.

— Da, răspunde omul.

— Ți-am mai spus odată că nu se poate. Pământul nu e al Dumitale, e al copiilor și nu poți să-l ipotechezi dumneata.

— Dacă vreți dumneavoastră se poate, domnule Andrei, și plătesc bine.

— Haide, haide! ți-am spus, nu se poate! răspunde Andrei intrând în curte și închizând poarta.

Sub boltă îl așteaptă Elena îngrijată.

— Unde ai fost?

— M'am plimbat spre via lui nenea doctoru. Ce frumos erà.

Își sărută copilul, o sărută pe ea, strângând-o cu putere la piept și silindu-se să întoarcă înapoi un suspin care i se urcă în gâtlej.

— Iar te-ai supărat la tribunal? zice Elena.

— Nu, zău nu, răspunde el vesel.

Dar Elena simte și își zice: „Bietul băiat! nu mai vrea să ne amărască și pe noi istorisindu-și neajunsurile“, și jucându-se cu mâna în părul lui:

— Lasă c'am să-ți cânt ceva frumos după masă să-ți treacă.

— Da, să-mi cânți...

— Tăticule, să-ți cânt eu ceva care-ți place ție. Am învățat-o într'adins pentru tine. Știi, partea aceea din Cavaleria: „*Voi lo sapete o! mama...*“

* * *

Au trecut două luni, două luni lungi, lungi, nesfârșite.

Indoiala d'atâtea ori batjocorită și gonită, dar întoarsă tiptil pe căi piezișe în nopțile de nesomn, pune acum stăpânire pe sufletul lui cu brutalitatea și cu cruzimea unui cuceritor. Rezerva lui Beneș, față cu Elena, vădita lui ferire de a vorbi cu dânsa, el care mai înainte, de câte ori îi întâlnea,

treceà strada ca sã le strângã mîna, — iau acum în mintea lui înþelesuri chinuitoare. Teama de a nu jigni pe Elena îl înmiedicã de a-i cere ei lãmurirea acestei schimbãri; iar ea pune neliniþtea lui în socoteala lipsei de procese, care-i face sã intre în vacanþa de peste cãteva zile, mai sãraci ca oricînd.

Ce ticãlos vierme e gelozia, dacã poate lãsã în sufletul soþului unei femei cinstite þi bune ca Elena, veninul gîndurilor, care-l împiedicã acum sã închidã ochii, venin care-i aduce pînã þi în gurã un gust coclit ca de otravã! Nu-i erau lui deajuns sbuciumãrile din afarã, dela tribunal? Nu mai departe, ieri, pe cînd vorbiã cu unul, se întorsese Berlescu þi-i zisese: „Eu mã mir ce cauþi aici dacã nu-þi place advocatura. De ce nu te faci subþef la muzicã? O sutã cinci-zeci de lei pe lunã, ăia sunt bani. Aud?“ Ii rãsunã încã în urechi vorbele astea, care-l usturaserã ca o plesniturã de gârbaciu pe obraz... Nu-i erã deajuns indignarea pe care i-o pricinuiã în fiecare zi duplicitatea lui Zãrnescu? Þi pentru ce-þi permiteau oamenii ăþtia sã se poarte aþã cu dânsul, decãt pentru cã-l þtiau sãrac? Dar cel puþin îi rãmâneã fericirea þi liniþtea cãsutei lui la care se'ntorceã ca la un liman, cum se întoarce corãbierul în port dupã o noapte vijelioasã... Þi acum...

a pierdut și fericirea asta!... Și ce să facă? Să se scoboare la ticăloșia de a-și supra-vegheà, de a-și urmări pe Elena lui? Ei? și dacă s'o încredință că presupunerile lui sunt întemeiate, ce o să aibă de zis? Ce? n'are dreptate Beneș? Are dreptate ticălosul! „Frumuseții și tinereții unei femei îi trebuie un cadru vrednic de ele“; — și ce cadru face el tinereții și frumuseții Elenei? firea lui mohorită de om mâhnit și amărât? Bucățica de pâine de toate zilele? Pălăriile și rochițele alea de zece ori cârpite și prefăcute, la care privesc zâmbind femeile celorlalți? A! acum înțelege pentru ce nu vreà ea să meargă nicăeri sub pretextul că nu prea e bine. Acum pricepe ce trebuie să se petreacă în sufletul ei, când aude pe altele istorisind cum au petrecut la Constanța, ce frumos erà la București la teatru, la curse, ori la bătaia de flori.

Încă o noapte în care n'a închis ochii nici măcar o clipă' și acum slujnica, intrată în vârful degetelor ca să aducă apă, văzând că nu doarme, îl înștiințează:

— Domnule, te așteaptă un om afară.

Se îmbracă pe tăcute, ca șă nu deștepte pe Elena, și iese. E Șerb Călugăreanu, țărânul dela Cărbuneni, care se roagă de Andrei de atâta vreme să-i deà lui cu împrumut banii cocoanei Zinchii Sărdăresii.

— Faci rău că nu vrei, domnule Andrei...

Da, așa e, nu e pământul meu, e dela nevastă-mea; dar n'ai grijă; nu-și pierde femeia banii. Nu-i iau decât pentru un an. Eu sunt om vrednic și acum am o ocazie care cine știe când s'o mai ivi; o pădure mare pe care pot s'o iau pe nimic și din care pot câștiga mai bine de o sută de mii de lei. Sunt în stare să dau oricât pretenzi. Are douăsprezece mii de lei? iau eu zece și dumneata două.

Două mii de lei! Ce n'ar putea face cu suma asta? Cinci sute de lei Elenei să se ducă la București cu „Mama-Tilda“ să-și cumpere tot ce-i trebuie; cu alți cinci sute și-ar putea mobilă odaia în care e pianul și să împlinească dorința d'atâtea ori visată și exprimată de Elena: „Știi, Andrei, dacă ar dà Dumnezeu să-ți meargă bine, al dintâiu lucru pe care aș vrea să-l facem, ar fi să mobilăm salonașul, să am și eu unde primii pe ale patru-cinci prietene la care mă duc“... Și ar putea chiar să plece cu Elena și cu copilul, să trăiască liniștit măcar două săptămâni undevă, departe de tribunal, de Zărnescu, de Berlescu, de toată atmosfera asta otrăvită, înveninată...

Andrei, nu face asta! Știi bine că Șerb Călugăreanu nu e un om muncitor cum zice; chiar marea sumă pe care ți-o dă ca plată, dovedește că ia banii să-i risipească în petreceri desfrânate, cum și-a risipit

toată starea lui, Andrei, riști fericirea și viitorul fetei frumoase cu codițele pe spate, pe care ai văzut-o deunăzi, Andrei, te vede Dumnezeu.

Care Dumnezeu? Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la a cărei desfășurare asistă zilnic la tribunal? Dumnezeu care nu numai trece cu vederea netrebnicia unui om ca Berlescu, dar face ca toată lumea să se descopere cu respect înaintea lui? Cel nu știe el că de atâția ani s'a hotărât de minister împărțirea la țărani a moșiei Păunești; că toate lucrările de plan și de parcelare sunt sfârșite și că de cinci ani, în schimbul unei mituiri grase din partea arăndașului, Berlescu împiedică împărțirea moșiei țăranilor ruți, hărtăniți, galbeni de foame și de mizerie, pe care îi vede în fiecare iarnă în curtea prefecturei, veniți să cerșească un pumn de porumb stăpânirii? Dumnezeu care-i trimete în fiecare zi câte o amărăciune și care îngăduie să i se răpească până și ultima comoară, ultimul liman, ultimul balsam!...

* * *

— Coconașul maichii, scoate-mi un ghimpe dela inimă. Toată noaptea n'am dormit. Adevărat să fie ce am auzit, c'ar fi murit Șerb?

E adevărat. Andrei o știe de acum o săp-

tămână, de când s'a întors din călătorie. In vremea asta a putut să-și făurească liniștea cu care acum răspunde cucoanei Zinchii:

— Da, a murit.

— Vai de mine, maică! Ce mă fac eu cu ipoteca mea?

— Cum ce te faci? Dumitale nu-ți eră dator Șerb, îți e datoare moșia. A murit el, plătesc moștenitorii. N'or vrea să plătească? Scoatem moșia în vânzare, care face de trei ori atâta.

— Păi, maică, mi-a spus un vecin că i-a spus un om dela munte, d'acolo de unde e Șerb, că pământul pe care mi l'a zălogit mie n'ar fi al lui, c'ar fi dela nevastă.

Cum perdelele sunt lăsate, lumina cenușie a odăii în care se găsesc, împiedică ochii bătrânei de a vedea schimbarea feței și tremurarea mâinilor lui Andrei. Cu o voce străină pe care parcă nu și-o recunoaște, răspunde:

— Te iei după o vorbă aruncată așa de un om din lume, ca să te frământă degeaba... E al lui pământul... Am cercetat eu înainte de a te sfătui să-i dai banii.

— Dumnezeu să-ți dea bine, cocoșelul maichii. Nu știi ce ghimpe înveninat îmi scoți dela inimă... De, ce să faci cu pustia de frică? dar mă gândeam eu că nu se poate... că dumneata ești un om cinstit și

cu frica lui Dumnezeu... Și-ți mulțumesc că mi-ai risipit grija c'o vorbă bună.

— ...

— Ați fost de v'ați plimbat, coconașul maichii.

— Da.

— Ați fost departe?

— Am fost pe la Brașov, pe la Sibiu și ne-am întors pe valea Oltului.

— Frumos! Eu nu m'am putut învrednici să mă duc niciodată, dar îmi spuneà bietul răposatul că e grozav de frumos la Brașov și prin munți.

— Da, frumos de tot...

În curte coana Zinca întrebă:

— Ai fost bolnav, maică, ori de oboseala drumului? c'ai mai slăbit, ești tras la față.

— Acum, de-o săptămână, de când m'am întors nu prea mi-a fost bine...

Și luându-și rămas bun, bătrâna pleacă vorbind singură... În tăcerea serii care se lasă, se aud unele vorbe: „cinstit... cu frica lui Dumnezeu...”

Da, cu frica lui Dumnezeu, și o frică grozavă care l'a împiedicat să guste toată fericirea călătoriei în locuri frumoase, întovărășit de dragălășia Elenei și a copilului; o frică grozavă, care o să-i mănânce și cel din urmă dram de liniște sufletească și care o săl mistue, încât toți au să se mire:

„Cum a îmbătrânit Rizescu, și numai acum, decurând, de vre-o câtevà lunil“.

* * *

A trecut un an. In vremea asta a avut două momente în care se miră că nu și-a pierdut judecata. Unul, cel mai grozav, a fost când a aflat dela arhiva tribunalului că moștenitorii lui Șerb Călugăreanu au pornit proces de anularea ipotecii și când i s'a părut că tăerea răsufării ce simțià erà pricinuită de năruirea întregii clădiri a tribunalului peste dânsul...; al doilea a fost când i-a venit cocoana Zinca cu citația. In răstimpul trecut dela aflarea despre pornirea procesului până la darea citației în primirea bătrânei, avusese vreme să culeagă niște informații care-l mai liniștiseră.

A putut dar îndurà zdruncinarea pe care i-o pricinuià spaima și durerea bătrânei.

Venise liniștită cu citația în batistă.

— Mi-a adus azi un om dela tribunal hâr-tia asta și a lăsat-o în mâna slujnicei, că eu eram dusă pentru un parastas la cimitir, coconașul maichii. Eu zic că-mi pune în vedere c'a murit Șerb. Ia vezi dumneata.

Când a auzit pe Andrei zicând: „Ce șarlatani! Incearcă marea cu degetul, s'o prinde ori nu s'o prinde? Te chiamă în judecată, ca să strice ipoteca“, a închis ochii

și s'a făcut la față ca turta de ceară; dar tăria de convingere cu care zisese Andrei: „Să n'ai grijă, cucoană Zinco, sunt eu aici ca să te apăr“, și mai ales iluziile de existența dreptății, ce poartă în suflet mai toate femeile, o făcuseră să-și deschiză ochii, să ia și dânsa mâinile lui în mâinile ei tremurătoare și să-i zică: „Da, sufletul maichii, să-mă aperi... să aperi norocul... și viitorul... și cinstea fetei... să le aperi, sufletul meu... că eu aș muri“...

Se oprise ca să-și șteargă ochii..

...„Și ce s'ar face ea singură... frumoasa maichii... un copil... fără sprijin... fără un ban... pe drumuri ca fetele lui Nisipeanu“...

* * *

Acum e mai liniștit. Muzica de care s'a reapucat cu patimă îi aduce un ritm egal în mersul sângelui și ordine în judecată — și are mare trebuință de ordine în judecată...

A fost la Cărbuneni unde s'a încredințat cu ochii lui cum stau lucrurile... De nenumărate ori și-a spus sie însuși pricina și s'a încredințat c'o s'o câștige... A lăsat Călugăreanu doi moștenitori: un băiat de douăzeci și patru de ani și unul de șaptesprezece — și a rămas pe urma lui, ca avere a sa proprie, casa și ograda de două po-

goane. Dela moartea tatălui, băiatul cel mare, care erà băgat la o prăvălie la Ploești, s'a mutat în casele tatălui său, pe care le-a stăpânit și le stăpânește și acum; a vândut prunele și fânul din livede, a luat banii cari s'au găsit asupra tatălui său, patru mii de lei. A declarat el că renunță la moștenire, dar aia nu se prinde, să declari că renunți și să stăpânești... prin urmare el răspunde de datoria tatălui său, nu numai cu ce a moștenit dela el, dar și cu averea moștenită dela mamă-sa. Și ce bine a făcut că a chemat și el în judecată pe moștenitori, ca să-i plătească banii împrumutați și că a cerut și înființare de sechestru pe partea de avere a băiatului vârstnic, rămasă dela mamă...

I se pareà limpede ca lumina zilei și inima lui plină de dorința nemărginită de a câștiga procesul, îi făurește iluzii. Ce? Când o auzi tribunalul cum spun martorii găsiți la Cărbuneni, și pe care o să-i aducă la înfățișare, oameni bătrâni, doi dintre cei care au cumpărat prunele și fânul — alți trei cari erau de față când s'au numărat banii găsiți la Șerb, patru mii de lei luați de băiatul vârstnic, n'are decât să deschiză gura ca să câștige procesul...

Da, așa ar fi, dacă potrivnicul cocoanei Zinchii ar fi un bătrân neputincios ca dânsa cu locuință la două poștii de Cărbuneni, —

dar potrivnicul ei e un băiat aegr la minte și la mișcări, chiar d'acolo din Cărbuneni, dintr'un sat cu martorii; așa ar fi, 'dacă avocatul băiatului ar fi un avocat naiv, nepriceput ca dânsul, — dar adversarul lui e Vineanu, adânc cunoscător nu numai al codului dar și al tuturor regulelor „de tactică și de strategie“... Și iată că în ziua procesului are certificat dela primăria din Cărbuneni care sună ritos că băiatul vârstnic „n'a stăpânit nici un moment averea rămasă pe urma defunctului său părinte Șerb Călugăreanu“... și iată că și martorii nu știu nimic, se miră de ce i-a „prepus“ martori; abia doi care îngână fără convingere că da... l'au văzut și pe băiatul ăl mare prin casa lui Șerb, dar dacă stăpânește ori nu...

Zadarnic se frământă Andrei cu desna-dejde. Zadarnic, cu toate protestările lui Vineanu de a lăsa ca întrebările să se facă de „onor tribunal“, se apropie el de martor și-l întreabă privindu-l în ochi: „Nu mi-ai mărturisit dumneata mie, pe bătrânețele dumitale, că erai de față când s'au numărat cei patru mii de lei găsiți la Șerb și că i-a luat dumnealui?“ martorul răspunde cu tărie: „Ferească Dumnezeu!“

Are dreptate tribunalul să hotărască anularea ipotecii, rămânând ca creditoarea să se despăgubească urmărind casa, casa care nu face nici două mii de lei...

Bătrâna n'a înțeles cum s'a rostit tribunalul. Ședința fiind suspendată, e îmbrâncită până la ușă de lumea care dă năvală să iasă. Acolo se îndură s'o lumineze aprodul, care-i strigă în ureche:

— Ai pierdut, cocoană. Ți s'a anulat ipoteca.

Ea cade pe banca de lângă ușă vorbind fără șir: „Viorica... viitorul... norocul... fără sprijin... fetele lui Nisipeanu“.

Și văzând pe Andrei care iese, îi zice cu mâna dreaptă întinsă a blestem:

— Dumnezeu să-ți plătească și să te miuiască.

El pleacă, scoboară scara și repede coțește pe după tribunal; pe-acolo ajunge iute la zăvoiul din marginea orașului, unde e o fântână cu un șipot de apă rece ca ghiața. Ajuns, își smulge gulerul și legătura dela gât, le bagă în buzunar, se apleacă, își pune capul în bătaia apei. Aaa! ce bine face răceala asta care-i curge în creștet! Cum potolește zvâcneala din tâmple și zgomotul din urechi... Multă vreme stă așa; apoi se scoală, se șterge și pornește prin zăvoiu spre punte...

* * *

Atâta vreme de când umblă într'una și nici frumusețea locurilor prin care a rătă-

cit, pline de miresme și de cântece de greeri, cu orizontul ăla frumos de dealuri verzi și de munți cu atâtea nuanțe de albastru, nimic nu i-a putut gonî din auz sunetul propriilor lui cuvinte spuse odinioară doctorului: „Avem fiecare mintea și puterea noastră, și dacă nu le întrebuițăm într'un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte și o putere mai mare“...

Cu ele în urechi a plecat dela tribunal acum patru ceasuri și tot cu ele în auz intră acum în strada Speranței...

Ce însemnează asta?... Lume adunată la poartă? Copii spânzurați pe uluci? Grăbește pasul după ritmul bătăilor inimii. In curte îl întâmpină nenea Mache: „Nu e nimic, nu te speria, nu e nimic“. El îl îmbrânțește și intră în sală. Acolo îi iese înainte Antonescu.

— Ce s'a întâmplat? îl întrebă Andrei cu o voce stinsă.

In locul lui Antonescu răspunde glasul doctorului din odaia de alături:

— Nu așa. Ridică-i capul mai sus, mai sus“. Aceste vorbe aduc în mintea lui lumina orbitoare a unui trăsnet.

Dă năvală în ușa odăii de culcare, care se bate de perete... Intr'o privire de-o clipă vede tot: Elena leșinată... doctorul... două femei... sticle... ligheanul plin de sânge și

copilulll... Vrea să înainteze dar nu poate, și scoțând un răcnet înspăimântător, ca de uriași înjunghiat, se năruie în pragul ușii.

* * *

— Fraților, zice Urziceanu intrând în camera advocaților, să vă spui o veste tristă: a înebunit bietul Rizescu.

— Tocmai ce le spuneam eu, adaugă altul.

— Da, întâlnii chiar acum pe doctorul Georgescu; venià d'acolo; plângeà săracul. Copilul scapă, e în afară de orice primjdie.

— Eu, zice Berlescu, întotdeauna îmi ziceam că are s'o sfârșească așa omul ăsta. Ce erà mania aia a persecuției de care suferia?...

VARCOLACUL

Una din cele mai plăcute fizionomii ale oraşului e Conu Costache.

Ce-i de-o vârstă cu el spun că are aproape şaptezeci de ani, dar traiul fără necazuri pe care l'a dus, stăricica frumoasă, nevasta iubitoare ca o soră, doi copii ajunşi bine şi mai ales firea lui bună — l'au păstrat voinic, sprinten la mişcări, şi vioiu la minte, de nu-i dai nici cincizeci de ani.

Istoriseşte cu un farmec şi cu un haz, care-i adună împrejur galerie, de câte ori deschide gura să spue câte una şi fiind un om umblat prin străinătate, şi mai fiind şi vânător, ştie fel de fel de comedii.

Ast om bun ca pâinea, totdeauna zâmbitor, care parcă răspândeşte dintr'însul valuri de veselie, devine acru şi stifos de câte ori s'o, întâmplă să-i meargă rău la preferanţă, singurul, dar zilnicul joc de cărţi pe care-l joacă. Şi nu se supără de zgârcenie, că nu e zgârcit, dimpotrivă e larg la mână, dar aşà e firea lui.

Cum s'o întâmplă să intre de două ori pe rând și l'or necăji și partenerii, se supără foc. Toate îi par rele: dulceața acră, cafeaua prea dulce, apa prea rece, lampa prea mică, tibișirul neascuțit; țipă la băiatul care-l servește; schimbă scaunul că scârțâie; trânteste cu pumnii în masă de sar sfeșnicile; aruncă celor care fac haz priviri de ucigaș peste ochelari, — mă rog, o supărare grozavă, toată supărarea de care e în stare un om care n'a avut alt pe ce să și-o cheltuiască.

Partenerii îl cunosc și știu că la cinci minute după sfârșitul partidei, ăst om o să devie iar bunul, plăcutul și hazliul Conu Costache.

Dacă stai lângă el, când o jucă preferanța, să te scoli cum o intră odată, să n'aștepți să-ți zică: „mai scoală-te, neiculică, că m'ai uscat“.

Zisese într'o zi, după două intrări, unuia cu care chiar atunci făcuse cunoștința și care nu se urnia de lângă dânsul:

— Iartă-mă, domnule, dar eu cred în vârcolaci. Asta e joc și de fizionomie. Eu d'abiă pot să-mi compui fizionomia mea, p'a d'umitale nu pot s'o compui. Mută-ți, te rog, scaunul mai așa. Merci. Nu te supără.

D'atunci celor cari fac galerie la joc le-a rămas numele de *vârcolaci*, și în odaia unde

joacă Conu Costache mișună vârcolicii că, dacă-i merge bine, e grădină și-l ascultă cu drag, — dacă-i merge rău, trec din apropierea lui și fac haz de cum se supără.

Astăseară e sindrofie la prefectul. In salon dansează domnișoarele; în alte odăi, partide de cocoane; aici masa de prefă unde joacă conu Costache cu alți trei, între care procurorul, jucător șiret, care are un dar deosebit de a-l scoate din răbdări, împrejur galerie numeroasă.

Conu Costache pierde: e foc, dar se stăpânește, nu-și poate da drumul supărării, — alături sunt cucoanele. Ceilalți sunt pe la mijlocul talonului, el abià a scos șase și e intrat în căsuță cu treizeci...

In vremea asta o cucoană bătrână se apropie. E moldoveancă, mama doctorului Ionașcu. Ià un scaun și se așează lângă Conu Costache, cu liniștea și seninătatea bătrânilor cari nici nu văd nici nu prea aud bine... Și stă...

Din când în când pune, cuminte, lui Conu Costache câte o întrebare, care se potrivește peste turbarea lui ca untdelemnul peste jăratec.

— Ce frumos trebuie să fie la moșie la mata acu, Coane Costachi.

— Frumos, coană Raluco, răspunde el, silindu-se să zâmbească — și se mai scrie cu 18 în căsuță.

— Merji adese, că-i tari în apropiere.

— Am fost și azi, coană Raluco.

Nu se poate descrie deosebirea dintre liniștea cu care coana Raluca își numără mățaniile și furia cu care Conu Costache face cărțile...

— Is frumoase grâile, Coane Costachi?

— F... f... frumoase, coană Raluco, răspunde el, băgându-și mâinile între gât și cămașă, și trăgând cât poate ca să-și lărgească gulerul...

Joc închis, procurorul îl joacă de subas, Conu Costache intră de două ori la șapte carale.

— Ai până acolo o șose tari bună.

— D... d... da, Coană Raluco.

E o minune cum batista nu-i iă și pielea de pe frunte; așa și-o șterge de cu furie. Partenerii și galeria râd pe înfundate; și procurorul nu-l slăbește deloc, îl vede înfuriat, îl licitează cu nimic în mână și-l lasă tocmai la vreme ca să intre de câte două ori... și în vremea asta întrebările coanei Ralucii pică una câte una ca boabele mățaniilor. Ea nu aude cum pârâie cărțile, nici locomotiva din gâtul lui Conu Costache, ea nu vede nici necazul lui, nici veselia celorlalți.

— Dar pădurea cea frumoasă di pi dreapta s'o tăet, coane Costachi?

— S... s... s'a tăiat, coană Raluco, răs-

punde el uitându-se în tavan și greblându-și tâmplele.

Ajută-intră; zice joc — găsește regulat talon două nefle care nu-i trebuie. Așa potrivéală de carte, făcută parcă într'adins, nu s'a mai văzut. Să te căznești s'o pui cu mâna, n'ai putea. Regulat morișcă; unul tae la carale, alălalt tae la pici și, din opt jocuri ghintuite se alege cu cinci. Bunăoară acum un as și un mariaj tăiate. Intrare patruzeci și opt!

— Dar lăcușorul șela din stânga, mai este coane Costăchel?

— M... m... mai este, coană Raluco.

Văjâie pe postav periuța cu care șterge șirul întreg de intrări și le scrie la un loc: 94, cu țifre de-o palmă.

— Dar, mă rog matală, hanu'...

Conu Costache se întoarce cu scaun cu tot.

— Coană Raluco, mâine după-amiază merg la moșie cu nevastă-mea, — trecem să te luăm și pe dumneata. Așa, o să poți vedeà cum s'a tăiat pădurea din dreapta; o să poți vedeà cum umblă cocostârcii pe lacul din stânga; o să poți vedeà cum s'au reparat podiștele; o să poți vedeà cum s'a înnoit hanul dela barieră; o să poți vedeà ce case frumușele și-a făcut Ioniță Andreescu dela Ulmi; o să poți vedeà ce rezer-

voare mari a așezat lângă șosea fabrica Aurora.. ,

Coana Raluca a înțeles și se depărtează, numărându-și mătăniile; acum o fi în a treia odae și Conu Costache urmează, pe când toți se prăpădesc de râs:

— ...o să poți vedeà cum s'a șters numărul de pe piatra dela chilometrul 76; o să poți vedeà cum au spart băieții cu pietre candelile dela stâlpii de telegraf; o să poți vedeà cum săsâie găscanii, când trece trăsura; o să poți vedeà...

Și întorcându-se către partenirii care râd cu lacrimi:

— Teribil vârcolac!!!

PUIUL

Sandi, să ascuți pe mămica

Intr'o primăvară o prepeliță aproape moartă de oboseală, — că venea de departe, tocmai din Africa, — s'a lăsat din sbor într'un lan verde de grâu, la marginea unui lăstar. După ce s'a odihnit vre-o câteva zile, a început să adune bețișoare, foi uscate, pae și fire de fân și și-a făcut un cuib pe un moșoroiu de pământ, mai sus, ca să nu i-l înnece ploile; pe urmă, șapte zile de-a rândul a ouat câte un ou, în tot șapte ouă mici ca niște cofeturi și a început ca să le clocească. Ai văzut cum stă găina pe ouă? Așa stă și ea, doar că ea în loc să stea în coteț, stă afară în grâu; și ploua, ploua de vărsa și ea nu se mișcă, ca nu cumva să pătrună o picătură de ploaie la ouă. După trei săptămâni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrăbie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte go-

goși de mătasă și au început să umble prin grâu după mâncare. Prepelița prindea câte o furnică, ori câte o lăcustă, le-o firimiția în bucățele mici și ei, pic! pic! pic! cu cioculețele lor, o mâncau numai decăt. Și erau frumoși, cuminți și ascultători; se plimbau prinprejurul mamei lor și când îi strigă: pitpalac! repede veniau lângă ea... Odată prin Iunie, când au venit țăranii să secere grâul, ăl mai mare dintre pui n'a alergat repede la chemarea mă-si, și cum nu știa să zboare, haț! l-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a pățit, când s'a simțit strâns în palma flăcăului, numai el a știut; îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar; dar a avut noroc de un țăran bătrân, care s'a rugat pentru el.

— Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu-l vezi că de-abia e cât luleaua.

Când s'a văzut scăpat, fuga speriat la prepeliță să-i spue ce-a pățit. Ea l-a luat, l-a mângâiat și i-a spus:

— Vezi ce va să zică să nu mă ascuți? Când te-i face mare, o să faci cum ăi vrea tu, dar acum că ești mic, să nu ești nici-odată din vorba mea, că poți să pățești și mai rău.

Și așa trăiau acolo liniștiți și fericiți. Din seceratul grâului și din ridicarea snopilor se scuturaseră pe miriște o groază de boabe

cu care se hrăneau și, măcar că nu eră vre-o apă prin apropiere, nu suferiau de sete, că beau dimineața picături de rouă de pe firele de iarbă. Ziua, când eră căldură mare, stau la umbră în lăstare; după amiază, când se potoliă vipia, ieșiau cu toții pe miriște; iar în nopțile răcoroase se adunau grămadă ca sub un cort, sub aripile ocrotitoare ale prepeliței. Incet-încet puful de pe ei s'a schimbat în fulgi și în pene, și cu ajutorul mamei lor au început să zboare. Lecțiile de zbor se făceau dimineața spre răsăritul soarelui, când se îngână ziua cu noaptea, și seară în amurg, căci ziua eră primejdios din pricina hereților, care dădeau târcoale pe deasupra miriștei.

Mama lor îi așeză la rând și îi întrebă; „Gata?“. „Da“, răspundeau ei. „Una, două, trei!“ Și când zicea „trei“, frrr! zburau cu toții dela marginea lăstarului tocmai colo lângă cantonul de pe șosea și tot așa îndărăt. Și mama lor le spuneă că-i învață să zboare pentru o călătorie lungă, pe care trebuiau s'o facă în curând, când o trece vara. „Și o să zburăm pe sus de tot, zile și nopți, și o să vedem dedesubtul nostru orașe mari și râuri și marea“.

Intr'o după-amiază pe la sfârșitul lui August, pe când puii se jucau frumos în miriște împrejurul prepeliței, aud o căruță venind și oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului. Au ridicat toți în sus capetele cu ochișorii ca niște mărgelile negre și ascultau.

— „Nerol înapoi!“ s'a auzit un glas strigând. Puii n'au priceput; dar mama lor, care înțelesese că e un vânător, a rămas încremenită. Scăparea lor erà lăstarul, dar tocmai dintr'acolo venià vânătorul. După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pământul, și cu nici un preț să nu se miște.

— Eu o să zbor; voi să rămâneți nemišcați; care zboară, e pierdut. Ați înțeles?

Puii au clipit din ochi c'au înțeles, și au rămas așteptând în tăcere.

Se auzià fâșiitul unui câne care alergà prin miriște și din când în când glasul omului:

— Unde fugi? înapoi, Nerol!“

Fâșiitul se apropie, — uite cânele: a rămas împietrit cu o labă în sus, cu ochii țintă în spre ei.

— Nu vă mișcați“, le șoptește prepeleța și se strecoară binișor mai departe. Cânele pășește încet după ea. Se apropie grăbit și vânătorul. Uite-l: piciorul lui e acum așa de aproape de ei, încât văd cum

i se urcă o furnică pe carâmbul cizmei. Vai! cum le bate inima. După câteva clipe prepelița zboară ras cu pământul, la doi pași dela botul câinelui, care o urmărește; vânătorul se depărtează strigând: „Înapoi! Înapoi!“. Nu poate trage de frică să nu-și împuște cânele; dar prepelița se preface așa de bine că e rănită, încât câinele vreă cu orice preț s'o prindă; iar când socotește ea că e în afară de bătaia puștii, zboară repede spre lăstar.

În vremea asta puiul ăl mai mare, în loc să stea nemișcat ca frații lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară; vânătorul îi aude pârâitul zborului, se întoarce și trage. Eră cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă. N'a picat, a putut zbură până în lăstar; dar acolo, de mișcarea aripei, osul — la început numai plesnit — a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă. Vânătorul cunoscând desimea lăstarului, și văzând că trăsesese într'un puiu, nu s'a luat după dânsul socotind că nu face truda de a-l căută prin lăstar.

Ailalți pui nu s'au mișcat din locul, unde-i lăsase prepelița.

Ascultau în tăcere. Din când în când se auziau pocnete de pușcă și glasul vânătorului strigând: „apportel!“ Mai târziu căruța s'a depărtat înspre vânător pe drumegul lăstarului; încet-încet pocnetele și

strigătele s'au pierdut, s'au stins, și în tăcerea serii care se lăsă nu se mai auziă decât cântecul greerilor; iar când s'a înnoptat și răsărea luna dinspre Cornățel, au auzit deslușit, glasul mamei lor chemându-i din capul miriștei: „Pitpalac! Pitpalac!“

Repede au zburat înspre ea și au găsit-o. Ea i-a numărat; lipsiă unul.

— Unde e nenea?

— Nu știm, — a zburat.

Atunci prepelița desperată a început să-l strige tare, mai tare, ascultând din toate părțile. Din lăstar i-a răspuns un glas stins: „piul piul!“

Când l-a găsit, când i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că eră pierdut; dar și-a ascuns durerea, ca să nu-l desnădăjduiască pe el...

D'atunci au început zile triste pentru bietul puiu; se uită cu ochii plânși cum frații lui se învățau la zbor dimineața și seara; iar noaptea, când ăilalți adormiau sub aripa mamei, el o întrebă cu spaimă:

— Mamă, nu e așa că o să mă fac bine? Nu e așa c'o să merg și eu să-mi arăți cetăți mari și râuri și marea?

— Da, mamă, răspundeă prepelița silindu-se să nu plângă.

Și a trecut vara. Au venit țărani cu plugurile de au arat miriștea, prepelița s'a mutat cu puii într'un lan de porumb de ală-

turi; dar peste câtăvã vreme au venit oamenii de au cules porumbul, au tăiat cocenii și au întors locul; atunci s'au mutat în niște părloage din marginea lăstarului.

În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorîte, a început să cadă brumă și să se rărească frunza lăstarului. Pe înserate se vedeau rândunici întârziate zburând în rasul pământului, ori pâlcuri de alte păsări călătore, iar în tăcerea nopților friguroase se auziau strigătele cocorilor, mergând toate în aceiași parte, către miazăzi.

În inima bieteii prepelițe erã o luptă sfâșietoare. Ar fi vrut să se rupă în două: jumătate să plece cu copiii sănătoși care suferiau de frigul toamnei înaintate, iar jumătate să rămâie cu puiul schilod, care se agăța de ea cu desperare. Suflarea dușmănoasă a Crivățului, pornită fără veste într'o zi, a hotărît-o. Decât să-i moară toți puii, mai bine numai unul, — și fără să se uite înapoi, ca să nu-i slăbească hotărîrea, a zburat cu puii zdraveni pe când ăl rănit strigã cu desnădejde:

— „Nu mă lăsați! Nu mă lăsați!“

A încercat să se târască după ei, dar n'a putut, și a rămas în loc, urmărindu-i cu ochii până au pierit în zarea despre miazăzi.

Peste trei zile toată preajma erã îmbrăcată în haina albă și rece a iernii. După o

ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla,
aducând cu dânsul un ger aprig.

* * *

La marginea lăstarului un puiu de pre-
peliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.

După durerile grozave de până adinea-
ori, urmează acum o piroteală plăcută. Prin
mintea lui fulgeră crâmpee de vedenii...
miriște... un carâmb de cismă pe care se
urcă o furnică... aripa caldă a mamei. Se
clatină într'o parte și într'alta, și pică mort,
cu degetele ghiarei împreunate ca pentru
închinăciune.

DOUĂ SURORI

Cunoștința s'a făcut într'o zi de toamnă, când copilul casierului — speriat de o trăsură, care erà aproape să-l calce — a dat fuga în curte la Elena, în poalele ei. De multe ori vrusese ea să intre în vorbă cu copilul, dar îi lipsise prilejul; acum însă îl luă în brațe, îl duse în casă, îi dete să beà apă ca să-i treacă de spaimă și, fiindcă erà vorbitor ca un om mare, măcar că spunea vorbele pe jumătate, îl mai oprì câtvã cu dânsa. Copilul foarte apropiat, îi răspunde la toate întrebările, spuindu-i că-l chiamă „Nitu“; că e de cinci ani; că semnul din frunte e o bubă făcută de mama dela Caracal și că iubește pe tata mult, mult „până a tâg“, ceea ce dânsa pricepù numai decât că înseamnă: până la gât.

Cu întrebări de ale ei, cu întrebări de ale lui, s'a întârziat; iar când casierul, trecând dela slujbã, se oprì mirat că-și vedeà copilul în brațele ei la fereastră, Elena coborî din casă, îi eșì înainte la poartă și îi

povestii întâmplarea cu trăsura. El îi mulțumii cuviincios, își luă copilul și se despărțiră...

Adouazi coiplul cere să meargă la „coca mică“, nume scornit de el Elenei și care trebuie să-i fi venit dela vorba „coconiță“. Casierul îl trimete cu servitoarea; iar seara când copilul cere din nou, îl duce el însuși.

Negreșit întâia întâlnire ar părea greă, mai cu seamă când îi lipsește și mijlocul obișnuit de scăpare: spunerea numelor; căci ea știe că el e casierul județului, Iosif Dănescu, precum știe și dânsul că pe ea o chiamă: domnișoara Elena Cioranu.

Sunt însă împrejurări care le vin în ajutor. De două luni el locuește peste drum, o salută întotdeauna ducându-se sau întorcându-se dela slujbă; și-au și vorbit de două ori, la caserie, cu prilejul plății pensiei pe lunile August și Septembrie; și apoi nici el, nici ea nu au dedesubtul vorbelor, ce și le spun, alte gânduri pe care ar trebui să le ascundă.

— Domnișoară, Nicu, copilul meu, cere să vie la dumneata. Ea zice: „da“? ia copilul în brațe, îi scoate pălăria și, văzând că tatăl e cu mâna tot pe clanța ușii, îl pofteste printr'o întrebare:

— Pofțiți să ședeți?

El se așează.

Dacă ori unul ori altul s'ar gândi să

producă vre-un efect deosebit asupra celui alt, și-ar alege vorbele și s'ar turbura; dar așa, se rupe ghiața de îndată și se trezesc vorbind despre igrasia odăițelor în care locuște el peste drum, despre neîngrijirea caldarâmurilor orașului, despre frumusețea aleii de tei care duce dela pod la mănăstire, — parcă s'ar cunoaște de când lumea.

A treia zi casierul înțelege pentru ce Elena l-a întrebat în ajun cine a făcut paltonașul copilului, când vede că acum paltonul are un guler de imitație de astrahan și la marginea mânecilor reveuri de aceeași stofă.

Și negreșit aceasta face a doua întâlnire și mai ușoară.

— Domnișoară am venit să-ți mulțumesc pentru osteneala ce ți-ai dat cu...

— A nu e nici o osteneală, domnule; dimpotrivă o petrecere.

El se așează de îndată.

— Adevărat, zău, trebuie să ți se urască. Nu te duci, niciodată, nicăiri.

— Mai de mirat e de dumneata. În ceasurile în care nu ești la slujbă, ești totdeauna acasă.

— Eu... e altceva... Mi-e greu să fac cunoștințe noi... De când sunt aci, de două luni, nu pot să zic... cunosc câțeva lume...

dar numai din vedere, din treburile care-i aduc la casierie.

— Bine, dar sunt altele... Avem un club, cofetărie, o cafenea în care se poate duce orișicine.

El o privește și i se pare că acest chip cu părul dat în sus, desvelind toată fruntea mare, sub care strălucesc doi ochi negri, fără a fi frumos, are un farmec deosebit și că tot deosebită e și limpezimea glasului ei.

Adevărul e că atât din vorba cât și din întreaga înfățișare a Elenei lipsesc micile asprimi, micile ascuțimi nelămurite, care dau ceva ridicol fetelor rămase bătrâne.

Acum, când el îi răspunde că nu-i preă place să se ducă în lume, că firea lui îl îndeamnă mai mult să stea acasă, cu socoteli, cu jurnale, — e rândul ei să-l privească cu dorința de a citi în fața lui cât adevăr e în cuvinte.

E lipsită de experiență, totuși ghicește că spune adevărat; și de alături seriozitatea cu care vorbește și părul lui încărunțit sunt puternice îndemnuri ca să-i dea crezământ...

Așa s'a început prietenia dintre casier și Elena: din dragostea copilului pentru ea.

Azi el știe din gura Elenei că ea e fata lui Răducanu Cioranu, omul cel mai bogat într'o vreme, dar și cel mai nesocotit risi-

pitor, vestit pentru chefurile și vânătorile lui, așa de vestit încât la moartea lui s'a vândut toată averea și nu le-a rămas decât căsuțele astea, în care stă, și pensia de 190 de lei pe lună. Tot din gura Elenei mai știe casierul că mama ei erà o femeie bună, care — cât a trăit tată-său — a suferit de traiul pe care-l duceà el, iar după moartea lui de lipsa în care o lăsase.

Seară cu seară prietenia lor crește. Nici unul nici celalt nu se gândește la judecata lumii. Despre judecata cărei lumi să-i pese ei? Despre judecata orășenilor, care cât timp le erà casa în sărbătoare dădeau năvală la petreceri; iar când au rămas aproape pe drumuri nici nu vor să mai știe de ele; — dovadă moartea mamă-si la care n'au venit decât câteva bătrâne și câțiva credincioși? Or iar, să-i pese de judecata acelora care-i aruncaseră fără cercetare o învinuire nedreaptă pentru greșelile alteia?

El mai puțin nu se gândià la părerea lumii, dela care suferise atât, în singura dată când încercase să intre într'însa.

* * *

E o lună de când s'au împrietenit. Copilul are rufăria întreagă făcută de mâna Elenei, cu o cheltuială ridicol de mică. În schimb ea a primit un dar frumos și folositor: o mașină de cusut.

Dar iată că într'o seară, măcar că vremea e bună, sunt șapte ceasuri și ei nu vin; sună opt, și ei tot nu vin. Elena trimete pe slujnică să întrebe nu cumva e bolnav copilul... ori el? Slujnica se întoarce. Nu sunt bolnavi. Nici o altă explicație; nici un alt răspuns.

Atunci Elena intră în casă tristă. „Trebuie să fi aflat“, își zice ea; și e neliniștită, nu poate să doarmă până noaptea târziu când — fără să înțeleagă cum — se simte îmbărbătată și își zice că mai curând ori mai târziu tot ar fi trebuit să afle; că a doua zi are să i-o spue ea însăși, ca să scape de o așa de greă povară. Da, are să i-o spue negreșit mâne seară. Dar dacă n'ar mai veni deloc?...

A doua seară casierul vine, dar se cunoaște că știe ceva.

E afară aceiași liniște plăcută a orașelor de provincie, întreruptă la răstimpuri rare de un lătrat de câne ori de un fluer de vardișt, înăuntru aceiași căldură potrivită; ca în alte dăți copilul se joacă între ei cu o carte mare cu chipuri; ca în alte dăți tăciunii se dărâmă în sobă cu izbucniri de scânteii roșii; — și cu toate astea el se încurcă la citit, ea se încurcă la lucru. Se vede bine că e ceva la mijloc.

Deodată Elena, aducându-și aminte de

hotărîrea de noaptea trecută, se întoarce către dânsul și, fără altă pregătire:

— Ai aflat ceva despre soră-mea.

Aflase în adevăr: — ușor se găsește cineva care să-ți dea lămuriri și despre ce vrei și despre ce nu vrei să știi; dar el se așteaptă așa de puțin la o mărturisire, încât rămâne aiurit. Intr'un târziu o întrebă:

— E adevărat?

— Da, adevărat. Al dar dacă ai ști...

Și începe a-i spune pe larg toate câte le ținea ascunse, dezvinovățirea ei.... Toate strâmtorile pe care și le impusese numai și numai ca s'o poată ține într'un pension de București: aceeași rochie purtată doi ani neînterupt și rușinea de șalul și de giuvaericalele puse la loterie, ca să poată împlini ratele la timp...

— Cine e ăsta, Cocă-mică?

Ea se apleacă să vadă gravura arătată de copil:

— Asta? Un împărat, dragă.

— Vacanțele erau o sărbătoare neînteruptă pentru mine. Bătrână eram de 26 de ani? Și când eșiam cu dânsa pe uliță, — ea îmbrăcată cu îngrijire și frumoasă, eu așa cum sunt, cine nu ne-ar fi cunoscut, ar fi crezut că nu suntem surori, ci că sunt slujnica ei... Pe urmă după ce plecă, zile lungi și triste, tresăriri deodată din somnul cel mai adânc: „ce-o fi făcând Sofia?”

și apoi zvârcoliri până la ziuă... pentru un răspuns care întârziă...

— Dar ăsta cine e, Cocă-mică?...

— Tot un împărat, drăguță, răspunde ea.

Apoi urmează povestind boala ei, care a ținut mai bine de o lună acum patru ani, în luna lui Iulie; dragostea soră-si din vremea aceea cu un militar; cât a fost de târziu când a putut să se coboare din pat; scena de tălmăcire pe care n'are s'o uite niciodată, în care soră-sa își dase pe față toată ușurința ei, sporită în mai rău la pensionatul din București... Stăruințele sale pentru mutarea lui, fuga soră-si după dansul, rușinea de judecata lumii, care le cuprindeă pe amândouă sub aceiași firmă batjocoritoare: „fetele lui Cioranu“...

Se oprește câtva pentru a cere ajutorul batistei, ca să poată vedea o floare din pereți pe care o privește de câtăvã vreme cu stăruință.

— Și numai știi nimic de dânsa? îndrăznește el să întrebe.

Ba da... În fiecare lună îi trimete regulat jumătate din pensie. S'au mai văzut de câteavã ori: chiar în anul acesta la Paști; dar parcă nu mai erã soră-sa... Erã o străină frumoasă și elegantă, a cărei plecare—după cinci zile de ședere cu o vădită silă—în loc s'o întristeze, parcă a bucurat-o.

— Și ofițerul nu vreã s'o ia?

Ea tace. Va să zică nu știe tot? Dar nici ea nu-i poate spune că de mult a fost înlocuit cu altul și urmașul la rândul lui cu altul; că la fiecare două-trei luni primește aceeași înștiințare: „M'am mutat. Nu-mi mai scrie pe adresa cutare, trimite-mi banii aici, strada cutare“...

Casierul ghicește ce nesocotită i-a fost întrebarea, deschide și închide de câteva ori jurnalul fără nici un cuvânt; apoi simțind ce dureroasă trebuie să fie pentru Elena tăcerea care se prelungește, începe s'o mângâie cu vorbe simple așa cum se pricepe el:

— Trist... da... foarte trist, domnișoară; dar de... trebuie să te mângâi și să te gândești că dumneata ești cu inima împăcată, că dumneata ți-ai dat toate silințele... Așa e lumea asta... și iar să te mai gândești, domnișoară, că nu ești numai dumneata nenorocită pe lumea asta...

Elena tace.

— Unul una, altul alta... fiecare are necazurile și neajunsurile lui. Uite eu, câte n'am suferit și eu... Doisprezece ani n'am visat altă fericire decât să puiu capăt vieții de urât și de singurătate pe care o duceam. Ajunsesem să-mi fie silă de casa unde nu eră nimeni să mă întâmpine cu o vorbă bună... Și dacă m'am însurat, peste ce-am dat? — peste o femeie cu trupul și sufletul

legat de lume. Mi-eră urît singur, acum îmi eră groază... Neorânduială într'ale casei, certuri, vorbe rele. Și împotriva bietului copilașului ăstuia dușmănie, pentrucă știă că-mi eră drag...

Fără să vrea, ochii Elenei se îndreaptă către semnul din fruntea copilului.

— Da, domnișoară... semnul acela e dela dânsa. Intr'o seară ne întorceam dela o sindrofie — eram silit s'o însoțesc în toate serile; sindrofii de rând, cu clevetiri și jocuri de cărți, care întotdeauna se sfârșiau prin certuri și prin vorbe rele... Pierduse... se certase; când ne întoarcem, copilul plângea... Ea vreă să-l potolească, dar se vede că mângâierile îi erau aspre de supărare; atunci văzând că nu tace, îl împinge cu furie, el se împiedică de covor și cade cu capul de colțul sobei... Cinci zile am crezut că moare... Și uite așa, domnișoară, patru ani de canon. Și vezi, n'ași fi scăpat nici acum singur, fără ajutorul unui băiat de ispravă, președintele tribunalului de acolo din Caracal, cu sprijinul căruia divorțul a tăragănit mai puțin și copilul mi-a fost dat mie... E... așa e lumea, și omul va să se mângâie și să nădăjduiască în alte zile mai bune...

Din seara aceasta știu unul despre altul tot ce puteau ști. Casierul are să vie mai cu drag și Elena mai cu drag o să-l primească. El o să-și aducă și de lucru: soco-

teli de verificat, în timpul ce ea va coase ceva la mașină.

Și în vremea asta copilul face progrese minunate, că e așa de deștept, iar „Cocamică“ așa de bună profesoară! A învățat lunile anului, zilele săptămânii, câteva poezii mici; și numără până la o sută; și are o placă pe care știe să facă câteva slove cu degetele lui nesigure de cinci ani. Eri a arătat că știe pe sărite literile până la I; azi spune „Tatăl Nostru“ cu o singură greșală, la cuvântul „izbăvește“, pe care nu-l poate spune; mâne după îndemnul „Cochimici“ o să se așeze frumos în fața lui tată-său și, luându-și degetul arătător dela o mână în cealaltă mână, o să înceapă:

Eu sunt mic, tu fă-mă mare
Eu sunt slab, tu fă-mă tare.

Cu așa nimicuri trec trei ceasuri ca trei clipe.

Că vremea nu stă în loc, ca să asculte cu Elena gazeta citită de casier, nici să se bucure cu amândoi de progresele copilului; ci vremea sboară și se trezesc că ceasornicul bate zece.

„A! dejă“... zic amândoi... El se îmbracă, ea îngenuche să îmbrace copilul și nu uită nimic: gulerul paltonașului bine ridicat, basmăluța bine legată împrejurul gâtului. Apoi, după ce sărută copilul, se scoală, întinde mâna casierului și se despart:

— Măine, cu bine...

* * *

Miercuri în ajunul lui Sfântu-Niculae, pe la patru după-amiazi, Elena tocmai învăță pe copil să scrie numele întreg, când s'a oprit la poartă o trăsură care aducea pe soră-sa dela gară.

Ar trebui s'o primească mirată și rece ca la celelalte veniri; dar de o lună încoace așa i s'au schimbat toate simțirile și s'a adunat în inimă atâta trebuință de a mângâia și de a fi mângâiată, încât văzând pe soră-sa îi aleargă repede înainte: „Sofio!“ Căci la urma urmei e soră-sa, cu zece ani mai mică decât dânsa, aproape copilul ei! soră-sa care a supărat-o dar acum parcă nu mai e dânsa care a plâns și s'a chinuit, parcă e alta.

— Sofio! și o cuprinde în brațe, o sărută și plânge.

Sofia văzând astă primire la care nu se așteptă, se găsește numaidecât în apele ei; spune că a ținut să-i facă o surpriză, că-i eră dor, al grozav de dor, și văzând copilul:

— Al cui e copilașul ăsta?

Elena arată servitoarei unde să așeze cu-fărul Sofiei.

— Țațo, al cui e copilașul ăsta?

— Al unui vecin.

— Care vecin?

— Al casierului.

— O! Ce drăguț e! Vino la mama, pu-
iule.

Il ia în brațe, îl desmiardă; repede gă-
sește cheia și scoate din cufăr câteva bom-
boane. Dragostea Sofiei pentru copil apro-
pie și mai mult pe Elena de dânsa. Copilul
arată toate câte le știe: „Ianae, Febuae“,
„Un copil odată mic ca dumneata“, nu
mără, arată cum face popa când vine cu
botezul... Sofia și Elena fac haz; ceasorni-
cul bate cinci, — casierul e în pragul ușii.

Nu se mai poate înlătură întâlnirea. După
o foarte scurtă socoteală, Elena se scoală:

— Soră-mea Sofia, — domnul Iosif Dă-
nescu, casier.

Sofia se uită dela unul la altul; dar su-
râsul început la vederea lui îi pierde de pe
buze, când vede fața serioasă a Elenei,
cu o dungă între sprincene care îi dă un
aer de desăvârșită cinste.

În seara aceea casierul nu vine, a doua zi
însă e sărbătoarea așteptată de atâta timp
— e ziua copilului. S'ar putea să n'o pe-
treacă împreună? De nu s'ar duce, Elena
și-ar închipui că o socotește părtașă la
vinovăția soră-si. Nu e vorbă că pentru dâns-
ul nu trebuesc cuvinte ca să-l hotărască a
merge: așa face de mai bine de o lună,
acum i-ar fi greu să poată face altfel.

E o adevărată sărbătoare a doua zi, de când vin până pleacă. Iată surpriza costumului de marinar lucrat în ascuns pentru copil. Sunt toți de părere că-i șade de primjdie. Sofia mai ales nu-l mai lasă din brațe. Trebuie să-i repete iar toate fleculețele spuse eri; și râd în cor și se beà, în sănătatea lui, vutcă făcută de mâna Elenei pe când Sofia cântă la clavir semnalul de urare. Au fiecare cuvinte deosebite pentru a fi veseli.

Aflarea acestui străin în casă îndreptățește pe Sofia să apropie pe Elena de dânsa pe drumul vinovăției. Și dacă e așa (că nu se poate să fie altfel) n'o să mai aibă de acum nici rarele muștrări și licăriri de păreri de rău, făcute din compararea vieții ei cu a soră-si. Parcă asta e sfântă? Parcă ea nu petrece? Negreșit, mai puțin decât ea; dar e și mai urâtă și mult mai mare, și apoi copilașul care înseninează casa: — o idilă a soră-si și dânsa surprinzându-i în flagrant delict! Astea au farmecul noului și neașteptatului; sunt atâtea lucruri de care o să facă haz la București, istorisindu-le actualului. Și cine știe, poate de rândul viitor o să-l aducă și pe el.

Casierul ar putea să fie serios și ursuz? Ce ar însemnà? Lasă că e ziua copilului; dar mai întâi ar fi deadreptul necuviincios, — și nu numai față cu Sofia, căreia trebuie să-i

deà să crează că nu știe nimic, ci chiar față de Elena: s'ar cuvèni să-i arate că a mai uitat din greșelile Sofiei.

Elena asemenea e veselă de recunoștință pentru purtarea casierului cu soră-sa, de dorința de a nu-l trădà în prefacerea lui că nu știe nimic, — și mai ales de nevoia de ertare și de mângâiere adunată încet-încet în vremea din urmă.

Drept e că acestea sunt cuvintele dela început; mai târziu nu mai au trebuință de ele, căci se răspândesc din Sofia valuri-valuri de veselie și de încântare. Ce grație în cele mai neînsemnate mișcări! Ce vioiciune sclipitoare în ochi și ce măestrie în mânuirea vocii. Ce perfecție de gust în alegerea rochiei aproape albă, cu câteva funte în care se amestecă roșu închis, violet închis, verde închis și care totuși, departe de a părea încărcată, pare simplă și-i dă un aer de pasăre rară din țările calde! Știe atâtea glume hazlii, mângâie copilul așa de frumos, cântă la pian atât de bine! Toate acestea sunt nimicuri încântătoare, mai ales pentru casier și pentru Elena, provinciali nepricepuți. Ei nu-i găsesc nici un cusur, ci sunt fermecați de drăgălășia Sofiei, care a dărâmat orice sfială și i-a adus în apele lor.

Seara, dupăce casierul pleacă, Sofia se apropie de soră-sa:

— Ce e cu omul ăsta, țațo?

Ai cum și-ar deschide inima Elena; dar într'o clipă își face în minte nenumărate judecăți. Ar înțelege-o Sofia când n'are la îndemână o poveste de dragoste cum i-ar plăcea ei? Ce să-i spue? Viața lor tihnită, rămasă aceeași din prima zi până acum? Dar, ori n'ar crede-o; ori, dacă i-ar da crezământ, ar întâmpina-o cu hohote de râs.

Deaceea când Sofia își repetă întrebarea, Elena îi răspunde serioasă:

— Nimic.

— Cum nimic?

Și se despart să se culce: Elena tristă că n'are cui să se destăinuiească, Sofia înciudată și hotărâtă să descopere adevărul.

* * *

În seara celei de a cincea zi dela venirea Sofiei, casierul se întoarce acasă trist. Parcă n'ar mai fi el, cel care până acum în fiecare seară mulțumiă în gând cui îl adusesese în acest oraș, unde dase peste o femeie bună, care-i ținea de urât și-i îngrijea copilul ca o mamă.

Din toate socotelile ce-și face și-și desface, închee că e nenorocit, că traiul ce-l duce e fără noimă.

Zadarnice îi sunt încercările de a dormi: nu-l lasă o vedenie care i se ține cu îndărătnicie înaintea ochilor.

E o singură ființă făcută din două. Iată:

un trup mlădios... O rochie simplă numai cu trei funte de culori vii dar închise... dintr'un cuib de dantele iese o mână albă ce se întinde către dânsul... din alt cuib de dantele un gât încântător... Și iată chipul... E trupul și chipul Sofiei, cu gura ei ispiti-toare, cu nasul ei puțin cam ridicat... Doar la frunte nu seamănă: fruntea e largă, părul negru dat în sus... fruntea Elenei cu dunga dintre sprâncene care-i dă un aer de desăvârșită cinste.

Ce nedeslușite lucruri știe el despre astă femeel! Parcă a greșit odată și seriozitatea ce acum îi vede pe chip trebuie să-i vie din remușcarea pentru vina ei... și pentru supă-rarea adusă unei surori bune a ei... și parcă sora ei ar fi ea însăși...

Inchide ochii, o vede învățând pe copil poezii, ori cosând cuminte la mașină — și ar vrea s'o vadă mereu așa: închide ochii iar, o vede râzând cu hohote la pian, ori ciripind în joc cu copilul ca o pasăre sbur-dalnică — și așa ar vrea s'o vadă într'una; iar când n'o mai poate vedeà nici într'un fel nici într'altul, se așează pe pat și chi-nuește colțul pernei.

Vezi că și Sofia, ca să descopere ce e între el și soră-sa, a întrebuintat față de dânsul toate meșteșugurile, urmărind pe chipul Elenei efectele văditei robiri a prietenului ei.

Și ce bine se pricepe Sofia.

Dacă nu sunt de ajuns îngenucherile pe covor pentru a se jucă drăgălaș cu copilul, ea știe și să vorbească cu glasul tremurător de „farmecul dureros al micilor lucruri neînsemnate care aduc aminte o viață atât de iubită!... și pentru totdeauna pierdută“... Iar când o așa scenă începe a-și produce efectul, Sofia știe să-l facă să crească, așezându-se la pian și cântând emoționată:

Vezi rândunelele se duc,
Se scutur frunzele de nu-u-u c,
Se-așterne bruma peste v-i-i-i-i
De ce-e-e nu vii? de ce-e-e nu vii!

* * *

Elena pregătește ceaiul în sufragerie și-l pregătește cam de mult.

Despre câte n'a avut Sofia vreme să vorbească casierului? Despre multe și între altele despre desgustul ce-i inspiră viața zgomotoasă a Bucureștiului, despre valurile de dor ce-i năpădesc în inimă și o chiamă aci în provincie.

— Ah! cum vă invidiez. Poftim: Nici un zgomot... o tăcere așșșșă de dulce... la casa ta... cu cei care-ți sunt dragi... îngrijind de un copil adorabil, în care ți-ai pune toată nădejdea, toată viața.

Le spune așa de bine! Negreșit un Bucureștean rafinat ar ști să-și dea seama că joacă pe sentimentală; dar micile nuanțe,

vizibile pentru un cunoscător, nu le poate vedeà Iosif Dănescu; ba dimpotrivă, tocmai părțile care ar dovedi că Sofia se preface, sunt pentru casier dovezi de sinceritatea ei.

Și ce ușor i-ar dărâma toată această clădire de prefăcătorii, întrebând-o de ce n'a păstrat aceste fericiri pe care le-a avut — și de ce le-a dat cu piciorul, nesocotind sfaturile Elenei! Dar acum e prea târziu: O privire caldă, un glas duios și o mână ispititoare, ce se întinde peste masă, scot din fire pe un om hotărît și rece; cum n'ar îmbătă pe un om fără voință ca dânsul?

De unde să ia el puterea de a se împotrivi? De nicăeri. Pe când, din ochii negri plecați către dânsul, ia puterea de a cuprinde în mâinile sale mâna arzătoare a Sofiei și de a o acoperi cu sărutări pătimașe.

Sofia își lasă capul pe umărul lui, apoi deodată se zbate ca să-și scape mâna... În ușa deschisă de perete stă nemișcată Elena. E așa de albă... iar cuta dintre sprâncene atât de adâncă...

* * *

Nu i s'a întâmplat niciodată cititorului să răstoarne în salon o tavă, ori să scape un cuvânt necuviincios; — și pentru o astfel de greșală mică nu s'a zbatut până la ziuă mușcându-și mâinile de necaz și de rușine? I s'a întâmplat?

Atunci o să înțeleagă chinul casierului din noaptea accia; o să înțeleagă de ce stinge și aprinde de zece ori lampa, fără izbândă de a gonî din minte dureroasa scenă pe care n'are s'o uite niciodată. Al și cu ce asprime se judecă: „Nebun, ne-trebnic“; nu sunt cuvinte aspre pe care să nu și le adreseze; că i-a fost destul o clipă să vadă pe Elena, în pragul ușii, pentruca să se desmeticească din beția produsă de farmecele Sofiei. Acum se miră cum n'a murit de rușinel Cum o să-l judece Elena? Ce neadevăruri nerușinate o să socotească ea destăinuirile despre nenorocirile lui trecute și despre firea lui?

Nu e de nici un folos să rupă nasturii cămășii care i se pare că-l strânge la gât, că de pe inimă nu piere greul clipelor cât a mai stat acolo după surprindere. Inima rămâne grea de rușine și strivită de răceala privirii, mâinei și a glasului Elenei la despărțire.

Nu! n'a putut fi decât nebun; nu e altă lămurire; căci iată asta e Sofia și asta Elena. Despre cea dintâi știe bine că e o femeie pierdută, iar despre a doua nu e el încredințat prin el însuși că e cea mai bună, cea mai harnică și cea mai cinstită femeie din câte și-a putut închipui? Nu știe cât a suferit de nedreapta învinuire a lumii? N'o cunoaște de atâta timp; și în vre-

mea asta nu i-a îngrijit dânsa de copil ca o mamă? Nu erà dânsa întruparea visului visat atâția ani în vremea când trăia singur? O femeie bună care să-l întâmpine cu o vorbă bună în pragul ușii, căreia să-i placă ce-i place lui; liniștea și odihna casei, — să urască ce urăște el: dezbinarea și dușmănia zgomotoasă a lumii? Până mai eri nu-și făcea el cu mulțumire și cu bucurie planul de petrecere a sărbătorilor cu dânsa, numai cu dânsa, femeia blândă și iubitoare de copil? Și cum s'au dus toatel... A pierdut prietenia femeii cu glas mângâietor, cu ochi mângâietori, cu fruntea... Ah! fruntea ei și cuta adâncă dintre sprâncene...

Și iată acum, că cu prilejul muștrărilor își dă seama de cât loc i-a cuprins în inimă prietena neprețuită, care până ieri îi zicea blând: „mâine, cu bine“, și care astă seară rece i-a zis: „adiol“

Liniștea de afară, care altă dată îi plăcea atât de mult, acum îl supără, îl chinuște; parcă o ființă vie ar face-o cu tot dinadinsul, ca să nu-i poată pieri lui din minte nici atât din gândurile care-l dor.

Numai cu sutimele numărului de pași făcuți între sobă și fereastră s'ar putea socoti de câte ori i s'a întors în minte aceleași și aceleași gânduri, până când zgomotul unei trăsuri, oprită peste drum, vine

să-l trezească... Ridică perdeaua... Afară se îngână ziua cu noaptea și ninge... De atâta veghe abià poate vedeà ca prin vis, o trăsură, un birjar care potrivește un cufăr pe capră, o femeie care se urcă. Lasă perdeaua... Ii cade sub mână un petic de hârtie pe care-l mototolește, nu pentru că a văzut pe Sofia plecând, ci pentru-că și-a adus aminte că va trebui să iasă din casă că n'are decât o singură ieșire și că o să fie silit să treacă pe sub ferestrele Elenei. Se mai poate aceasta de acum încolo? Nu! Dar mai bine ar murì decât să mai deà ochii cu dânsa. Nu se mai poate! Și, într'o clipă de nesocotință, își ià hotărârea de a se mu^{ta}.

* * *

Cu mult mai tare decât dânsul e Elena cu toate că ei nu i-a trebuit o astfel de întâmplare pentru a-și da seamă de dragostea ei pentru casier.

Să iubești pentru întâia dată într'o viață de treizeci de ani — și nu din orbirea patimii, ci din încredințarea socotită că dintre toți oamenii acesta este cel mai vrednic de iubirea ta; să fii atât de dezlegată de lume, încât să n'ai pe nimeni căruia să te destăinuești; să-ți faci o sărbătoare din gândul că odată și odată poate îți va sosi ziua

fericită a mărturisirilor... și apoi să surprinzi pe acela, în numele căruia te închini, dând alteia semnele iubirii la care năzuiai în tăcere!...

O alta s'ar fi trădat printr'un gest. Elena însă e atât de stăpână pe sine! Liniștită s'a arătat față de ei, liniștită mai apoi față de soră-sa în scena de explicație, din care a eșit hotărîrea Sofiei de a plecă; iar mai târziu, în odaia de culcare, Elena n'a umblat cu neastâmpăr, nu s'a zbătut cu desperare până la ziuă ca fostul ei prieten.

Numai cine ar fi citit dincolo de liniștea ei ar fi putut ghici, din patima cu care a îmbrățișat copilul la plecare, ce gol dureros aveà în inimă. Știà ea bine că-l îmbrățișează pentru cea din urmă oară, înțelesese deslușit că vinovatul nu va mai da ochii cu dânsa.

* * *

„Ei! lume nouă!... lume nouă!...”

E strigătul cu care casierul e întâmpinat la intrarea sa în localul Clubului civililor. Vin toți să-i strângă mâna, că e singurul om din tot orașul împotriva căruia nu au nimic rău de spus, și nu e unul care să fi mers cu vre-o treabă la casierie și să nu fi rămas mulțumit de graba și de bunătatea casierului pentru a-l sluji. Un singur lucru

se spuneà pânã acum, anume cã prea erã retras de lume, prea erã ursuz; și iatã cã face ruptoarea, vine la club. Și din toate părțile acelaș strigãt:

„Ei! lume nouã! lume nouã!“

Dacã ar ști ei cã din hotãrîrea lui de a veni la club, nu se cuvine nici o parte dorinții de a se împrieteni cu dãnșii!

De trei zile de cãnd s'a mutat de peste drum de Elena nu mai are astãmpãr, nu-și mai gãsește loc. Și parcã într'adins afarã e o vreme nesuferitã, o lapovițã care-l omoarã. Cã dacã ar fi frumos, eșind dela slujbã s'ar duce sã se plimbe pe șoseaua mãnãstirii pânã la vremea mesei și dupã masã; dar așã e silit sã vie acasã. Casã friguroasã, lucrurile rãu așezate. Il supãrã silințele servitoarei de a le așezã pe placul lui; îl necãjește pânã și copilul. N'a fost astãsearã de o asprime ce nu și-o știã, cãnd i-a cerut iar sã-l ducã la „Coca-micã?“

Nu de dragul celor ce gãsește acolo, ci de dorința de a fugi de el însuși a venit la club, iar acum se mirã de ce a fãcut-o.

Ce-i pasã lui de opiniile politice ale domnului Dincã Micșuneanu care (chiorul printre orbi) explicã într'un colț onorabililor Petricã Marinescu, Ionițã B. Matei și Nicolae Posic cã „astea... taxiele, care asta... vin de se pun pe popor, fac mã'nțelegi?... cum sã zic?... stai cã-ți spun acum“...

Ori ce-i pasă dacă complectul tribunalului joacă *ferber* cu un băețaș, fecior de bani-gata (pe socoteala ăștuia din urmă)?...

Și ce-i mai pasă iar, dacă în celalt colț, vre-o câțivă alți stimabili se întrebă cu îngrijire, ce catastrofă politică sau economică se pregătește, de vreme ce Nicu Racu s'a hotărât să consume o cafea turcească cu rom?

Iată dar cu ce s'a schimbat, dintr'o nebunie, liniștita lui fericire: cu o sindrofiie de străini nepăsători. Ce poate avea el cu dânsii în afară de treburile casieriei? Și fiindcă nu-i mai place casa lui (că nu-i mai place), trebuie să înceapă iar traiul de câine hârbar, ca în vremea de care-și aduce aminte cu groază.

— „Ei! lume nouă!“

E prefectul, care intrând, dă cu ochii de casier.

— „Ce mai faci? Insfârșit te-ai hotărât să ne faci onoarea... Ei! ce bine îmi pare! Știi să faci ceva?... Ce știi? Panțarolă știi?“

Știe. Și asta îi aduce aminte vremea în care a învățat-o: sindrofiile fostei lui soții.

Prefectul interpelează pe alți tovarăși:

— Antonescule, faci o panțarolă?

Antonescu asta așteptă.

— Doctore Fana, faci o panțarolă?

Și începe să joace panțarolă. Dar gândul lui nu e acolo, ci la prietena pierdută. Și

pierdută pentru cât? Pentru o lună, pentru un an? Nu, pentru totdeauna. Căci cum s'ar putea să mai dea ochii cu dânsa? Adică s'ar mai putea?...

Se cere treflă, el joacă pică.

— Unde ți-e gândul, casierule? îl întreabă intim prefectul.

Unde să-i fie? Aici. Și ca să dea și el o explicație, spune că nu e obișnuit cu aceste cărți. În clipa aceea se gândia cât de aspru fusese cu copilul.

Partida urmează din ce în ce mai încordată pentru ceilalți. Numai el nu se poate ține de dânsa.

Se cere cupă, — el tace cu treflă.

— „A! pardon, am cupă“.

— Eil zice prefectul, ce să ne mirăm noi? Parcă nu știm?

Ceilalți zâmbesc, fac haz. Casierul se apără:

— Mă doare capul foarte rău.

— Ei așa! nu mai spune. Știm noi unde te gândești. Parcă noi trăim sub pământ ca dumneata.

La sfârșitul partidei, casierul se folosește de prilejul că la masa complectului tribunalului se iscase o ceartă în care se amestecă toată lumea, — se dă pe lângă prefect:

— Vă rog să mă iertați. Mă doare grozav capul. Nu mai pot urmă jocul.

Și ese.

Iată-l acum cu ce dușmănie lovește pietrele cu bastonul, închipuindu-și că ar lovi pe prefect pentru cuvintele lui. Și ceilalți făceau haz, ticăloșii! Adică de ce ticăloși? Nicidecum. Ticălos e el, căruia nu-i mai rămâne nici puțința de a face să înceteze bârfelile lumii, că desigur toți or fi bârfind. Și acum despărțirea lor, care n'o să întârzie de a fi aflată, o să le fie o dovadă mai mult... da, o dovadă mai mult.

* * *

Iată-său e dus la casierie, slujnica spală în cuhnie, — și el stă singurel la fereastră, privind fulgii de zăpadă, care se cern încet-țetor de sus.

Nu mai pricepe nimic. De patru zile nu mai merge la „Coca-mică“. Dar de ce? Parcă „Coca-mică“ nu e bună? Ba e bună... Tată-său e supărat mereu. Astăseară l-a împins și a eșit trântind ușa; pe urmă noaptea târziu eră îmbrăcat, cu pălăria în cap; în genuchi lângă pat îi sărută mâna... Adică de ce s'a mutat de lângă „Coca-mică?“... acolo eră peste drum... se ducea numaidecât... dar aicea e departe... departe... parcă el nu știe unde e?...

E așa de trist lucru seriozitatea unui copil!

Vrăbiile care ciripesc lângă geam nu-l mai distrează ca de obicei. Cu coatele rezemate de pervazul ferestrei și cu capul în mâini stă și-și face în creerașul lui socoteli de om mare, de cum ar merge la „Cocă-mică“: — drept, drept înainte până la cârciuma lui „Nitulae“: pe urmă la stânga și pe urmă iar drept și pe urmă e un plop mare: ăla e plopul dela „Cocă-mică“. Dar Maria nu vreă să-l ducă... i-a spus tata să nu-l ducă și paltonul e în dulap și dulapul nu poate să-l descue.

Atunci, jumătate cu judecată, jumătate fără judecată, copilul iese binișor din casă și o pornește fără palton și fără pălărie. Întâiu merge încet; apoi începe să alerge, parcă l-ar gonî cinevâ.

Elena, care erâ la fereastră, când îl vede dă un țipăt și-i iese înainte speriată.

— Cum ai venit?

— Sin...gur, abiâ poate el răspunde găfâind.

Ea îl ia în brațe, îl duce în casă ca în ziua întâi, veselă că-l vede, îngrijată că a venit numai așa:

— „Doamne! de n'ar răci“ și îl îmbracă în șalul ei, îl apropie de sobă; pe când el îi spune pe neîntrebate toate câte le știe și din care Elena simte și înțelege toată rușinea și căința casierului. Apoi reîncep a-

mândoi lecția întreruptă de patru zile, parcă nu s'ar fi întâmplat nimic.

Sunt plânsete, când înainte de cinci ceasuri vrea să-l trimeată acasă. Dar e așa de înțelept! Când Elena îi spune că, — dacă o iubește să plece acasă, copilul își curmă neodată plânsul, se lasă să-l îmbrace cu hainele aduse de slujnică și pleacă.

Nu-l așteaptă muștrări acasă; dimpotrivă tată-său îl cuprinde în brațe, îl sărută, îl dezmeardă, privindu-l cercetător, — parcă ar vrea să vadă pe dânsul urmele mângâierilor Elenei, și-l întreabă iar; dar ce poate să-i spue copilul? Un om mare, trimis acolo, nu i-ar fi putut aduce răspuns deslușit de ce gândește Elena despre dânsul...

* * *

Știuta și străvechea comedie, care ține de când lumea și cât lumea o să ție... Au jucat-o mii și mii de neamuri înainte: și împărații cârmuitori de lumi în palaturi și robii nemernici în lanțuri și înțelepții și nerozii, dar farmecul nu i l-au secăt; a mai rămas câtva și pentru bietul casier, care de câteva zile își aduce singur copilul până aproape de casa „Cochii mici“.

E dureroasă și ridicolă tot într'o vreme iubirea unui om în toată firea, care a alergat azi orașul întreg, ca să găsească vre o

câtevã micșunele degerate, pe care acum le trimete prin copil stăpânei gândurilor lui...

* * *

Elena iese însăși, pentru a duce copilul acasă. Nu sunt încă nici cinci ceasuri... Casierul nu s'a întors, iar ulițele sunt pustii... afară e înserat, n'are cine s'o vadă.

Dar după ce a dus copilul până la ușă, când se întoarce și vrea să iasă din curte se găsește față în față cu un om, care a urmărit-o și acum o oprește:

— Ah! iartă-mă, iartă-mă!... Am fost un ticălos... un ticălos... Iartă-mă...

Ea se dă înapoi spre ușă...

Elena e într'un jeț, cu mâna stângă peste ochi, cu mâna dreaptă în mâinile casierului, care stă la spatele jețului aplecat într'o atitudine de umilință... și nu îndrăznește să-i sărute mâna...

DIN CARNETUL UNUI JUDECĂTOR

Grea meserie e aceia de judecător pentru unul care pricepe însemnătatea misiunii lui și pe care-l interesează direcția mersului stărilor sufletești ale oamenilor.

Are un judecător două feluri de lucrări de făcut: unele, ca să întrebuițez termenul tehnic, scornit probabil în bătae de joc, *grațioase*, pe care le îndeplinește în camera de chibzuire, în lipsa părților; și altele *contențioase*, procesele.

Cele dintâi sunt de o banalitate, de-o secăciune ce nu se poate pricepe, până nu ți-ai făcut creerul cenușe lucrând la ele. Autentificări de acte de vânzare, de împrumut, de închiriere, de tovărășie, chemări în judecată, conturi de epitropii, procese verbale de ale primarilor, subprefecților, portăreilor, — toate scrise într'un stil grețos, impersonal, mort și neînsemnat ca o pară ștearsă. Oricât le-ai stoarce, nu poți

scoate din ele un dram de judecată generală.

Al doilea fel de lucrări sunt procesele. Acestea nu sunt lipsite de interes, dar au o dureroasă înrâurire asupra firii judecătorului.

Vecini care se mănâncă între dânșii pentru un deget de pământ, tovarăși care se înșeală unul pe altul, rude care duc ani întregi judecată cheltuind o mie ca să câștige o sută, frați care măcar că au trăit alături își contestă frăția — zilnica defilare a unor oameni, care vin urîțiți, cu vinele gâtului umflate de grija pierderii sau câștigului unui lucru adeseori neînsemnat, gândul că și acolo acasă nu poate unul să iasă pe prispa casei lui, fără ca să nu aducă în tâmplele celuilalt un vârtej de sânge clotitor, — toate astea sădesc încet în sufletul judecătorului un dispreț și un dezgust de oameni, care-l pot duce la o desăvârșită mizantropie.

Și apoi de câte ori nu simte bine că dreptatea nu e de partea celui care totuși trebuie să câștige procesul?

Știe bine că unul căruia i s'a luat pe nedrept pământul de către un altul, nici n'are, nici nu-i vine să dea unui avocat cât i se cuvine; că d'aia mai totdeauna vine însoțit de un avocat slab; că dimpotrivă impilatoul, — făcându-și socoteala că, chiar de-ar

da jumătate din lucrul luat pe nedrept, tot rămâne în câștig cu cealaltă jumătate, — vine cu un avocat bun, talentat, cunoscător profund al codului, al tuturor piedicilor și curselor, de care-și ferește cu grijă clientul și pe care le întinde cu măiestrie în întuneric sub pașii protivnicului.

Câte inichități strigătoare nu e silit judecătorul să săvârșească pentru respectarea legii și de câteori nu rămâne cu inima strivită de pasul greoiu al principiului triumfător!

Răsfoesc un carnet în care treceam note aproape zilnice, în vremea în care eram judecător.

Ici și colea siluete și mutre de împricinați; câteva depoziții hazlii de martori; crâmpene de procese verbale: „repezindu-se la el cu forță majoră îl insultă de mama sa Sevastița, română, majoră, domiciliată în aceeași comună“.

În colo reflecții aspre dar adevărate la adresa avocaților și gânduri de o amară mizantropie.

Abia următoarele câteva bucățele interesante.

* * *

Substituit la Pitești. Un țăran bătrân, care umblă în cărje, intră în cancelarie tainic, închide ușa binișor uitându-se îm-

prejur, se apropie și sprijinindu-se de masă întreabă încet și serios:

— Ce s'a făcut, taică, cu jalba mea?

— Care jalbă?

— Jalba mea, cu ăla dă mi-a fermecat picioarele, dă mi le-a betejit.

— Care ăla?

— Ce, nu știi? Aaa! stăi să-ți spui.

Și începe să istorisească, cu intonații convingătoare:

— Ghinisem la târg — acù la Crăciun se'mplinește anu' — să târguesc câte ceva și să mă 'ntâlnesc cu gineri-miu, că am un ginere la Valea Corbului, colea. Așà, mă'n-tâlnesc eu cu gineri-miu, vorghim noi ce vorghim, bem noi ce bem, ne târguim noi niște alea, del ca Românu', care ghine la târg; că mai mult d'aia ghinisem, și la urmă ne despărțim pă colea, pân'dreptu'căzăr-mii. Plec eu. Când să ies din oraș, taman amurgià așà, și erà un ger de mama focului și-o sprânceană roșie încolo peste dealuri, și eram nițel cam băut... Așà, mă pomenesc cu un ăla mic, zice: „Ia-mă și pă mine în căruță până mai încolo, mă neică“; un ăla mic, și unde tremurà dă frig dă erà rebegit, că erà un ger, maica ta, doamne!... Și nu erà Rumân, erà altă nație, că vorghia altă limbă. Și-l urc, taică, în căruță. Acù, eu nu știu cum am făcut; c'am adormit și când m'am trezit mai încolo, ce să vezi, vericule?

eră plecat peste picioarele mele și mi le descântă, mi le fermecă în limba lui, că nu eră Rumân, eră altă nație, că vorghia altă limbă. Eu dacă am văzut așa, mi-am făcut cruce, și el s'a dat jos pe la spatele căruții. Eră lumină ca ziua și l-am văzut cum se duceă pe zăpadă, în colo, până a intrat în pădure. Când am ajuns acasă dinspre ziuă și-am dat să mă dau jos din căruță, pace: nu puteam și nu puteam. M'a dat jos nevasta cu un alt Rumân. Pasămite el îmi betejise picioarele. Și să zici c'a dat cu paru' ori cu cevă, așil! cu vorba, numai cu vorba; și nu eră Rumân, eră altă nație, că vorghia altă limbă.

Și m'a învățat un conțiliu dela noi ca să-l dau în judecată și mi-a făcut și o țâr de jalbă aici și ziceă că-mi ghine cetate.

— Du-te acasă, moșule, că s'a pornit ci-tația, o s'o primești.

— Așă? Să trăești, taică, mă duc.

Pleacă foarte vesel, săltându-și zeghea pe umeri.

Afară la ușe râde și spune aprodului:

— Hâ-hâ! îmi vine cetate. Mi-a spus domnu pricoror. Mă duc. Și vezi nu eră Rumân, eră altă nație.

* * *

Tatăl e dat afară din cancelaria procu-

rorului, unde rămâne numai fii-sa, ca să istorisească cum s'a întâmplat faptul.

E foarte frumoasă, plânge și spune:

— „Eram cu ghitele la câmp, când mă pomenesc că ghine și intră în vorbă cu mine; — după ce mai stă ce mai stă, văz că bagă deștele în gură și șueră odată. Eu zic: „ce faci, mă Voicule? de ce șueri?...“ Și numai mă pomenesc că ies din pădure alți doi flăcăi tot din sat dela noi și vin și pun mâna pe mine și mă ia și mă târăște în pădure tocmai la ulmul lui Nichita... M'am zbatut eu... am țipat... am dat să mușc, da pe urmă nu mai știu, că dacă m'am trezit, ședeà lângă mine... Tocmai pe urmă am văzut eu“...

E trecută în odaia de alături unde o examinează doctorul, al cărui glas se aude dictând grefierului: „...coruncule mirtiforme... urme de violență pe părțile externe... externe, nu interne... vânătăi provenite prin lovire“...

— Fapt recent petrecut eri, zice doctorul intrând.

Procurorul care s'a plimbat dealungul odăii, poruncește aprodului să aducă pe inculpat. E un flăcău voinic, brun, cu gene lungi cu ochi sclipitori. Cum intră e înhățat de piept de procurorul care-l sucește, îl zgudue, îl răsucește și-i strigă:

— Cum ai făcut, tâlharule, să necinstești fata? hai?

Flăcăul se pierde; dar când îl lasă din zguduit, se reculege.

— Cu voia ei, d-le procuror; nu mă omorîți... zăul cu voia ei. Să nu mai apuc să calc iarbă verde.

— Cum cu voia ei, tâlharule?

— Cu voia ei. Ea m'a chemat. A trimes p'o vară a ei de mi-a spus că m'așteaptă la marginea pădurii; și dac'am văzut, m'am dus și am găsit-o. Și așa e, dar cu voia ei, nu cu sila, cu voia ei.

— Dar vânătăile de pe trup tot cu voia ei le-ai făcut, măi tâlharule?

— Alea tat-su i le-a făcut, tat-su și frați-su al ei. A bătut-o de ziceam c'o omoară. A scăpat-o maica. I-a dus și rachiu s'o tragă mă-sa că ziceam că moare.

Fata e adusă și confruntată.

— Ia auzi, fă, ce zice ăsta, cu voia ta.

— Minte! minte! care cu voia mea? Minte!

— Minț eu, fă Ilinco?

— Minți! Minți!

— Fă Ilinco, gândește-te ce faci. Mă bagi în pușcărie și e mai mare păcatu. Dă frica lui tat-su spune așa, domnule procuror, că îi e frică. Da nu-ți mai fie frică fă, că aici suntem naintea domnului procuror și n'are ce-ți face....

— Cu sila! Minți! repetă fata, neridicând ochii. Par'că e o fiară și totuși frumoasă foc.

— Minț, ai? n'ai trimes tu pă Sanda, pă var'ta să mă cheme, fa? Nu mi-ai dat tu ștergaru ăsta? Dă la cine e ștergaru ăsta? Dă la cine e ștergaru ăsta? Dă la cine ai tu inelul ăla din deșt, ai? Nu ți l'am dat eu.

Fata se dă înapoi lângă fereastră.

— Nu veniși tu numai cu mine la Drăgaică dela târg dela Dragoslavele, singuri amândoi în poștalion, și nu ne-am iubit? Spune, fă, că-ți faci păcat și mă bagi în pușcărie pă degeaba, spune del...

— M... m... minți!

— Astea ți-a fost vorbele? Astea ți-a fost făgăduelile? Și încă mi-te mai jurai lângă crucea din valea Velinașului...

Fata s'a învelit în perdeaua ferestrei și plânge, plânge cu hohote:

— Voicule, mă omoară taica... V... voicule, mă omoară neica.

* * *

Inculpatul e dat în judecată pentru că a bătut crunt pe o femeie, care voià să-i ducă la oborul de gloabă vitele prinse în holdele ei.

..., „Fractura cubitusului și radiusului mâinii drepte... două luni de incapacitate de lucru“... zice certificatul medical.

Martore de fapt: muma, cumnata și o vară a inculpatului, femeii care au sărit împreună cu dânsul să scape vitele.

La înfățișarea trecută s'au ascultat fără jurământ mama și cumnata. Au răspuns că nu știu nimic. Azi e de ascultat vara.

Inainte de a fi adusă martora, se întrebă inculpatul. Răspunde cu tărie că nu e adevărat, „nu știe la sufletul lui“; pe reclamantă trebuie s'o fi bătut bărbatu-său, care se îmbată în toate zilele și acum aruncă vina pe el, fiindcă se găsește în prigonire pentru un pogon de pământ și ca să-și scape pe bărbatu-său.

Advocatul inculpatului face semne de aprobare din cap. E foarte mulțumit de răspunsul clientului său.

Vine martora.

E galbenă, se codește, ține crucea numai cu vârful degetelor, îngână jurământul cu gura jumătate; se închină pe dos, de jos în sus.

Judecătorul către martoră:

— Ia seama! Ai jurat pe sfânta cruce, înaintea lui Dumnezeu, care vede și știe toate, că ai să spui numai adevărul. Legea te pedepsește dacă s'o dovedî c'ai jurat strâmb. Dar înaintea de lege să te gândești la Dumnezeu, care nu doarme și care te lovește când cu gândul nu gândești, în ce ți-e mai drag. Dacă vei spune minciuni

și ți s'o întâmplă pe urmă vr'o urgie, degeaba o să te închini, degeaba o să te bocești. Să-ți aduci aminte de jurământul de astăzi!

În vremea asta inculpatul se sucește de colo până colo, parcă l'ar luă cu frig, — își strânge mereu cojocul la sân. Întrerupe pe judecător.

— Stail! a mințit maica și cumnată-mea Manda. Eu am bătut-o (către vară-sa care și-a pierdut cu desăvârșire cumpătul): spune drept, Lino! Cum ne-am dus să luăm ghițele... cum a dat să ne oprească... cum am lochit-o, cum am pisat-o... (își strânge cojocul la sân)... spune drept... spune tot...

Se oprește, se uită rușinat în dreapta și în stânga la lumea din sală, pe urmă lasă capul în jos și răsucindu-și căciula, zice simplu:

— Imi sunt acasă amândoi copilașii bolnavi de anghină în gât...

* * *

La curtea cu jurați.

Tudose Petre și Marin Petre, amândoi flăcăiandri, unul de 19, celalt de 17 ani, au omorât pe Lixandru Anghelina văduva.

E obiceiul la țară ca în noaptea moșajunului băeți să se adune la unul dintre dânșii și să vegheze până spre ziuă, când pleacă cu colindețele. Fiecare dă gazdei

un ban de zece, pentru gazul ce se arde. Se cheamă *banul de lumină*. S'au adunat de rându ăsta la Lixandru. Tudose și Marin i-au cerut să le mai dea ceva de băutură, dar Lixandru s'a împotrivit, văzându-i cam trecuți. Ceartă; bătae. Dacă nu l'ar fi lovit dela început cu ciomegele în cap, Lixandru ar fi putut da cu amândoi de-a azvârlita. Eră cel mai voinic flăcău din sat. Doctorul se miră în *visum et repertum* cum a mai putut trăi cu toate oasele capului fracturate și cu așa meningită traumatică.

Amândoi acuzații, albiți la față de cele trei luni de prevenție, stau nătângi, buimăciți de privirile îndreptate către dânșii; nu știu unde să-și ție mâinile. Indărătul lor, Tinca, mama lor, plângând cu mâna peste gură.

Dincolo, partea civilă, mama mortului. E cu părul zbârlit, cu privirea rea și ră-tăcită.

Președintele, adresându-se ei:

— Dumneata ești Anghelina văduva, muma mortului?

— Eu.

— Te constitui partea civilă? Cu cât?

Anghelina se uită de jur împrejur. N'a priceput.

— N'auzi? cu cât te constitui partea civilă?

— Ce e aia?

— Câte parale ceri?

Anghelina vorbește repede, cu vrășmășie și cu disperare:

— Ce? bani? Să mi-l plătească pe Lixandru al meu în bani? Ce să fac cu ei? N'am ce face cu ei; că atâta am avut pe Lixandru, și mi l'au mâncat câinii ăștia; că uite așa i se scurgeau creerașii lui pe nas și nu mai știă să zică nici „maică“; numai arătă cu mâna la cap... N'am ce face cu banii, da să mi-i băgați în pământ, unde mi s'a dus Lixandru meu...

Intorcându-se către acuzați, vede pe Tinca, mama lor, care plânge în tăcere.

Anghelina își trece mâna peste ochi, schimbă tonul și cu vocea gravă și duioasă:

— Or mai bine nu, că decât să pătimească și mă-sa lor ce pătimesc eu...

Își acopere fața cu mâinile și cu un strigăt de sfâșietoare desnădejde:

— Aaaah! Tinco! Tinco! Și drag mi-eră să am și eu flăcău la coastă.

U N O M

Scââârț! Se deschide poarta și intră, cine? Al minunat! În sfârșit o să pot afla cine e figura asta nouă pe care o văd de vre-o câtăvâ vreme în oraș. Dăla poartă până la chioșcul în care stau e o bucată bună. Vine încet, cu pași mărunți, cu ghiozdanul la subțioară, făcându-și vânt cu pălăria și oprindu-se din când în când ca să admire florile. E îmbrăcat curat și cuviincios, dar nu-l poți privi fără să-ți vie să zâmbești, pentrucă e o nepotrivire nespuse de hazlie între micșorimea lui, între figura lui gravă: păr alb și creț cu cărare la mijloc, barbișon și mustăți ca zăpada, muțră de ambasador — și între umblatul pe jos cu un cogeamite ghiozdan la subțioară.

M'a văzut. Se oprește în pragul chioșcului.

— Salut cu respect. Aveți de plătit două trimestre: Ianuarie și Aprilie.

— ?...

— Eu sunt agent de percepție. Nu v'ași supără, dar mă silește receptorul.

— Și cât e de plată?

— Obzeșipatru de lei.

Iși pune pălăria pe scaun, iar pe masă ghiozdanul cât toate zilele, pe care-l deschide ca să caute condica de recipise și caută, caută, desfăcând una câte una hârțiile. În sfârșit a găsit-o.

— Mă rog, nu s'ar putea să plătesc numai un trimestru?

— Cum să nuli Să vă scot chitanța pentru un trimestru?

— Da.

El poftesc pe scaun și-i întind călimara. El, stă, își pune ochearii, calre-i desăvârșesc înfățișarea de diplomat bătrân, și începe să scrie tacticos, aplecând capul când la dreapta, când la stânga.

Grozav aș vrea să știu cine e omul ăsta. Chem servitoarea.

— Na, trimete să schimbe hârția asta și până s'o întoarce să ne aduci două dulcețuri.

Bătrânul ridică ochii de pe condică și mi-aruncă o privire plină de recunoștință; apoi, după ce a sfârșit de scris recipisa, în josul căreia și-a pus iscălitura complicată cu fel de fel de rotocoale și de puncte, în-

cepe să-și facă vânt cu pălăria, uitându-se de jur împrejur.

— Raiu aveți aici, nu altceva

Apoi după o lungă tăcere:

— Frumos orașel.

— Dumneata nu ești d'aici.

— Nu. Eu sunt Bucureștean.

— Păi cum de-ai ajuns aici agent de percepție?

— Păcatele omului—altfel ce-o să zic?— dar n'am cuvinte să mulțumesc și pentru bucățița asta de pâine.

— Ești însurat?

Suspină adânc.

— Da.

— Copii ai?

— Nu, am avut.

După o lungă pauză, în care vreme și-a luat dulceața, descoperind că printre celelalte hârtii de slujbă care-i umflau ghiozdanul erà o gazetă în care erà învălită o cămașă curată și scrobită, am înțeles că fac rău cercând să-l silesc la destăinuire. Dar el și-a pus paharul jos și a început încet, simplu, fără umbră de emoțiune în glas ori în mișcări:

— Eu n'am fost totdeauna așa cum sunt azi. Am fost negustor. Prăvălie ca a mea n'aveà decât Stancu Becheanu și cu mine. Imi mergeà bine; dar mi s'a întâmplat de mi-a murit băiatul de tifos... băiat mare,

șaisprezece ani, voinic, premiul întâiu până 'ntr'a cincea gimnazială. M'am îmbolnăvit și eu tot de tifos, boală grea, mai eram și cu inima friptă... Am scăpat dar nu mai mergea, am rămas cu o slăbiciune la cap... Negustoria e grea, va să ai mintea ascuțită, a început și concurența. Am lichidat-o... mi-a rămas patru-zeci de mii de lei! Păcatele omului! Atunci m'a luat ăsta, cum îi zice... ei! bată-l să-l bată, d'a ținut axizele Craiovei... Și m'a luat și pe mine tovarăș. Ce să-ți mai spun și cum să-ți mai spun? A dat faliment și am rămas pe drumuri... D'atunci, mă cunoștea unul și altul mi-a dat așa câte o slujbuliță la percepție, la vămi, iar la percepție. Acum mi se suprimase postul și m'a numit aici... Ale vieții... dar nu-mi e de mine. Bărbat cu slujbă, cu alergătură, mai te distrezi, mai uiți... dar nevastă-mea... iartă-mă Doamne și nu mă pedepsî! i-am prăpădit zestrea ei, două mii de galbeni. Și să ajungă ea femeie cum se cade, pension, franțuzește, nemțește, mai rău ca o slujnică, acum la bătrânețe... asta e buba vieții mele... Și să zici măcar odată o vorbă de cărteală la ea... Nici una! Singură gătește, singură mătură, singură muncește ca o slugă. Iartă-mă Doamne și nu mă pedepsî!... Vrea să și spele. Zic: „Asta nu, prea îmi încarc sufletul; mai bine mă las eu de tutun“.

De douăzeci de ani, tot trențele alea le cârpește, le înădește, aia crescută în belșug. Cu ce să-i fac? că eu n'am leafă: remiză. Pe Aprilie, acum la Paște, mi-a venit 27 de lei... D'aia zic, aștept și eu sfârșit creștinesc și dacă ar vreă Dumnezeu și Maica-Precista să murim amândoi odată. S'o lași așa... singură... Săraca!..

A venit servitoarea cu banii. Iși primește 42 de lei, își ia ghiozdanul la subțioară:

— Salut cu respect, și Dumnezeu să vă dea bine. Noi, perceptorii nu prea suntem primiți cu dulceață și cu cafea.

Se duce încet, cu pași mărunți și măsurati.

Aproape de poartă e o loază cu mixandre frumoase.

Se oprește, le admiră, se uită înapoi, se codește și în sfârșit se întoarce cu pălăria în mână.

— Uite ce e. Nu vă supărați. Dați-mi voe să rup și eu două mixandre. Noi n'avem unde pune flori, o odăiță, curte nu, nimica nu... Și grozav îi plac mixandrele nevستی-mii.

MICROBUL

Patru copişti aveà cancelaria parchetului Curţii: trei bacalaureaţi şi anume: Lipescu „Nababul“. numit aşa pentrucă erà foarte bogat; Tomaidi, zis şi „Grecuşorul“; Ionescu, supranumit „Musicus“, pentrucă aveà darul de a cântà frumos, şi, în sfârşit, un nebacalaureat, Iorgu Popescu, poreclit „Microbul“.

Gălbeneala feţei acestuia din urmă, îi câştigase din partea lui Tomaidi porecla de „floarea dovleacului“, iar micimea şi urâţenia lui, făcuseră pe Nababul să-i zică într'o zi „Microbul“; şi pentrucă acest nume aveà, pe lângă asemănarea cu dânsul, şi meritul actualităţii, aşa-i rămăsese porecla. Trebuie recunoscut Nababului că aveà talent la născocirea poreclelor căci în adevăr nu s'ar fi putut găsi una mai nimerită pentru Iorgu Popescu, strâmb şi prăpădit cum erà.

Musicus, căruia îi plăceà latineasca şi

care susțineà că ar fi descoperit uneori în ochii lui Iorgu Popescu o lumină blândă și tristă, propusese într'un rând să i se com-pleteze numele în „Microbus melancho-licus“; dar această moțiune a fost respinsă după stăruințele Nababului care nu voia să-și micșoreze meritul originalității printr'o colaborațiune.

Vârsta Microbului erà, pentru cei trei studenți în drept, obiectul unei perpetue controverse.

Tomaidi, întemeindu-se pe lipsa de mustață, pe pipernicia trupului și pe ascuțimea vocii, susțineà că are cel mult cinsprezece ani; iar disproporția dintre cap și trup, crețurile de pe frunte și de pe lângă ochi, seriozitatea și mai ales oboseala zugrăvită pe întregul lui chip, erau cuvintele care făceau pe Nababul și pe Musicus să pledeze pentru părerea că are cel puțin treizeci.

Acum este adevărat, că Microbul venia la nouă dimineața și eșia la șase după amiaz, pe când ceilalți veniau la unsprezece și eșiau la trei; este adevărat că lucrà mai mult și mai bine de cât toți; este adevărat că fără dânsul lucrările cancelariei n'ar fi putut fi la zi; dar aceste considerațiuni erau de o prea mică importanță, pentru a-l fi putut pune la adăpostul batjocurii veselilor săi colegi.

Și apoi „micile lor glume“ erau atât de

hazlii, în cât nici chiar șeful cancelariei nu se putea împiedica de a lua parte la veselia lor.

Cum era bunioară să se stăpânească de răs, când îl vedea căutând cu disperare prin buzunare, pe sub masă, pe sub dosare, cheia dela sertarul mesei, în care îi era închis dejunul, o bucată de pâine și o uscătură oarecare? Faptul că Microbului îi era rușine să mărturisească ce avea în sertarul mesei, îl împiedica să spue ce căuta, cu toate deseale întrebări ale Nababului, în buzunarul căruia era cheia. Și așa dejunul i se amâna în totdeauna, până când din întâmplare, Musicus, ajutându-l la căutat, găsiă o chee printre hârtiile de pe masă.

— Dacă ești prost și nu știi să cauți.

Cum era să nu râdă când s'a lăsat Microbul de tutun, și când ceilalți îi trimeteau rotocoale de fum, care-l făceau să înghită în sec și „să-i vie amețeli“, cum zicea el, rugându-se să-l lase în pace? Scena cea mai frumoasă era când se întorcea cu banii dela Finanțe. Atunci să-i fi văzut râzând cu lacrimi, când îl vedeau intrând pe ușă speriat, parcă-l urmăria cineva, în mâna dreaptă ținând strâns pachetul cu hârtii și cu mâna stângă peste buzunarul cu argint.

Tomaidi învățase să-l imite de minune; și adesea auzai pe Musicus:

— Tomaidi, ia fă pe Microbul, întorcându-se dela Minister.

Tomaidi își ia pălăria și ese, cerând mai întâi scuze, pentru faptul că nici hainele, nici pălăria lui, nu au „acea înfățișare de respectabilă bătrânețe a hainelor și pălăriei Microbului“. Apoi deodată deschide ușa cu zgomot, intră speriat, parcă l-ar urmări cinevă, cu mâna dreaptă ținând strâns un pachet de hârtie, iar cu stânga peste buzunarul pantalonilor. Vine până la masa șefului... pune hârtiile jos... scoate banii din buzunar, tot timpul cu capul aplecat spre dreapta, tot timpul tremurând. Incepe să numere... se încurcă... începe iar... iar se încurcă... îi cade pălăria... se întoarce repede la dreapta, crezând că vreă să-l fure cinevă... se necăjește că-i lipsește o hârtie, pe care o găsește sub dosar...

— Bravo! bravo, Tomaidi! admirabil!

Iar Tomaidi, ca să completeze scena, imită și pe Lipescu. Se face că primește din mâna Microbului patru hârtii, pe care le apucă cu două degete la un colț, suflă peste ele și le scutură cu bobârnacul.

— Bravo, Tomaidi, admirabil!

* * *

Atitudinea celor trei copiiști bacalaureați față cu colegul lor, nu trebuie să surprindă pe nimeni. Fenomene analoage se observă

și la câini. Cățelul cel mai mic, dacă trece țănoș și isteț, este lăsat să-și urmeze drumul în pace: îndată însă ce va călca umilit, strecurându-șe pe lângă zid, și căutând să treacă nevăzut, este înhățat și hărțuit până la sânge. Iar dacă și câinii se poartă așa cu cei slabi, cum erau să se poarte altfel acești trei tineri, cari nu erau decât oameni și încă bacalaureați, cu Microbul, care toată vremea parcă eră rebegit de frig, parcă se ferià să nu-l lovească cinevâ în cap?

* * *

— Priviți Domnilor, zice Tomaidi cu un ton profesoral, profitând de un moment în care șeful cancelariei lipsește, și ținând cu cleștele dela sobă un șoșon. „Aceasta este o piesă de cea mai mare însemnătate. Unii din dumneavoastră vor crede, poate că este o cutie veche de sardele; alții vor crede că sunt rămășițele unei serviete de avocat; alții... Ei bine, nu domnilor! Acì, în fața dumneavoastră, aveți unul din șoșonii cu care Anibal, pe o iarnă viforoasă, a trecut Alpii, înaintând spre Roma“.

— Microbule, adaugă Musicus, du-i lui Tocilescu. Îmbogățești muzeul național și te îmbogățești și pe tine.

Cine râde cu zgomot, răsturnându-se în scaune? Bacalaureații. Cine e surprins în

picioare de procurorul general? Microbul, care se dusese să-și ia șoșonul rămas în mijlocul odăii.

— Ce e asta? Ce e aici? Cârciumă? Și procurorul vorbește cu o iuțeală amețitoare.

— D... d... domn...

— Nu vreau să știu nimic. Atâta lipsă de cuviință pentru localul în care te găsești nu s'a mai văzut. Te anunț că *a doua oară* când te-oi mai prinde făcând zgomot aici lângă cabinetul meu, te dau afară imediat.

Și silabisând încă odată cuvântul „imediat“, procurorul reîntră în cabinetul său, trântind ușa.

— Așa-ți trebuie, Microbule, dacă nu stai la un loc.

* * *

A doua oară s'a întâmplat peste câteva zile.

— Domnule, zice Nababul, — nu mi-ar fi necaz: dar după ce e urât, mai e și posac. Parcă i s'au înecat corăbiile cu sacâz.

Microbul își ridică fruntea plecată peste un rechizitor și privindu-l țintă în ochi:

— Domnule Lipescu, lasă-mă te rog, în pace. Eu nu-ți spui dumitale nimic, nici odată.

Sunt întrerupți de un procuror de secție, care trece în cabinetul procurorului general.

Microbul începe iar să scrie, dar azi e o zi nenorocită; Nababul nu-l lasă.

— Păi atât ți-ar mai lipsi, să-mi spui ceva și apoi ai vedeà tu.

Microbul își lasă condeiul jos și-l privește tremurând. Neapărat, azi trebuie să fie o zi nenorocită, de nu poate fi răbdător.

Musicus propune să fie botezat „Microbus furiosus“. Și ei încep să râdă și râsul e boală lipicioasă: se ia dela unul la altul, — dela unul la altul, până la aprodul cancelariei, care rîde lângă ușă, ca prostul cu mâinile peste gură.

El își ia iar condeiul și scrie.

— Tomaidi, uită-te bine la el. Să știi să ni-l faci când ți-om cere pe Microbus furiosus. Ei bată-te să te bată! Zi, ai și furii dumneata? Bromură de potasă. Ori n'ai cu cel! Vin diseară la mine să-ți dau parale și o să profit de ocazie ca să-ți dăruiesc și o cravată pembe, să te mai deschiză la față.

— Domnule, lasă-mă în pace, strigă Microbul, rădicându-și capul.

Nu e o picătură de sânge în fața lui, nici în buzele lui tremurătoare. Tot e dus la inimă, ale cărei zvâcnituri se simt în masa de care stă rezemat cu pieptul.

Dar e scris într'o carte, din care nu se poate șterge nici o literă, că azi e sorocit sfârșitul.

Haide, Nababule, supără-te de acest ton amenințator pe care nu i-l cunoșteai. Dă-i înainte.

— Stârpitură, ai fi amorezat de ești așa țăfnos?

Foarte bine! Mai caută; trebuie să mai știi și altele.

— Musicus, teoria care o cetiam. Desigur unul din părinți a fost beat în momentul concepțiunii.

Așal...

Și acum zadarnic te 'ncerci, Microbule, să-ți iei condeiul picat din mână.

El îl ià, dar în loc să scrie, spintecă cu el de sus până jos hârtia dinnaintea lui și rădicându-se în picioare strigă:

— Ticălosule!

Ușa cabinetului se deschide, intră procurorul general și alți doi procurori de secție. Microbul pune mâna pe călimări, le rădică, răspândind cerneala peste masă și peste hainele unuia din procurori, și le aruncă din toate puterile.

Călimările trec pe lângă capul Nababului și izbind zidul se fac țandări... El se repede dela locul lui... se împiedică de un scaun și cade, se rădică și urmărește pe Nabab... Unul din procurori îl prinde, dar el se zbate... își rupe haina și strigă... și înjură, cu ochii turburi și rătăciți.

Apoi când ultimul rest de putere s'a dus, cade moale ca o cârpă, cu glasul stins:

— „Nu știu ce mă doare... Nu știu ce mă doare“.

* * *

Insoțit de câți-vă prieteni, Musicus merge la Luther, să joace popici. Ajunși pe podul care trece peste linia ferată și fiind seară, se opresc câtva ca să privească aspectul încântător al gării.

Sute de lumini de toate culorile: aici în apropiere perechi-perechi de ochi mari roșii; mai încolo alte lumini mai mici — și verzi și galbene — care se apropie, se depărtează, se încrucișează, micșorându-se neconștient; iar acolo în fund un lanț de stele mici și dese. Nu e pe tot cerul o constelație mai frumoasă.

Dar de cealaltă parte a podului o umbră stă rezemată de parapet. O femeie? Musicus se apropie s'o vadă...

— „Haide. Nu mai vii?“ îi strigă de jos prietenii cari s'au scoborât.

— „Duceți-vă înainte. Vă ajung“, le răspunde el, deodată încremenit. Nu erà o femeie; erà Microbul fără pălărie, fără cravată, cu ochii pironiți spre o lumină care se apropia.

— „Ce ai? Ce cauți p'aici?“

— „Ce am? Vrei să știi ce am? Vino să-ți arăt ce am“.

Apucându-l de mână coboară scara. Și Musicus se lasă să fie târât. O clipă îi

trece prin minte bănuiala că vreà să-l atragă într'o cursă și să-și răzbune; dar nu se poate oprî de a-l urmà, mînat de o putere nepricepută.

O uliță la stînga, o uliță la dreapta și se opresc în fața unei case mici, frumoasă și curată, cu o grădiniță în față, neavînd nici o înfățișare de înrudire cu Microbul.

O intrare strîmtă care servă și drept bucătărie. La stînga o odăiță mică albă luminată, la dreapta o altă odaie mai măricică în care sunt trei fete, cea mai mare de zece ani.

Intr'un pat, o femeie paralică, prăpădită, care cum îi vede, începe a plînge:

— D... de ce l...l...au dat afară? Spune-le domnișorule, să vie să mă omoare. Să vie acum...“.

Intrebați pe Musicus, ce a făcut cînd a aflat, că erau surorile și mama microbului, de care el îngrijă, singur, scriind copii pînă la ziuă, ca un rob, la lampa din odaia vecină?

Intrebați pe Musicus, cum erau șoșonii Microbului în cea seară? L-a trimis cu ei la muzeu?

Ori, — văzînd că Microbul în loc să pue mîna pe un cuțit și să-l omoare, plîngea în tăcere cu capul rezemat de o sobă rece, a îngenuchiat el lângă pat și a luat să sărute mîna bătrînei paralitice.

INSPECȚIE

De opt zile nu scădea zgomotul și învăl-mășeala în Compania a II-a, de focul in-specției, „inspecție de Dom Colonel“ care erà să fie Joi.

Plezneau palmele ca bicele în ajunul lui Sfântu Vasile, și de ai fi stat mai deoparte, și s'ar fi părut că bate saltelele în Companie: și erau palme'n față, pumni în piept și în spate.

O inspecție de Colonel nu-i lucru de glumă și sergentul-major se jurase ca să-i radă mustața, dacă nu l-o omorî pe ăl de-o eși cu ceva rău la inspecție: „*mai bine să-și ià lumea'n cap de pe acum*“.

Din ziua aceea nu mai încetau „Dumnezeii, Cristoșii, Ingerii, Luceferii și porumbițele negre, cari cântă *deșteptarea* pe catabeazma cerului“, din gura gradelor, toți ovreii din fundul Moldovei, după cum îi arată numele: Calman Faibici, Polbliker Avram, Rozman Natan, Haimovici Hună, Katz Leiba. Și nu erà curățenia efectelor

și a munițiilor, nici instrucția, care ameziă pe bieții soldați, ci teoria „grea di foc“, mai ales explicată de cine o pricepea mai puțin.

„Să se lupte cu bărbăție și cu abnegațiune“.

— Trăiți Dom Căprar Faibici!

— Ce e?

— Și va si dzică abnegațiuni?

Iar interpelatul Faibici explică, strâmbându-se ca și cum ar vreă să ridice un munte, că „abnegațiune este astâ... alâ... cum să zic?... când adică cineva... în sfârșit, abnegațiune... ab-ne-gați-unel...“

Soldații au priceput de n'ai văzut; iar cel care nu pricepe, capătă, „pentru că nu are bunăvoință“, patru teci de baionetă, în urma cărora e pe deplin lămurit...

În alt colț al camerei Rozman Nathan explică la câți-va după livret, că fiecare soldat are drept la *elementele* următoare:

„O mie o sută treizeci de grame de pâine“; și toți zic în cor: „O mie o sută treizeci di grami de pâni“; „Șapte sute de grame de pesmeți“; și iar zic cu toții în cor: „Șăpti suti di grami di pesmeț“; până la cel din urmă *element*: „șasi centilitri di rachiu, tăria paisprezece gradi“, după care, o iau iar dela început: „O mie o sută treizeci di grami di pâni“...

Ciofu Ion are drept, după fiecare citire,

deși asta nu e trecut în livret, la cinci șase ghionți în fălci, pentru că nu zice tare.

Cei slabi la instrucție, fac mănuierea armei lângă ușa de intrare, comandați de Pobllicker, care le explică fiecare mișcare, rădicând glasul treptat, ca să ridice arma cu așă tărie în sus, „încât să ți se pară... că dacă n'ai apuca-o cu mâna stângă!! ar zburà în sus!! ar trece prin tavan!! și s'ar duce în slava cerului!!!“

Au făcut bieții creștini bătăături în palme trântindu-le de arme, și Pobllicker tot îi bate — „nu l'ar mai răbdà Maica Precista!“ cum zice Coțofrea, — pentru cuvântul că sunt moi: „moale, băete, moale!“

O! de-ar puteà să zugrăvească un pictor jalea idioată din ochii recruților pe cari îi bate sergentul Haimovici, pentru că nu pot ține minte „ce are generalul“, ori „cine comandă Corpul al 2-lea de armată!“ Pe banca lungă pe care stau ghemuiți unul într'altul, triști și prostiți de frică, își aduc aminte puii golași de porumbel.

„Maiorul are... are... Maiorul are...“

E Soldatul A. Marini Ion, venit de două zile, un țigan recrutat împotriva legii, nevând decât 18 ani, slab, cu ochii bolboșați și plini de lacrimi și stângaciu în tunica cu mânici de-o palmă mai lungi decât brațele lui.

— Lungul Ion! spune tu: ce are Maiorul?

Lungu Ion, un japlan de două ori mai în-nalt decât A. Marini, și isteț cum n'a mai fost recrut, după spusa aghiotantului înbă-trânit în armată, răspunde ce are Maiorul, în urma cărui răspuns, sergentul Haimovici îi poruncește să dea lui A. Marini două palme, ca să nu mai uite; — și de frică să nu le capete el, Lungu dă două palme țiganului, care le rabdă și trece la loc, amețit, cu fața aprinsă, cu ochii roșiți.

Și fac un zgomot asurzitor, un balamuc întreg, o învălmășeală care te amețește, atâtea trosnete de palme, și atâtea glasuri cari spun în acelaș timp:

— Duc arma 'n sus cu mâna dreaptă până în dreptul ochilor, o prinz cu cea stângă de sub înălțător...

— Când ți-oi da una zici că n'ai noroc!

— ...Nu îngădui pi nimini să-și scut're ciubot'le di colb or di omăt în cameră, să stupi pi gios, or să svârli capt'i di sigare...

— Nu mai fac, trăiți Dom Căprar, ierta-ți-mă, așa vă rog...

— Iar pi guler și pe manșetri, brodați în chip di frunzi di stigar...

Din colțul în care stă, despărțit de toți cei ce-l înconjoară, Ionescu Teodor, bachelat laureatul companiei, privește cu băgare de seamă tot ce se întâmplă împrejurul lui, căci vreă să descrie, într'o scrisoare, unui prieten al său, inspecția.

Din părinți săraci, n'avea ca să se întrețină în București decât două meditații, cari abia îi aduceau suma de nouăzeci de lei pe lună, din care trebuia să plătească mâncare, casă, lumină și în sfârșit toate nevoile pe cari trebuie să le împaci, ca să poți duce de azi până mâine; — când într'o zi un ordin, care suna că bacalaureații să fie încazarmați, îl făcu să-și piardă meditațiile, iar de atunci dormiă și mâncă la cazarmă.

În primele zile de revoltă, căută să se împotrivescă tuturor prostiilor, la care i se porunciă să se supue orbește; în urmă însă, încet încet, se obișnuise și priviă cu ochi firești, toate câte i se întâmplau. Și se întâmplaseră atât de multe!

Așa, într'o zi, trimes ordonanța la un general din garnizoană trebuise să rabde și să nu sufle, când doamna generalului i-a întins cismele: „Băete, fă astea“; iar la codeala lui, către fie-sa: „Regardez-moi quels yeux d'idiot il fait“.

Altă dată maiorul, „un reglement ambulănt“, cum își zicea singur, l'a înjurat și lovit în front, pentru că „ticălosul“ călcă în tocuri, pe când în reglement stă scris să calci pe talpă.

Dar scrisoarea... scrisoarea adresată colonelului!... Un adevărat model de scrisoare înțeleaptă, — nicidecum în stil militar, — căci cum zicea la început: „Nu știu

să scriu, Domnule Colonel, decât cum scrie un om cinstit și rațional unui alt om cinstit, rațional și mai în vârstă decât dânsul..

Iși pusese inima toată în scrisoarea aceea în care arată nenorocita lui stare, cu rugăciunea de a-i lăsa libere ceasurile în care să-și poată da lecțiile.

Fusese chemat în cancelarie a doua zi și, pentru lipsă de cuviință, pedepsit cu patru zile de arest, urcat în urmă la șase pentrucă eșind trântise ușa, strigând: „Am stricat orzul pe găște“.

Și altele... și câtel..

* * *

E unul după miezul nopții, și în companie dorm toți, afară de schimbul al doilea, care se plimbă printre paturi, cu pași rari și zgomotoși în tăcerea nopții, și de bacalaureatul Ionescu, care scrie prietenului său Genuleanu, inspecția de cu ziua.

A stat multă vreme în fața hârtiei albe, neștiind de unde să înceapă, până când atâtea câte aveà de spus, s'au așezat, s'au grupat, s'au clasat; iar acum îi sboară condeiul pe hârtie, cum se întâmplă întotdeauna când ai multe de scris.

. . . . fericit dacă aș puteà să ți le scriu pe jumătate de cum le-am văzut. Ca să încep cu începutul, trebuie să-ți spui că nu erau încă două după miezul nopții,

când nu mai dormia nici un soldat, deșteptați de gurile și tecile de baionetă ale sergenților Katz Leiba și Rozman Nathan, amândoi ovrei cu tipuri clasice. Cel dintâiu cu trupul lung, cu fața lungă, cu nasul lung, adevăratul tip de ovreiu, „fără dughiană“, cum zic soldații; cel de-al doilea, fără un fir de gene, scurt și pe atât de gras și rotund, pe cât cel dintâiu e de slab și de osos: „ovreiu cu dughiană“.

Eu nu m'am sculat, ci din patul de deasupra, în care eram culcat, mă sileam să-mi întipăresc bine în minte toate scenele comediei ce avea să se joace. Nu mi-a scăpat nimic din vedere: nici învălmășeala bieților oameni, amețiți încă de somn, nici strigătul ascuțit al gradelor, nici înjurăturile, nici bătăile... nu mi-a scăpat nimic; dar pas' să le descrii, când dau toate năvală la vârful condeiului.

Nu, eu sunt încredințat că, dacă tu, sau eu, sau orice om cu toată mintea, ar fi știut că e foc în odaia vecină, n'ar fi dat mai mult zor decât dau toți oamenii aceștia; și dacă în nici o altă împrejurare, apoi în aceasta m'am încredințat de adevărul proverbului „graba strică treaba“, la vederea atâtor ciocniri între oameni, atâtor cizme, perii, baionete, căzute din mâini nefiind bine apucate, din grabă, atâtor răsturnări de cutii cu vacs peste „efecte“ spălate și

albite cu fuiorul și atâtor lovituri căpătate, pe nedrept, tot din grabă.

Cum ți-ai putea tu face o idee de cele ce s'au întâmplat azi noapte, dacă celor ce-ți scriu, înșirate și spuse, le lipsește viața și efectul ansamblului. Trebuie să vezi în acelaș timp, dintr'o singură privire, cincisăse soldați în cămăși, așezându-și efectele pe paturi, în ordinea prescrisă de reglement; alți opt-nouă în deosebite poziții văxuind cismele; alții măturând îndoși printre paturi; șapte-opt frecând cu furie baionete ori nasturi, pentruca să-i facă „lucefăr“; alți câțiva „înseriind“ cămăși, cearceafuri, pântecare, mănuși: garnitura de serviciu, G. S., anul atâta, luna atâta, matricolul atâta, seria atâta“.

Trebuie să vezi pe caporalul magazioner, în fața unui lighian plin cu cărbuni, în care sunt înfipte tiparele de litere și țifre, pentru însemnarea cizmelor; iar împrejurul lui zece soldați, nerăbdători ca să le vie rândul.

Să mai vezi pe fruntașul Toma Gheorghe, bărbierul companiei, răzând pe un biet creștin, care nu i-a făcut nimic, și care, sub jupuirea briciului, cu care au mai fost rași încă patruzeci înaintea lui, se strâmbă de crezi că-i zmulge părul fir cu fir; pe când bărbierul, un mucălit, îl consolează în

râsul celor dimprejur: „ceasu rău, băețaș; ce vrei să faci; ceasu rău“.

Să mai auzi și fâșăiturile periilor, țacă-niturile armelor, pocnetul deschis și cinstit a palmelor, bufnitul mut și înfundat al pumnilor, înjurăturile deveditoare de-o bogată imaginație și de-o minuțioasă cunoștință într'ale lucrurilor sfinte, ale celor cari dau și sughițul, oftatul sau vaetul celor cari primesc; și atunci o să ai o deplină idee, de ce va să zică o pregătire de inspecție de „Dom Colonel“.

Trei ceasuri, de când, la marginea paturilor, pe două rânduri, unul la dreapta și altul la stânga, stau soldații în „repaos pe loc“.

Pe-o masă de-o parte, aproape de ușă, sunt așezate registrele companiei: „de detaliu, de pedepse, de soldă“, toate; iar pe paturi, într'o ordine perfectă, munițiile oamenilor complete și îngrijite ca de inspecție; nu lipsește nici unuia nimic: cuțit, furculiță, foarfeci, rufărie, curelărie, — „tăti seli“ cum zic ei, toți Moldovenii.

Afară e un soare frumos de primăvară, care intrând prin cele șase ferestre ale companiei, face șase fășii de lumină, în care se joacă grăunți sclipitori de praf.

Ar fi o frumusețe curățenia camerei și ordinea care domnește în toate câte-ți vede

ochiul, dacă ai putea uita cum s'au făcut și cu prețul a câtor necazuri!

— A! dar ce face Colonelul? Sunt ceasurile nouă și n'o să mai aibă vreme să inspecteze.

— Atât mai bine! o să-i dea rasol.

Vorbește căpitanul cu locotenentul, pe când soldații își schimbă picioarele de obo-seală, rezemându-se când pe dreptul, când pe stângul.

Sergentul-major raportează căpitanului că ordonanța d-lui sub-locotenent n'a venit

— Cum se poate!!! Unde e sub-locotenentul? Și zărind pe sub-locotenent, începe un țipăt, un răcnet, de-ai fi crezut că o să-i vie ceva.

— Domnule!!! In totdeauna neglijent! O să mă omori!... o să mă omori!... Unde-ți e, domnule, ordonanța??...

— De unde vreți să știu eu, domnule căpitan?

— Cum!!!

Noroc că a țipat așa de tare în cât s'a înneecat, căci poate mai ținea așa încă cine știe câtă vreme. Un soldat trimis în goană, a adus ordonanța în cinci minute.

— Unde ai fost? îl întreabă locotenentul.

— Să trăiți, domnule locotenent, m'a ținut cucoana mama lui dom suplocotent.

Am numărat într'adins câte palme i-a dat

locotenentul: patruzeci și trei! În sfârșit, la zece fără câteva minute, după o așteptare în picioare de atâtea ceasuri, căpitanul care ședeà lângă ușă, strigă: „La rând, drepți!”

Colonelul!... A!... ba nu... locotenentul-colonel, vine să ordone căpitanului, să deà drumul oamenilor... Colonelul nu poate veni... inspectia va aveà loc după amiazi, dela două la patru.

Să nu’ți închipui, dragul meu, că născosc ceva din capul meu, sau că ți-am spus până acum măcar un cuvânt neadevărat; trebuind să întorc pagina, recitii cece am scris și mă încredințai că indignarea mea nu a exagerat nimic.

Acum, îți închipui poate, că la venirea colonelului după amiazi, când soldații erau gata pentru sosirea lui de două ceasuri, s’au petrecut lucruri grozave. Cum te’nșelil „Ridiculus mus“.

A intrat în cameră, cum intră orice om în orice cameră, cu deosebire că, la pășirea pragului, căpitanul a strigat cât l-a ținut gura: „La rând, drepți!”

Colonelul, foarte frumos bărbat, însoțit de un câine și mai frumos, „Basta a lui dom colonel“, și urmat de căpitanul, a mers până în fundul odăii lungi, până în dreptul sobei model Crăiniceanu, s’a întors până în cellalt cap al odăii, în dreptul altei sobe

model Crăiniceanu; a mers așa de patru ori dela o sobă la alta, privind când pe dreapta când pe stânga, și având neconținut la doi pași în urmă pe căpitan, care se ținea după dânsul ca acul busolei după Nord.

Eră atâta tăcere și atât de încremeniți stau oamenii, încât — n'o să mai crezi — Basta a rămas în loc, s'a uitat la dreapta, s'a uitat la stânga, și s'a tras înapoi înfrișat și urlând.

La mijlocul celei de-a patra preumblări între cele două sobe model Crăiniceanu, colonelul s'a oprit în dreptul toboșarului Bisoc Anton, i-a dus mâna la cravată, și fără nici o sfortare i-a scos gulerul până deasupra capului și i-a dat drumul. În tăcerea odăii, parc'ar fi căzut un bolovan!

S'a mai oprit colonelul în dreptul lui Coțofrea, pe care l-a întrebat datoriile plan-tonului și ce este jurământul, întrebări la care Coțofrea a răspuns ca un fonograf, dar de vre-o două sute de ori mai tare.

Și s'a mai oprit colonelul în dreptul lui Biguci Vasile, care n'a știut să răspundă la întrebarea: „ce se dă în primire unei sentinele?” — după care nerăspuns, colonelul s'a mai preumblat odată dela o sobă la alta, și-a fluerat câinele și a eșit urmărit de privirile a 90 de oameni împietriți.

Asta a fost inspecția! Iată acum sfârșitul ei:

Sergentul major a explicat lui Biguci că unei sentinele i se dă în primire *onor*, *foc*, și *zgomot* și pentruca să le poată mai bine ține minte, dupăce i-a spus că onor n'are la îndemână, i-a dat vre-o zece palme, întrebându-l după fiecare, dacă a văzut foc și dacă a auzit zgomot.

Al mă'nțelegi tu, dragul meu, că dacă râz e pentru ca să nu plâng, că dacă-ți scriu pe un ton glumeț, e pentru că nu găsesc tonul destul de trist în care să-ți pot scrie ticăloșiile văzute. Da, au fost bătuți, înjurați, hârțuiți opt zile de-a rândul, pentru atâta cât citiși.

Te rog, răspunde-mi că eu am dreptate, că ei sunt nebuni, pentru a-mi scoate din minte bănuiala că poate au dreptate ei, care sunt mai mulți și că atunci nebunul sunt eu.

Trebue să fie târziu, căci s'a schimbat de mult schimbul al doilea.

Îți scriu cu geamurile deschise peste un tablou de o frumusețe uimitoare. De aici, dela înălțime, se vede tot Bucureștiul, atât de zgomotos ziua și acum atât de tăcut, încât se aude o cucuvae plângând dincolo de gârlă, la vechiul spital militar. E o lună pe cer cum parcă niciodată n'am văzut, pentrucă poate niciodată nu m'am găsit într'o stare sufletească mai ciudată decât aceea în care mă găsesc acum: Simt că mă în-

nebunește liniștea, cumițenia și regularitatea cu care se mișcă atâtea mii de lumi imense cari strălucesc în sus, pusă alături de zgomotul și de învâlmășeala de acum douăzeci și patru de ceasuri a acestor furnici cari dorm.

Dorm... și recrutul A Sandi Ioan Văduva zâmbește visând... Cine știe?... poate visează vre-o stație mică de drum de fier din fundul Moldovei... Un tren care pornește cu dânsul... pe peronul gării o femeie bătrână plânge fâlfâind în mână un ștergar alb... toate astea, văzute într'un apus de zi de vară.

Te las, nu știu de ce-mi vine să plâng.

Teodor

NEAMUL UDREȘTILOR

În județul Dâmbovița nu e nimeni care să nu fi cunoscut pe Conu Costache Udrescu; dar cred că or fi și în București puțini cari să nu-l fi văzut, căci până în vremea din urmă venia de două ori pe lună să-și ia baia rusească.

Conu Costache Udrescu...

„Nepotul lui Mihai Viteazul!“

Cine l-a văzut fără ca să fi întors ochii după dânsul, ca să-i admire capul de cro-nicar bătrân, dar mai cu seamă ca să se mire de ciudățenia îmbrăcămintei lui de pe alte vremuri: jumătate de joben, cum se purtă acum 25 de ani, surtuc lung până la genunchi și pantalon ca oul de rață?

Conu Costache și ciudata lui soră, Luxița, care nu s'a măritat, ci a rămas fată bă-trână, erau copiii lui Negoită Udrescu, boer de baștină din Târgoviște, care a murit pe la opt sute cinczeci și doi, și pe care l-a moștenit numai fiul, fetele neavând drept de moștenire după legiuirea de pe atunci;

măcar că și de ar fi avut drept, nu s'ar fi gândit să și-l ceară coana Luxița, care se închină la frate-său, și care fiind mai mare decât dânsul, îi ținuse și loc de mamă.

Negreșit, n'a fost totdeauna bătrân Conu Costache.

În vremea în care începe această istorisire, pe la anul 1864, eră un om de 38 de ani și trăia împreună cu soră-sa, iarna la Târgoviște, și vara la moșia sa Udrești din apropierea orașului.

„Nepotul lui Mihai Viteazul“ nu eră un titlu de rudenie pretins de Conu Costache, ci o poreclă scornită de lume pentru în-deletnicirile lui.

Conu Costache n'avea de ce să vrea să fie nepot lui Mihai Viteazul, că avea în șipetul lui cu hrisoave, la care nu umblă decât el, act în regulă în care se pomenia de neamul lui și de moșia lui Udrești, cu o sută de ani înainte de Mihai Viteazu.

Dar îi plăcea omului să-și urmărească moșii și strămoșii din trecut și să descopere toată „funia neamului Udreștilor“. Și cu alergătură, cu cheltuială, cu strădanie și cu stăruință, găsise fel de fel de lucruri folositoare nu numai pentru ce le adună el.

Încetul cu încetul, casa lui se prefăcuse într'un fel de muzeu. Avea copii în ulei după pisăniile de biserici din județ; după pisania și după portretele ctitorilor bisericii

Stolnicu din Târgoviște, clădită întâiu de lemn, înainte de 1600, de Stolnicu Stoica Udrescu; după pisană și portretele ctitorilor bisericii din Petreștii-Patruzeci-de-Cruci, clădită iar de un Udrescu și mai aveà sumedenie de acte în cari după formula *iată și martori așează domnia mea*, pe lângă numele lui *Mihalcea Comis*, al lui jupân *Constandache vel postelnic*, urmà și numele lui *jupân Udrescu*. Drept e iar, că e greu să vezi pe un om scotocind mereu hârtii vechi, buchisind toate pietrele dela biserici și luând copii depe ele fără să-ți vie nu știu cum; și d'aia și lumea trebuie să-i fi scornit porecla.

Dar în afară de această nevinovată slăbiciune, mai rar om de ispravă și cu scaun la judecată ca Conu Costache; puteai să-l judeci după cum își vedeà și-și îngrijia singur de moșie: pahar nu altceva.

Cucoana Luxița, soră-sa, da, asta era cam „paraxină“, dar și ea aveà paraxenii nevinovate. Întâiu aveà patima curățenii. Să nu fi văzut un bob de praf că erà comedie. Toată ziua, de când răsărià soarele până apuneà, nu făceà decât să sufle, să șteargă, să directice și să frece lucrurile de prin casă, ori să plivească frunzele uscate pe la florile din pridvor. Un lucru ne-lalocul lui o înghețà, și o necuviință de muscă pe o oglindă o omorà.

Pe urmă mai aveà cucoana Luxița o cumplită groază de căsătorie; și ce e mai greu de lămurit, e că groaza ei nu erà pornită din ură împotriva bărbaților, ci din lipsă de stimă pentru femei. Numai ea ar fi putut spune de unde și cum ajunsese în așa stare sufletească; dar n'a spus nicio dată.

Cât a plâns și cât s'a frământat ea la 67, când s'a însurat frati-său, numai D-zeu știe, și s'ar fi dus la mânăstire decât să urmeze a trăi în casă cu dânsul după sosirea cumnată-si, dacă frumusețea și mai ales înfățișarea împărătească a Sașinchii n'ar fi încrement-o.

Sașinka Rupinski erà nepoata de frate a colonelului Rupinski, fost aghiotant al lui Vodă Alexandru Ghica, și n'a adus zestre Conului Costache decât frumusețea ei și legături de rudenie cu toate neamurile boerești din București; starea o risipise tată-său în cărți și în petreceri care au rămas de pomină.

Această căsătorie s'a făcut după stăruințele lui Alecu Moloianu, prefectul depe acea vreme, care erà cam rubedenie cu Sașinca, și tot dânsul este cel care o făcuse să înțeleagă, că dacă Udrescu n'avea înfățișarea și apucăturile lumii elegante în care trăia dânsa la București, — numai

în mâinile ei frumoase sta meșteșugul de a și-l preface așa cu și-l dorià.

Această căsătorie s'a mai făcut din îndrăgostirea lui de dânsa dela întâia vedere. Om trecut de patruzeci de ani, prin urmare în vârsta în care începi să pricepi că ai să pieri și toată firea ta se împotrivește, — om simplu și fără fărmece, încurajat în drumul dragostei de o ființă plină de farmec.

Din multe ițe se împletià legătura căsnicieii lor, dar cea mai tare a fost tot a care nu se poate nici vedeà cu ochii, nici pricepe cu mintea, voința celui care trimite cu o pornire vijelioasă una către alta două inimi cari se deosebesc ca focul de apă...

Căsătoria lui Conu Costache cu nepoata aghiotantului domnesc, crescută în București în legătură cu Curtea și ajunsă la Târgoviște, a mers bine câtăva vreme. Frumusețea și înfățișarea ei mândră, neamul din care se trăgeà, impuseseră lumii, iar Conu Costache își deschisese casa și prin petreceri pe cari le țin minte Târgoviștenii își dădeà toate silințele să facă pe nevastă-sa să uite că nu mai erà în București.

Neînțelegerea a început la vre-o patru ani.

Erau în casa lor atâtea lucruri pline de

valoare pentru Conu Costache și pentru soră-sa, străine și lipsite de orice preț pentru Sașinca; atâtea lucruri dragi lor și nesuferite ei: mobilele casei, tăcâmurile, trăsura și hamurile, toate, până și înfățișarea prea prietenoasă a slugilor, a Smarandei bucătăresei, a lui Pârvu vizitiul, a lui Iordache feciorul... Și fiindcă nu se pot preface fără supărare și fără suferință obiceiuri trăite patruzeci de ani și moștenite mai dinainte dela părinți, — Sașinca s'a îndreptat curând și că frumusețea ei era mai slabă decât ele, — și că nici starea bărbatului său nu era destul de mare ca s'o ajute la îndeplinirea schimbărilor pe cari voia să le întemeeze.

S'a mai întâmplat că descoperirea neașteptată de straturi de cărbuni și de izvoare de păcură în împrejurimile Târgoviștei, ridică neconținut d'asupra oamenilor de jos, cari n'aveau nici hrisoavele lui Conu Costache, nici vre-un aghiotant domnesc în neam. În puține orașe ca în Târgoviște s'a întâmplat ca mulți culcați în ajun săraci, să se trezească a doua zi bogați și scoși, printr'o avere nevisată, dintr'o desăvârșită umilire. Amestecarea în luptele politice iarăși adusesese în slujbele de seamă ale județului oameni cari până atunci se strecurau nebăgați în seamă.

Conu Costache, cu totul adâncit în treburile moșiei și în cercetările lui, nesimțindu-și în suflet nici o tragere de inimă pentru politică, putuse privi nepăsător la aceste schimbări. Nu tot așa le privea nevastă-sa, care vedeă în fiecare ridicare a altora o scoborâre a lor înșiși. D'aceia nu conținea cu îndemnurile stăruitoare pe lângă soțul ei să-și arendeze moșia și să se vâre în politică. Dar el se împotriviă, nu cu strigăte la strigătele ei, ci cu blândețe:

— O să mă bagi în mormânt cu nepăsarea dumitale! strigă ea.

Nu vezi cum îți trec toți înainte? Trezește-te! Trezește-te odată! Urlă târgul de ropotul alegerilor, și dumneata stai de silabisești hrisoavele, arde-le-ar focul!

— Nu sunt făcut eu pentru astea, mico.

Așa îi zicea el, măcar că eră cu două-trei degete mai înaltă decât el.

Cucoana Luxița nu zicea nimic, tăcea neștiind cum să împace mila pe care i-o făcea nefericirea lui frati-său, cu mulțumirea că avusese dreptate de a-l îndemna să nu se 'nsoare.

A fost odată o scenă și a din urmă.

Eră în vreme de alegeri și se alesese deputat Ionescu, fiul lui Iancu Mălăeru. Urlă în adevăr târgul de urale și de lăutari.

În vremea asta Conu Costache dase în mâna unui țăran dela munte peste o carte

de judecată din anul 1656, dată de mai mulți boeri, printre care eră și *Jupân Radu biv-vel logofăt Udrescu*.

În odaia lui dinspre grădină, cu o lupă în mâna dreaptă și cu hârtia în stânga, sorbiă scrisul cu ochii:

1656, Martie 25. Adică noi boiarii judecători Jupân Preda Brâncoveanul biv-vel dvornic, jupân Preda Bucșanul, biv-vel logofăt, i jupân Radu biv-vel logofăt Udrescu, i Pătru vornic, i Ivașcu sluger Știrbei i Manole vel-postelnic, datam Cartea noastră de judecată părintelui popii Irimie ot Staia petca ot Târgoviște și coconilor lui ca să se știe când au fost în zilele răposatului Matei-Voevod, că hagi Constantin Zălariul el au fost cerșut dela Domn un vad de moară mila în iazul dela tunărie de și-au făcut o moară.

Ca o moară a umblat gura Sașinchii, care a intrat vijelie, indignată până în fundul firii ei, de alegerea pe care o sărbătoria orașul, în strigăte ce se auzeau prin fereastra deschisă.

Nu e bine să vă spui toate câte i le-a strigat lui Conu Costache nevastă-sa, pentru că se alesese băetul Mălăerului.

— ...Numai decât trebuiă să-și arendeze moșia și să-și lase la o parte „terfeloagele“, că dacă nu, pleacă...

Nu se așteptă la răspunsul categoric:

„Nici mort nu mi-oi dà eu moșioara pe mâini de arendaș. Fiecare cu rostul lui pe lume!“ Iar când s'a repezit să rupă hârtiile îngălbenite, cari stau pe masă dinaintea lui, s'a îngălbenit și el ca ele, s'a ridicat și i-a strigat și dânsul: „Micol!“ cu o încruntare de sprincene și cu o asprime care au făcut-o să lase hârtiile jos și să iasă dreaptă, rece și mândră pe lângă cucoana Luxița! care stă încremenită lângă ușă.

Biata cucoana Luxița! Neputând să-i facă ei nimic, și-a vărsat focul pe lucrurile din casă pe care le-a șters, le-a frecat și le-a resfrecat de a-i fi zis că vreă să le jupoaie.

Două lungi și dureroase luni de zile a întârziat împăcarea acestei certe; dar a sosit peste două luni, aducând în firea Sașinchii o vădită domolire, iar în sufletul lui Conu Costache și al cucoanei Luxița o bucurie fără de margini.

E lesne de înțeles cum i s'au tăiat picioarele boierului Udrescu și cum s'au înșeninat toate împrejurul lui, — el care nici că se însurase decât cu gândul și cu nădejdea asta.

Se poate înțelege și schimbarea Sașinchii. Ii veneă un copil — și aveă încredințarea că eră să fie băiat — un copil pe care eră să-l crească numai ea, și din care aveă să facă ce în zadar se încercase să facă din bărbatu-său.

— Niciodată, zicea ea lui Udrescu în ziua destăinuirii sarcinii, niciodată n'o să-ți mai fac un reproș. Vezi-ți cum vrei de moșie și de hrisoave, dar să știi că pe copil o să-l cresc eu, numai eu, așa cum oi vreà eu.

Și a primit Conu Costache această învoială prin care își cumpără liniștea căsniciei...

Cocoane Costachel... Cocoane Costache!

Spun popii din Târgoviște că nu e biserică din oraș, la care să nu fi dat acatiste ca să-i facă nevasta băiat, iar când în noaptea nașterii s'a încredințat cu ochii lui că băiat erà, a căzut pe un scaun, unde a răs și a plâns, până când l-a frecat soră-sa cu oțet de trandafiri pe tâmple și i-a dat să beà apă.

S'a făcut un botez ca 'n basme; dar cu prilejul botezului a simțit pentru întâiaș dată boerul ce scump târg făcuse. Nimic nu putuse înduplecà pe Sașinca să puie copilului alt nume de cât a vrut ea.

Și se rugase umilit bietul conu Costache:

— Lasă, Mico, să-l botezăm Negoiță, ca pe tata.

Dar trebuià să fie nebună ca să primească. Auzi Negoiță! Ei ași! Raoul; și l-a botezat un văr al ei, venit înadins din București, și i-a pus numele Raoul, Raoul Udrescu...

Când s'a făcut copilul de doi ani, i-au adus guvernantă franțuzoaică din Savoia. Întâele săptămâni nu putea copilul s'o suferi: cum se apropia, plângea de și se rupea inima și fugia în brațele doicii, ori în ale cucoanei Luxiții. Se nimerise că era și bolnav de tuse rea, și într'atât ura pe guvernantă, încât când îl întrebă cucoana Luxița după câte o criză de tuse:

— De unde și-a mai venit, maică, tusea asta?

Răspundeà scurt și hotărît:

— De la Macmazela.

Avea și dreptate, sărăcuțul, să n'o poată suferi. Cu câtă caznă învățase el cele o sută două de vorbe pe care le știà, și acum trebuia s'o ià d'acapo, să nu mai zică „*potocală, cujurlită, fogor*“, ci *orange, fourchette, tapis...*

Dar cu ce nu se obișnuiește omul, mai cu seamă dacă o ià de mic? Incetul cu încetul s'a apropiat de ea ca de când lumea, și a învățat să vorbească ca un puiu de franțuz și-i turuia gurița de poezii franțuzești.

Când era de cinci ani și s'a dus Sașinca cu dânsul la Bucuurești, s'au înebunit de el rudele ei. „Mă francezule!“ îi ziceau toți mâncându-l în sărutări. Frumos copil de-o frumuseță străină, care aducea aminte copiii din tablourile lui Valasquez.

Când a împlinit șapte ani, l'au băgat în pension la București, prilej pentru Sașinca de a stă mai mult acolo decât la Târgoviște; iar după ce și-a isprăvit clasele primare, cu toate strașnicile împotriviri ale lui Conu Costache, tot a biruit ea și l'au trimis împreună cu copiii lui Moloianu, ai lui Vinescu și ai altor bogătași din București, la Paris, unde trăia o mătușă a Sașinchii care-l scotea din pension Dumitru, sărbătorile și vacanțele mici.

* * *

Au trecut ei anii dela facerea lumii; cum erau să nu treacă zece ani dela plecarea copilului la Paris?

În vremea asta s'au petrecut multe în lume și câteva și în casa lui Udrescu.

După stăruințele neașteptate ale nevesti-si, s'au mutat la moșie, cu lucruri, cu slugi, cu tot rostul, afară de casă pe care a vândut-o. Cu banii prinși și-a mărit și și-a îmbunătățit casele dela moșie.

Ce a făcut pe Sașinca să se învoiască, ba să ceară mutarea la moșie, e greu de priceput. Poate că fiind casele moșiei la zece minute de gara Văcărești, se știa cu o jumătate de poștie mai aproape de București; poate că vreă să plece dintr'un oraș în care nu mai eră întâia; poate că din pricina veninului pe care i-l făcea zilnica

„ridicare a noroadelor“, cum zicea ea. Faptul e că hotărârea ei a venit odată cu numirea ca prefect la Dâmbovița a lui Istrătescu; căci ce-i păsa ei de învățătura și meritele recunoscute de toată lumea ale noului prefect, când știa că era feciorul fostului pantofar al casei lor din București...

Greu e de zugrăvit prin cuvinte frumusețea moșiei Udrești. Va să meargă cineva să vadă cu ochii moșioara asta, cu casele bătrânești, cu strașină eșită, cu pridvor de jurîmprejur, stăpânind din culmea din malul Ilfovețului toată preajma; trebuie să vadă din pridvor priveliștea încântătoare care se desfășură: spre miazăzi lanuri de grâne, printre care șerpuește ca o panglică argintie Ilfovețul, până'n fundul zării unde se pierde în fumuri albăstrii, iar spre miazănoapte aproape tot șirul munților Munteniei, dela Negoiu până la munții Buzăului, ca niște spinări de vite uriașe cari dorm în marginea zării.

Când o vedeă cineva dichisurile dela hanul așezat pe șoseaua București-Târgoviște, curățenia liniei satului care duce dela han la casele moșiei printr'o alee de duzi, — moara de pe Ilfoveț, — heleșteul; — bisERICA bătrână de alături de casă, — dichisurile și ecaretele curții, când o mai vedeă și hărțile vechi ale moșiei, păstrate de Conu Costache, atunci o să priceapă dra-

gostea lui fără de margini pentru ea și atunci o să priceapă și ce fel de om eră.

Ce vă spui eu, om cu scaun la judecată Conu Costache. In afară de nevastă-sa îl mai îndemnaseră și alții să intre și el în politică și le răspunsese: „eu fac politică la Udrești“; iar când nevastă-sa îi vorbiă cu un amestec de admirație și de părere de rău de cutare care ținuse un discurs tipărit în toate gazetele, el scutură din cap și zicea: „Ce-am făcut eu aici, face mai-mai cât discursul lui“. Și făcea mai mult.

Dupăce și-a hotărnicit moșia toată o mie treizeci și patru de pogoane cu pădure cu tot, afară de a oamenilor, s'a pus să hotărnicească pământurile țăranilor, și nu cu judecata, altfel, mult mai frumos. A chemat la el pe toți locuitorii împrăștiți pe moșia lui; i-a întrebat dacă vor să-și hotărnicească și ei locurile; le-a făcut socotală până 'ntr'o pară cât l'a ținut pe el judecata hotărniciei; le-a arătat câtă vreme s'a judecat și le-a cerut să-i dea lui jumătate din cât a cheltuit el, și să le-o facă el.

Dupăce s'au învoit au început. Pentru stabilirea hotarului chemă pe amândoi vecinii.

- Care e hotarul, Predo?
- Uite ăsta, boerule.
- Asta e, Marine?

— Asta, boerule.

— Bine.

Și pe linia arătată de amândoi vecinii, din trei în trei stânjeni, au făcut gropi și a sădit un dud și un prun, un dud și un prun: prunii pentru țuică, duzii pentru viermii de mătase. Unde erà cârâeala ori prigo-nire „mai lasă, tu; mai dă, tu“, a stăruit de i-a împăcat. Și așa toată moșia țăranilor a ajuns grădină de grădină; iar avocații puteau să se topească de dor de împricinat din Udrești și tot nu veniau; că dacă ajungeau și ei la vre-o ceartă ori la vre-o neînțelegere (că oameni erau), nu dădeau fuga cu jalba la judecătorie, îi judecă Conu Costache în pridvorul casei și i se supuneau fără crâcneală, că le erà rușine și de el și de popa Iosif și de bătrânii satului cari au trăit și-au vânătorit cu boerul Negoiaș Udrescu.

La Udrești să fi poftit să vedeți sat model. Garduri frumoase cu strașină, căsuțe curate, curți cu grădinițe de flori și de zarzavaturi, despărțite de oborul în care stau vitele și vite bune, din prășila vitelor lui Conu Costache, iar câinii ținuți în lanț, lăsați slobozi numai noaptea.

Nu erà casă fără patru cinci stupi de albine, nici femei în sat care să nu crească viermi de mătase; precum nu erà bărbat care să nu fi învățat să altoiască în frunză

și în lemn; iar din păpurișul dela heleșteu și din răchita de pe malul Ilfovețului făceau oamenii rogojini și coșuri de te minunai.

Cum erà Conu Costache judecătorul satului așa erà Coana Luxița doftoreasa și spițăreasa satului. Aveà spițărie în regulă și pe lângă doctoriile aduse dela târg, mai făcea ea fel de fel de leacuri de veniau să-i ceară și oamenii de prin satele vecine. Și erà doftoreasă bună, că meșteșugul ei ăl mare îi venia din pornirea ei pentru curat.

La curte, pe lângă grădină deosebită pentru păsări, pentru poame, pentru zarzavat, pe lângă grajd, șopron, magazii, mai erà și o magherniță mare făcută înnadians pentru creșterea viermilor de mătase. De ei îngrijià cucoana Luxița cu femei cari făceau clacă. Aici la îngrijitul viermilor se desfășurà în plin trebuința curățeniei. Frunza de dud trebuià ștearsă foae cu foae; de zece ori trebuià să se spele pe mâini femeia care intrà cu dânsa la schimbatul viermilor și tot îi găseà cusur, că dacă vedeà a doua zi vreunul mahmur, erà vina Casandrei ori a Mandei, care nu se spălase bine.

Păcat că n'ați văzut-o, și n'ați auzit-o, pe cucoana Luxița vorbind cu toate lighioanele din curte, până și cu viermii. Unui vierme căzut de pe patul lui îi făcea o dojană lungă.

— Nu ți-e rușine obrazului! Sâcâitul! N'ai destul loc, hail! Ai plecat-o la spațir. Poate că nu-ți place aici că e la țară. Oi fi din sămânță de București. Să te mai prind eu jos, că-ți dau eu București...

Ați priceput pe lângă vierme, în cine mai vreă să bată cucoana Luxița. Și aveă dreptate.

Nenorocită fire a Sașinchii. Cum or fi făcuți oamenii căroră le place minciuna și le e silă de adevăr? Innoată de jur împrejur în fericire aevea și li se scurge privirea după o fericire închipuită;—cum nu le plac florile vii și admiră florile de cârpă; rămân nepăsători la durerea din preajma lor și se înduioșează la citirea unei nenorociri petrecute la marginea lumii. Așă eră Sașinca. Se scutură de viață curată, liniștită și fără prihană, pe care ar fi putut-o duce aici și se topiă după viața zgomotoasă, frământată, plină de minciuni și de intrigi pe care o duceă la București între rudele ei. Nici două luni încheiate din an nu stă ea la țară, nici măcar vara, pe care și-o petreceă cu băiatul la Sinaia.

Cum se învoiă Conu Costache cu felul ăsta de viață? Se învoiă ca toți oamenii buni și slabi cari mai ușor pier, decât să se scuture de răul care-i doboară. Luă dela moșie douăzeci până la douăzeci și două de mii de lei pe an — nu cheltuia nici

două pentru trebuințele lui și eră bucuros să deà restul pentru copil la Paris și pentru dânsa, numai ca să-și poată vedeà în tihnă de moșie, și de hârtiile lui. Și cu vremea patima lui crescuse: după funia neamului lui, a venit funia neamurilor afinilor, după a finilor a străinilor, de numele căroră dase în acte alături de al Udreșilor.

Pe nesimțite s'au adunat în rafturile dulapului lui material mult, care-i dà de lucru și din care puteà face o întreagă arhologie. Aveà caete-caete, opise alfabetice cu trimiteri: „Vezi sertarul A, actul însemnat cu roșu numărul 8“.

Mai mult fără voe ajunsese el aici, în parte însă și cu voe.

Erau ceasuri în cari-l năpădeau gânduri dureroase cu privire la Raoul, care-și sfârșise liceul și acum nu mai făceà nimic la Paris; — și încercà să-și tămăduiască durerea pe care i-o pricinuià depărtarea sufletului copilului său de al lui, adâncindu-se din ce în ce în căutări și în cercetări oboșitoare.

Bietul Conu Costache! n'a spus nimănui nici soră-si ce simțià dela vacanța din urmă când a venit fiu-său, străin, elegant, frumos ca un heruvim, care n'a avut pentru moșia strămoșilor lui decât o vorbă spusă din vârful buzelor. Din pridvorul caselor, uitându-se de jurîmprejur zisese: „tiens!

c'est gentil“, iar după trei zile plecase cu mă-sa la Sinaia, iar de acolo de-adreptul la Paris.

* * *

Ani de urgie pentru agricultori. Ger la înfloritul pomilor; secetă în vremea când pământul moare de sete și potoape de ploi nesfârșite cari îmbrăcau în jale câmpiile până atunci pline de făgăduințe de belșug.

În deosebi peste moșia Udrești au trecut doi ani răi, cum n'au apucat bătrânii. Nimeni n'a pomenit Ilfovețul revărsat, prefăcând în prund de gărlă toată lunca de grâu în ajunul seceratului; nimeni n'a pomenit grindină să omoare vitele și copiii pe câmp și să prefacă țarina în bătătură.

S'a văitat țara toată de urgie, — s'a văitat și conu Costache nevستی-si pe care a făcut-o să înțeleagă, că nici ea nu mai poate duce viața risipitoare de până atunci, nici copilul nu mai putea stă degeaba la Paris; iar când i-a pomenit ea, după cum o îndemnaseră rudele din București de „înlesnirile și avantajele creditului“, așa s'a schimbat la față încât n'a mai îndrăsnit să-i pomenească...

Au durut-o strâmtorările pe care au trebuit să le îndure, dar a tăcut, văzând că erau împărțite și de toți ai ei.

La sfârșitul anului s'a întors și Raoul

dela Paris. De trei ani isprăvisise bacalaureatul și nu putuse da un singur examen de drept.

Cu trecerea de care se bucurau neamurile mamei sale, după ce a scăpat de armată ca debil, a fost numit slujbaș la ministerul de externe: câteva ceasuri pe zi, care nu-l puteau stânjeni de a urma și cursurile universității din București.

* * *

Cine nu l-a cunoscut pe Raoul Udrescu nepomenit de frumosul și de drăguțul Raoul copilul răsfățat și cum ziceau dările de seamă ale gazetelor ligh-fife-ului „*le-boute-en-train de la haute-volée Bucares-toise!*“ A fost bal în lumea mare, ori pavană la palat la care să nu danseze el cu o grație fermecătoare? A fost comedie în care să nu joace cu un talent desăvârșit? Delicatețea lui feminină, vocea lui dulce cu care fredonă acompaniindu-se la pian nenumăratele cântece franțuzești pe cari le știa, — colecția nesleită de poezii și de anecdote pe cari le recită ori le istorisiă cu un talent și cu un haz neîntrecut, — sumele de bani pe cari le risipea cu nepăsare împărătească făceau să fie smuls de toți, să se trimeată trăsura după dânsul când se întâmplă să întârzie. Al se putea bucura Sașinca, eră desăvârșit!

N'a avut însă parte să se bucure îndea-

juns, căci la un an și ceva dela sosirea lui, a pierit dânsa cu prilejul îngrozitoarei catastrofe din gara Titu. A fost o minune că n'a rămas moartă pe loc; căci n'a murit decât după ce a ajuns la Udrești și după ce a apucat să șoptească în urechea bărbatului său cu suspinul ei din urmă.

— Iartă-mă și nu mă blestemă.

Da, și-a cerut ertare, săraca.

Cine poate pricepe cum și ce tainice schimbări se pot face în sufletele oamenilor? O tămăduise vârsta de dragostea nejudată pentru ropotul lumii de nimicuri în care a trăit? Și-a dat ea seama ca sclipirea copilului ei eră sclipirea unei stele căzătoare? Taină!...

Cu o săptămână mai înainte venise Raoul la vânătoare însoțit de trei prieteni vioi și zgomotoși din București. Graiul lor numai franțuzesc, mișcările lor, cântonetele pe cari le cântau la pian, sunau așa de fals în casa asta veche, alături de Cocoana Luxița, de Iordache feciorul și de toată preajma, încât seara, după plecarea lor, fără să priceapă cum și pentru ce, Sașinca spusese lui Conu Costache, lucru ce nu i se întâmplase de peste douăzeci de ani și care l-a lăsat și pe el nedumerit:

— Dragă ia-ți ceva pe dumneata; cam trage aici în pridvor.

Săraca! Dumnezeu s'o ierte!...

Câți ani au trecut dela pierderea Sașin-
chii? Cincizeci?

Nu, nici un an împlinit și cu toate acestea
Conu Costache a îmbătrânit de nu-l mai
cunoșteai. Privirea stinsă și împăenjenită,
mâinele tremurătoare, spinarea încovoiată,
umbuletul nesigur, cu opriri cari-i aduceau
la colțul gurii o cută de amărăciune, toată
înfățișarea lui arată ce adânc fusese lovit.

Acolo, la locul unde se întâmplase ne-
norocirea, vaetele răniților, plânsetele rude-
lor victimelor, Sașinca lui jos lângă șinele
drumului de fier, cu amândouă picioarele
tăiate dela genunchi, toată priveliștea asta
înspăimântătoare îl zdruncinase din temelii;
iar mângâierea ei din urmă și vorbele care
au însoțit sburarea sufletului ei, au sădit
în mintea lui sămânța unei neliniști ucigă-
toare...

...Va să zică și ea a simțit că drumul
pe care a îndreptat pașii copilului lor,
eră un drum de rătăcire. Va să zică rău fă-
cuse părăsind în mâinile ei felul creșterii
copilului lor, slăbiciune neiertată, născută
din egoism, din setea lui de liniște și din
dorința de a-și scuti osteneala și durerea
unei lupte... Așa făcuse tată-său cu dânsul?
Il lăsase pe mâini străine, ori îi slujise
de pavază și-l calăuzise pas cu pas?... Iar
el, ce a făcut? Nimic! Bani pe care i-a
cheltuit nu i-a dat pentru asta, ci pentru
cumpărarea liniștii lui.

Și muncit de gândul vinovatei lui nepăsări, pe care și-o socotiă ca un păcat fără putință de ispășire, Conu Costache se zbătea toată noapta suspinând cu amar, ori închinându-se cu cruci tremurătoare și pripite ca'n pragul unei nenorociri:

— Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă, Ziditorule!

Nici ziua, nici frumusețea firii, nici treburile moșiei, nici cercetarea hârtiilor nu-l mai puteau răpi acestei frământări, — și nu știă de a fost nebunie munca lui de o viață pentru adunarea atâtor hârtii doveditoare de vechimea neamului lui, ori de eră nebunie acest gând ce-i răsăriă acum în minte.

Ah! Și ce adânci cute de amărăciune aduceă pe fața lui încredințarea că acum eră preă târziu să-și mai schimbe copilul...

Decâteori dela moartea Sașinchii nu încercase să și-l apropie de dânsul, să-i explice prețul atâtor lucruri adunate și păstrate de dânsul cu evlavie. Vrusese să-i înfățișeze strămoșii cari zâmbiau în cadrele de pe pereții odăii lui de culcare; îl dusesese la biserică să-i citească pisania care dormiă în tihnă de trei sute de ani... O! nu se poate spune durerea lui Conu Costache la descoperirea depărtării dintre sufletul lui și al copilului său.

Și eră totuși așa de bun de suflet, Raoul;

plânsese lacrimi atât de adevărate, cu câ-tăva vreme în urmă, când i-a plătit conu Costache nouă mii de lei, împrumutați cu polițe prin București — se jurase cu atâta adevărată încredințare că se va mărgini în cheltueli... Cap ușor de fluture, ale căruia mișcări nu erau pricinuite decât de îndemnul și de imboldul clipei în care trăia...

* * *

Pe unde a intrat dușmanca nevăzută, care l-a lovit pe Conu Costache? Până atunci lucrase în odae și vreă să iasă în pridvor să vadă pregătirile de pomană, la care lucra soră-sa cu slugile în curte, pentru parastasul de un an al Sașinchii, când în pragul ușii i-a simțit lovitura crudă, care l-a prăvălit.

Trei zile a zăcut în necunoștință, îngânând vorbe fără șir, pe când în curte se perindau toți locuitorii satului, cerând știri dela slugi.

În seara zilei de a treia îndeafa nenorocitei surori și a lui Popa Iosif, a cerut să-i vie Raoul lângă pat. L-a cuprins în brațele lui tremurătoare; a cerut soră-si să târască lângă pat sipetul cu acte; a luat cheia de sub pernă; cu mare caznă s'a aplecat, l-a descuiat și a scos dintr'însul două acte întocmite unul într'altul. Unul eră un pergament de culoarea lemnului, scris cu slove

chirilice, purtând pe el o pecetie străveche, — altul pe hârtie timbrată, scris cu litere latine și purtând pecetea arhivei Statului.

— Asta e fătul tatii... ăl mai vechiu hrisov pe care-l am... pentru moșia asta... Nu poți ceti că e scris slavonește, dar citește traducerea asta... Citește tare... citește rar...

S'a rezemat ajutat de soră-sa pe perne în patul de sub portretele strămoșești, și a închis ochii.

În tăcerea nopții glasul tremurător al lui Raoul începù să citească traducerea după hrisovul paleoslov din 6 Noemvrie 6989 (1480), prin care Basarab Mladi întăreà această moșie în stăpânirea boerilor Tudor și Stroe Surem și fetei Stana, „care le erà lor fiică și nepoată în sat la Udrești“ și hotărà „ca să le rămâe în otcină și să le fie în ohav și de nimeni clintită lor și copiilor lor și nepoților lor și strănepoților lor în veci“. Conu Costache ascultà cu două șiruri de lacrimi pe față, silindu-se să-și ție răsufllarea zgomotoasă de suspine și să oprească tremurătura fâșietoare a mâinilor pe palpămă...

Iacă și blestem pune domnia mea: după moartea domniei-mele pe cine va alege domnul dumnezeu de a fi domn în țara Vlahiei, fie din rodul inimei mele, fie din

rudenia domniei mele, sau, după păcatele noastre, din alt neam, se va așeză și va să fie domn în țara Valahă, — dacă va cinști, va păstră, va prenoi și va întări această de mai sus a domniei mele scriere, pe acela dumnezeu să-l cinstească, să-l ocrotească și să-l întărească în domnia sa; iar dacă va necinști să-l calce și-l va nimici, p'acela și domnul să-l calce și să-l nimicească, și să-l ucidă aci cu trupul, iar în viața viitoare cu sufletul. Amin!

După ce Raoul a sfârșit de citit, Conu Costache l-a tras aproape de dânsul și jucându-se cu mâna în inelele mătăsoase ale părului său, i-a vorbit silindu-se să nu plângă:

— Păstrează-ți pământul neamului tău, flăcăul tatii... Acì la biserică se odihnesc strămoșii tăi, iată și eu... Văzuși blestemul pus de domnul de pe vremuri; blestem puiu și eu cui s'o cercă... s'o cercă...

N'a putut să sfârșească, l-a cuprins un turtur înspăimântător, iar după un ceas și-a dat sfârșitul într'un oftat adânc, care a adunat pe toți oamenii casei înfricoșați, parcă ar fi oftat odată cu dânsul în tăcerea nopții toți Udreștii cari se odihneau alături sub pământul bisericii.

Câtevă ceasuri chipul lui a păstrat în tipărirea unei amărăciuni de nespus, ca o însemnare a lumii pe care de curând o

părăsise, iar către ziuă ca printr'un farmec
î-a înflorit pe toată fața un zâmbet nepăsă-
tor și senin ca veșnicia în care intrase...

* * *

Da, e tocmai cum ați putut-o bănuî:
neamul Udreștilor s'a prăpădit picând cu
o iuțeală care creșteà mai repede decât
iuțeala căderii tuturor lucrurilor. La patru
luni, după stingerea lui Conu Costache,
Raoul erà din nou în vârtejul vieții de
petreceri ucigătoare, către care erà târît
cum e târît fluturele în para lumânării.
A fost par'că din afară o întovărășire
strânsă între oameni ce nici nu se cunoșteau
unul pe altul, ca să-l împingă la peirea
câtre care dinăuntru îl îmbrâncià firea lui.

Pe deoparte meșteșugirile unor negustori
din Târgoviște, cari punând ochii pe moșie,
îi dau orice sumă de bani le cereà cu împru-
mut, — pe de altă parte admirațiunea fără
mărgini a unui cerc de prieteni, care îi
cântau în cor toate extravagantele și nebu-
neasca lui risipă; — și mai presus de toate
prăpastia de patimă în care îl aruncase
farmecele unei femei primejdioase.

Sufletele oțelite de voință se mistue în
flacăra iubirii, necum un suflet în care pa-
tima ține loc de voință.

In scurtă vreme Raoul Udrescu s'a stins ca o candelă în care s'a sfârșit undelemnul...

Două săptămâni au vorbit gazetele de acest sfârșit sosit în spazmul unei îmbrățișări... pe urmă uitarea și-a împlinit chemarea.

Bătrâna, care umblă prin Târgoviște clătinând din cap, șoptind vorbe neînțelese și purtând la subțioară o legătură de hârtii învelite într'o basma, e cocoana Luxița, al cărei rest de judecată a zburat odată cu sufletul fratelui său. Ce spune? Unde merge? Numai ea știe.

In ziua când s'a vândut la mezat moșia Udrești, a fost de față la Tribunal, îmbrăcată cum e și acum cu o mantilă cu ciucuri cum se purtă acum treizeci de ani, cu mitene și cu o pălărie cu pene liliachii, o pălărie veche a Sașinchii.

A ascultat cu luare aminte cum se urcau concurenții; — a văzut indignarea noului proprietar, Cristachi Lusiadi, căruia unul din concurenți se încercase să-i tăgăduiască cetățenia; — a aprobat din cap gestul mândru și cuvintele lui Lusiadi, care a întins actele Tribunalului.

— Țe fațel? Ma rog, vedeți. Sînt impuntenit-o de peste șase ani!

De bună seamă aveà dreptul d. Lusiadi să cumpere moșia Udrești.

Din prețul dat de dânsul, rămâneà după plata datoriilor, o sumă destul de mare, care i se cuvenià ei, cucoanei Luxiței; dar ce să facă ea cu dânsa? după ce s'a isprăvit, a plecat clătinând din cap șoptind vorbe neînțelese și purtând la subțioară hrisoavele neamului Udreștilor...

COCOANA LEONORA

Găina poate să trăiască două luni de zile fără să mănânce și să bea absolut nimic! N'aș fi crezut dacă ași fi cetit într'o carte și dacă n'ași fi văzut cu ochii mei. Am văzut când ședeam la cocoana Leonora.

Cocoana Leonora este fosta mea proprietăreasă de casă. În București nu se văd ființi ca cocoana Leonora; trebuie să le cauți în orașe de provincie, și în orașe ca al nostru, cu trecut istoric.

Ghenealoghia cocoanei Leonorii trebuie s'o ascuți din gura ei, întâiu pentru că spusă de dânsa are un haz care nu se poate da cu condeiul, și apoi pentru că nu cred să mai fie o a doua minte în care să poată încăpea atâția Strâmbeni și Nisipeni — că se trage din neamul Nisipenilor și al Strâmbenilor — câți încap în mintea cocoanei Leonorii. E ceva de speriat! Negoită Strâmbeanu, Radu Strâmbeanu, Dinu Strâmbeanu, în tot vre-o șaizeci de Strâmbeni:— și tot așa, Elena Nisipeanca, Luxandra Ni-

sipeanca, Tudorache Nisipeanu, în tot vre-o șaizeci de Nisipeni.

Desfid pe orișicare să asculte pe cocoana Leonora vorbindu-i despre măreția stinsului ei neam, fără să se simtă în pragul nebuniei, — și numai Dumnezeu și cu mine știm de câte ori m'a nimicit cu această istorisire.

Când cu gândul nu gândiam, mă prindea, și după un ceas de turbare, invariabil, mă luă de mână, mă ducea la poartă și cu un gest larg cu care îmbrățișă toată linia de munți violeți din zare: „Vezi dumneata toți munții ăia? toți au fost ai noștri odată!“

La urmă găsisem un leac contra atacurilor ei. Imi compuneau din odaie o figură preocupată și eșiam repede ca unul care n'are nici o clipă de pierdut...

Văduva lui Alecu Nisipeanu, ultimul Nisipeanu, fost prezident al tribunalului, — astăzi cucoana Leonora, este o femeie de vre-o șaptezeci de ani, oacheșă, cu părul încă negru, cu ceva bărbătesc în voce și în față — trăind, împreună cu Maria, slujnică bătrână, din chiria pe care o primește pe odăițele închiriate cu luna magistraților becheri.

Ce face cocoana Leonora? face multe lucruri, așa de multe, în cât adese ori am auzit-o plângându-se că e ziua mică.

Mai întâiu, cum se scoală de dimineață,

își scutură una câte una cărțile de rugăciuni și icoanele, închinându-se, ocupație care durează două ceasuri; pe urmă vede de lighioni; sumedenie de găini, sumedenie de rațe, nu știu câte găște, două pisici, doi căței, — unul de curte și altul de casă, — doi canari și o privighetoare.

Ca și cocoana Leonora, fiecare lighioană își are genealoghia ei. Așa canarii sunt din prăsila lui Iancu Cornoveanu, vestit pentru canari; unul din câini, Garsonică, ăl de curte, este nepot de frate al vestitului Osman, adus de „Dumnealui“ dela Brașov; iar cățelul din casă, Bijulică, este strănepot al altui Bijulică, dăruit cocoanei Leonora de Hristache Mincu, în vremea când eră prefect.

După îngrijirea lighioanelor, cocoana Leonora directică, împreună cu Maria, odăile chiriașilor și le directică, nu glumă: fiecare lucrușor e scuturat, șters și frecat cu cea mai mare sfințenie. După prânz cocoana Leonora fabrică și împarte doftorii fără parale, „pentru sufletul răposaților“. Cunoaște dela mamă-sa niște leacuri tainice cari fac minuni. Prafuri pentru albeață, apă pentru umflătură, alifie pentru arsură, alifie pentru tăietură, fel de fel de leacuri, dintre care cel mai ciudat este următorul: *Unsoare contra reumatismului*. „Iei un ariciu viu mă înțelegi? îl bagi într'o oală smălțuită, —

umpli oala cu untelemn și-l fierbi, — trebuie să știi, — până când se topește ariciul — și pe urmă cu undelemn de ăla te freci seara bine-bine pe unde te doare“.

Joia în ziua de obor săptămânal, când vin țărani din toate județele la târg, curtea cocoanei Leonora se umple de bolnavi de ochi — și ori o fi fost o întâmplare, ori că prafurile sunt cu adevărat bune, dar tot orașul cunoaște pe colonelul care eră să-și piarză vederea și după ce s'a căutat în zadar cu toți doftorii, s'a vindecat cu prafurile cocoanei Leonora.

Mai face ceva cocoana Leonora. De pe la cinci după amiază, până când nu se mai vede, lucrează la ciorapi pe scară și răspunde la sălutarile trecătorilor; iar dacă vre-unul are norocul de a intra în vorbă cu dânsa, s'a dus! Il prinde și nu-i dă drumul decât după ce l'a amețit cu vorba, sărind dela una la alta, pe nerăsuflăte:

— Ce să faci? Ia cu necazurile că am pierdut un chiriaș — trebuie să știi — neprețuit, neprețuit! Am mai avut chiriaș, de! Dumnezeu trebuie să știi, că ești d'aci — am avut pe colonelul, am avut pe Vasiliadi, am avut pe ăsta... cum îi zice?... care mi se pare că e președinte la Ploști... care a luat pe fata lui doctorul ăla... ăsta... de are un frate ghegeneral. Și cum îți spun, că încă bietul Nisipeanu întotdeauna îmi zicea: „Ce

noroc ai tu, Leonoro, tot de chiriaș bun“. Și atunci am stăruit eu de dumnealui de am făcut aste două odăițe; dar ne-am stins! Că zicea dumnealui: „Ce o să fie? trei-patru sute de lei“... și când colo — trebuie să știi — am cheltuit de ne-am stins, că le-am făcut pivniță dedesubt. Să vii numai de-a minune să-ți arăt, să vezi grinzi... iă te uită ici... ia poftim grosime... Și numai stejar adevărat. Că așa am fost învățați, ori faci ori nu faci. Bietul tata când le-a reparat p'ale vechi, cât crezi că a cheltuit?... că acum dumneata trebuie să știi cum eram noi altădată. Moșu meu Dinu Strâmbeanu“...

Și de aici în colo ghenealoghia, care ține mai bine de un ceas și care se termină, ducând pe bietul ascultător la poartă, de unde cu un gest larg, care îmbrățișează toți munții violeți din zare: „Vezi dumneata toți munții ăia? toți au fost ai noștri odată“.

Asta e cocoana Leonora.

O să zici că nu e nimic și că tot ce face dânsa n'are nici o însemnătate. Negreșit, dacă pui alături, în clipa asta, faptele ei cu faptele vre-unui mare învățat, ori mare cârmuitor, o să găsești o mare deosebire între ele. Dar când îți vei aduce aminte de atâtea împărății mari, întemeiate cu vărsări de sânge, din a căror măreție n'au mai rămas decât câteva pietre știrbite de pe care se căznesc cărturarii să silabisească fala tre-

cută; când te gândești la atâtea credințe, atâtea adevăruri pentru care s'au jertfit mii de vieți și de care astăzi zâmbești ca de-o copilărie; când, privind cerul într'o noapte senină, te vei gândi la miile de luni care se nasc și mor în văzduh, o să pricepi ce grozav de strânsă rudenie e între ocupațiile cocoanei Leonora și frământările celui mai mare geniu...

Bag însă de seamă că am uitat găina, care trăește două luni fără să bea și fără să mănânce.

Intr'o zi, cocoana Leonora, măcar că-mi compusesem o figură foarte preocupată, mă prinde și începe:

— Domnule Ionescule, dar când ți-oi spune una mai lată? *Balbara Ulbricht* în casa mea, nu altceva! *Balbara Ulbricht*!! Știi găina care o pierdusem acum două luni — de credeam că mi-a mâncat-o câinele dumitale — că am intrat și în păcat de bănuială. Am căutat-o — trebuie să știi — și eu și Maria, de am înnebunit. Ce coteț, ce prin pod, ce prin pivniță. Am trimis la vecini — trebuie să știi; — am trimis peste drum la madama... Nu e și nu e... Ei! am crezut la urmă, doamne iartă-mă! că mi-a mâncat-o câinele dumitale. Domnule Ionescule, stai să vezi că e lată!

„Umblând azi prin magazie, ce să vezi? găina prinsă între lemne, — se surpaseră

lemnene pe ea,—și vie!!! Pricepi dumneata? Două luni de zile de când stă ea acolo, nemâncată, nebăută. Nici nu știu ce să fac; să-i dau de mâncare, să nu-i dau?... de două luni de când stomacul ei n'a mai honipsit nimic! S'o vezi slabă!... Balbara Ulbricht, nu altceva. Mario! ia adu găina încoa... Mi-e frică de ea... Asta e arătare... mare arătare...

În sfârșit, Maria aduce găina. Eră în adevăr o arătare: fulgi căzuți, piele și os, creasta și bărbia galbene, ochii mari-mari, sticloși, cu o privire de nebun, brr!—într'un cuvânt, vorba cocoanei Leonorei: „Balbara Ulbricht, nu altceva“.

MAGHERANUL

Se veștejià într'o oală de pământ în cel mai întunecos colț al florăriei cocoanei Linții, ofilit și slab ca o iarbă crescută în pivniță, când într'o zi baba, descoperindu-l acolo, îndrăznì să-l ceară; și fiind cocoana Lința vestită de bună și mai ales cu baba, care-i fusese doică, a doua-zi cumpără un vas nou, așeză floarea cerută într'însul și oprind trăsura ei sclipitoare dinaintea căsuții babei se coborî ea însăși și dete magheranul în mâinele bătrânei.

Mulțumirea bătrânei, care se învârtià în loc, zăpăcită, nu se poate spune; dar de atunci, regulat de două ori pe lună, ià ghiveciul în brațe și călcând cu îngrijire, se duce până la capul uliței, unde locuește cocoana Lința, pentru a-i arătà vădita sporire a florii. Acu magheranul a crescut, s'a făcut frumos ca un pomuleț și mirositor de îmbată casa.

Negreșit, nici faptul că erà așezat într'un

vas frumos de porțelan cu chenare aurii și cu felurimi de chipuri zugrăvite în fel de fel de culori, nici împrejurarea că-i fusese dăruit de-o cocoană mare, nu l-a putut schimbă în cine știe ce altă floare minunată, ci tot maghiran a rămas; dar, pentru că lumea e așa de ciudată, încât nu-și face dragostea după prețul lucrului, ci face deandoasele: prețul lucrului după dragostea ce are pentru el, și pentru că babei nu i-a dat în gând să schimbe ciudățenia lumii, ține la el ca la singura podoabă care mai înseninează căsuța ei posomorită. Iar dacă a început a prinde slăbiciune de el, tot îngrijindu-l toată ziua, încet-încet a ajuns la un fel de nebunie nevătămătoare, care o face să-l arate oricui intră în vorbă cu ea, povestindu-i nelipsit cum a venit împrejurarea să-l capete: „Pune 'n gând de vezi, maică: se vește-e-e-jiă săracul într'un colț...”

Azi nu e om în toată mahalaua aceea care să nu cunoască povestea maghiranului, iar babei nu i se mai zice într'alt cumvâ decât: „baba cu maghiranul”.

Cârciumarul de peste drum, când iese dimineața să-și ridice oblonul dela prăvălie, văzând-o stând liniștită pe treptele scării ei, o întreabă: „Ce face maghiranul, bătrânic?” Tot așa o întreabă bucătăresele care se duc în piață și precupeții cari vin dinspre piață — și bătrâna le răspunde, că e

bine; iară dacă se opresc cumvâ în loc, apoi începe povestea „Pune 'n gând de vezi maică: se veștejiă săracul oropsit într'un colț“...

* * *

Locuința bătrânei se află în apropiere de podul dela Domnița Bălașa. Accasta este trebuincios de știut, fiindcă pe acest pod este astăzi o manifestație de stradă, urzită pentru a răsturnă ocârmuirea. E un furnicar de lume de toată mâna, dar mai ales de lume bună: oameni făr'de lucru, sau al căror lucru poate suferi în'ârziere, vagabonzi, postulanti de slujbe și studenți și elevi de licee cu ghiozdane, toți cunoscuții — necunoscuți cari în astfel de împrejurări se adună ca oile unul peste altul, neștiind nici ce vor, nici pentruce se canonesc reciproc, ghiontindu-se și călcându-se pe picioare.

Cei cari știu ce vor, au pus pietrele caldarâmului de-a curmezișul podului, iar în mijlocul lor, suit pe capra unei trăsuri, un tânăr spân și jobenat, gesticulând și răcnind, îndeamnă pe iubitul său popor — care e adevăratul stăpân al nației, iar nu nemernicii, cari trec răsturnați în cupele — să meargă la Mitropolie și acolo în incinta Camerei să dicteze nemernicilor din paranteza de mai sus, cum și ce fel să se poarte.

Poate că e folositor să se știe, că generosul orator, care îndeamnă pe popor la bine, e un june, care încă de timpuriu n'a putut răbdă ticăloasa robie a școlilor; că acum e gazetar la un valoros organ, și că nu e împins să vorbească decât de adâncă și neprihănită dragoste ce zi cu zi a adunat pentru sărmanii desmoșteniți, cari suferă și plâng în umbră!

Se vede însă că nu înțeleg lucrurile tot așa cei care țin în mână puterea, căci trimit o parte dintr'însa, în chipul unui escadron de jandarmi, pentru a împrăști mulțimea.

Cine o să se mire auzind că se împrăștie de îndată ca puii de potârniche? Le sfârâie călcâele nu altceva: și un ogar, asmuțit pe tânărul de pe capra trăsorii, nu l-ar prinde, precum nu-l poate prinde nici jandarmul care-l urmărește cu sabia în... teacă.

O ghiulea n'ar sfârâma mai rău ușa babei! Și în dreptul ușii erà baba, care plecà cu maghiranul la cocoana Lința... Ca o cârpă zboară ea îmbrâncită și se prăvălește într'un colț al odăii, iar tânărul care sare pe fereastra de din dos, sare ulucile din fund, mai sare altele și scapă...

* * *

În seara aceleași zile e liniște desăvârșită. Numai haz a adus manifestația. Haz fac cei cari se plimbă braț la braț, pe ulițe,

zeflemisind mișcarea sfârșită fără nici un accident; haz se face prin cofetării, cafelele și prin casele oamenilor, până și de cei cari au încercat să răstoarne ocârmuirea; în hohote de răs ale altor tovarăși de seama lui, povestește junele vorbitor peripețiile cu fuga lui dela capra trăsirii, prin fereastra căsuții, peste ulucile din dos: „Nici nu știi cine eră... ba da, o babă... o vrăjitoare“...

Numai colo lângă cheiu într'o căsuță posomorâtă, baba stă pe un scăunel până peste miezul nopții și plânge încet cu capul între mâini. Nu plânge de lovitura dela coastă; plânge peste magheranul prăpădit și peste cioburile ghiveciului iubit...

SAMBĂTA

Fragment dintr'o scrisoare.

.....

Dar dintre atâtea lucruri ciudate din lume, cel mai ciudat e fenomenul amintirii. Trec zile, trec luni, ba uneori și ani, fără măcar să bănuiești, că într'o parte necunoscută a creererului tău, porți icoane din alte vremuri trecute; și, într'un ceas fericit, din nimic, din chiar senin, îți năvălesc deodată la fereastra minții, vii ca în ceasul când vii le-ai văzut, parcă ar fi fost eri. Al E neînțeles, cum într'o cutiuță de câțiva centimetri, au putut să stea așa de bine ascunse, chipuri de oameni, de lucruri, de peisagii, cu dimensiunile lor, colorile lor, cu toate amănunțimile lor, cu tot.

Ieri a fost Sâmbătă și zorul cu care nourii scuturați de crivăț își cerneau zăpada, — stourile de vrăbii, care ciuguleau în mijlocul drumului, prevestind ninsoarea, — frunzele și arborii ce încetul cu încetul gerul zugrăvia pe geamuri, — clopotul bisericii de

alături, — mi-au adus aminte Sâmbetele de altă dată, Sâmbetele copilăriei noastre.

Stând în jețul meu, revăzând timp de un ceas și mai bine, în fumul de țigară, așezat straturi-straturi în dreptul geamurilor, toate ființele și toate lucrurile ce ne înconjurau odinioară, am trăit o bucată de viață trecută; apoi cuprins pe nesimțite de o tristețe dureroasă și plăcută tot într-o vreme, am luat condeiul și am scris cele văzute, precum urmează:

* * *

Sâmbătă după amiazi, zi de paraclis.

— „Vine părintele, conia“, zice mama Leanca, vârând capul pe ușă.

În odaie, „odaia copiilor“, suntem deja îngenunchiați, noi câteși patru frați, — cel mai mare de nouă ani, cel mai mic de patru, — pe când mama coase la gherghef lângă masă, iar madama drege rufele noastre, la marginea dinspre fereastră a canapelei, sub portretul Mariei Tereziei. Se aud pe scară pași greoi, răsuflare zgomotoasă de om, care a umblat prin ger, — se sprijină un baston în colțul sălii și intră popa Costache, bătrân ca vremea, îndoit ca un 3, cu barba albă, cu cizme mari, cu pași mărunți. Mormâie ceva neînțeleș mamei și mamei, care s'au sculat în picioare, face peste noi semnul binecuvântării, își așează

patrafirul la gât, își scoate ochelarii vechi, cârpiți cu sfoară roșie și-i așează cu îngrijire și începe să citească:

„Maică prea curată și binecuvântată, mărită întru toate...”

Numai la ce cetește el nu e gândul nostru, ci ba zâmbim, gândind la petrecerea ce ne așteaptă după masă înserat, ba ne dăm cu coatele imitând pe șoptite zgomotul foarfeciilor bărbierului, care potrivește barba tatei în odaia vecină „țiri-țiri-țirițic”.

Mama la spatele nostru, se închină, făcând crucile încet și frumos cum nu le mai face nimeni și ne atinge binișor cu vârful piciorului, făcându-ne semn să ne închinăm și noi.

Madama nu face cruci, — își urmează de cusut, — dar când „Ipocritul”, cel de al treilea dintre noi, sâsie că nu-i dau pace își ridică ochii dela lucru și pe deasupra ochelarilor, îmi aruncă o privire oțelită, șoptind restit veșnicul ei: „Ruhig! sonst”..

Cumințenia ține până când o întetește din nou grija cusutului, și iar ne începem râsul și îngânarea pe șoptite: țiri-țiri-țirițic!”

...Mută să fie gura păgânului, care nu se închină cu credință sfințitei tale icoane, celei zugrăvite“ — Aci, mă atinge mama cu piciorul: „Auzi?” — Eu las capul în jos ca să nu bage de seamă că rîd.

Au trecut trei sferturi de ceas ca trei secunde; — popa Costache presară tămâe peste cărbunii din cădelniță și îngânând: „stropi-mă-voiu cu isop și mă voiu curăți și mai vârtos de cât zăpada ma voi albî“, afumă întâi icoanele, apoi pe mama, pe nenea, pe mine, pe ceilalți doi mai mici, după vârstă; — madama nu se afumă, dar se îndoiaie de mijloc cu respect.

* * *

A sunat clopoțelul și ne coborîm cu toții la masă. Tata, cu mâinile murdare de pământ din florărie, cere să-i toarne să se spele; apoi ne împarte supă la fiecare pe rând, pe când madama ne așează încet șervetele la gât, iar „Prâslea“ zice, după îndemnul mamei, o poezie nemțească, care își sfârșește fiecare cuplet cu: „brum! brum! der Karl, der hat gelogen“.

Bucatele se urmează unele după altele și noi mâncând, ascultăm basmul pe care ni-l povestește tata:

„...Și dupăce s'a dus Toto de i-a sărutat mâna mamei și a rugat-o frumos: „*ich bitte schön um pardon*“, l-a luat împăratul în trăsura lui de aur și s'a dus cu el în târg și i-a cumpărat o chivără frumoasă de aur, o sabie de argint, un cal de ăla frumosul, de-l întorci de urechi și umblă singur și o cutie mare de bomboane fondante“... A-

proape de sfârșitul basmului și al mesei, se oprește o sanie la poartă, sună clopoțelul la scară: „cocoana mare!“ — și pe ușa sufrageriei, deschisă până la perete de mama Leanca, intră maestos bunica „*nimaia*“, cum îi zicem noi, purtând în brațe pe *Bijulică* și sprijinindu-se de o fată ca de 17 ani, „*Domnica lu nimaia*“.

Ne sculăm cu toții în picioare și care mai de care vrem să-i dăm scaun; dar ne roagă să ședem și, trecând pe la spatele nostru, se apleacă de ne sărută pe obrazul drept, pe obrazul stâng și apoi merge de se așează pe un scaun adus cu grabă, între mama și tata.

Noi, copii, nu mai putem stă la un loc de bucurie; ne învârtim pe scaune, întindem mâinile cerând pe *Bijulică*, râdem bătându-ne picioarele pe sub masă; și neliniștea crește, crește până ce se aude glasul metallic al madamei: „*Ruhig! sonst*“... când ne potolim.

Ca în toate Sâmbetele din timpul iernei avem la masă gelatină, prăjitură favorită a bunicii; care-și apropie scaunul și mânăncă și dânsa, iar madama, ca totdeauna, din pricina durerilor de dinți: „*Erlauben Sie mir, gnädige Frau*“, cere voe s'o pue pe sobă ca să se încălzească, pe când noi ne dăm cu coatele zâmbind și așteptând.

să auzim pe tata șoptind bunicăi: „orz pe găște“.

* * *

După masă cu toții în salonaș. Inchid ochii și-l revăd. În dreapta o canapea și două jețuri, între portretul bunicului și al bunicăi; pe canapea două perne cusute cu lână: pe una un cocoș, pe alta un câine de vânătoare; în stânga pianul, un „Pleyel“ enorm; în mijloc, peste un covor roșu, masa rotundă de marmură roșie și jurîmprejur scaune îmbrăcate cu peticuțe de mătăasă, așezate și cusute cu măiestrie de mama.

Știm dinainte ce are să facă bunica intrând în salonaș. Se oprește în prag și suspină privind portretul bunicului; înaintază până la fereastra cu flori, ca să le admire, însoțită de tata, care-i dă lămuriri.

— Mama, să-ți spun eu de ce nu le merge tot așa de bine și *pelargoniilor* dumitale: prea le uzi mult. Ia te uită la *ațalia* asta.

— Apropos, mamă, știi *țineraria* aia a mea vișinia cu alb la mijloc?

— Ei?

— Am pierdut-o, s'a urscat!

— Vai de mine!

După-ce-a privit bine toate florile, după ce-a primit toate deslușirile, bunica se întoarce, se așează pe canapea și roagă pe mama să cânte ceva ca să joace ridicurile

și noi ridicăhile, jucăm sub ochii plini de dragoste ai tatei și ai bunicăi și sub ai madamei plini de grije, până la ceasul hotărât pentru loton.

A! drag loton! îl aduce madama din odaia de alături și așează cartoanele pe masă la locurile cuvenite, fiecare dintre noi stând la acelaș loc și jucând pe acelaș carton totdeauna.

Înainte însă de începerea jocului, Prâslea trebuie să recite o poezie nemțească din care bunica nu înțelege nici atâtica și care în totdeauna se isprăvește în acelaș chip: copilul se încurcă, madama îl hărțuește ca să-și aducă aminte, până când îl podidește un plâns amar și fuge în brațe la „nimaia“ că s'o roage „să-i cumpere, altă madamă“.

La joc strigăm toți bilele, afară de cel mic, — și facem un haz nespus de tata, care le strigă cu ciudățenii „cocoșății“ în loc de 33, *iacaoa și mantaoa*“ în loc de 77, și iar nespus ne minunăm de mama, care le joacă în gând.

Uite și seriozitatea comică a madamei și surzenia bunicăi care întreabă neconținut: „și șase ori șapte, maică?“ Uite și eleganța cu care mama scoate numerile din pungă cu mâna-i albă la care are un inel cu piatră albastră ca cerul.

La nouă ceasuri și jumătate, tata se dă

cu scaunul pe spate, ca să poată vedeà câte spune pendula din odaia vecinã.

— Hait, la culcare.

Și dupăce le-am sărutat mâna, plecãm însoțiți de madama, având fiecare printr'o întâmplare cârmuitã de tata, aceiaș sumã de bani câștigați.

* * *

În odaia copiilor, îngenunchiați pe paturile așezate la rând, zicem în cor înainte de a ne culcã: „*Vater unser der Du bist im Himmel*“...

Dinaintea fiecãrui pat e un scãunel cu rufe curate pentru a douazi... Madama micșoreazã lampa și se desbracã încetinel visãtoare...

...Se aude în grãdinã scãrțãitul zãpezii sub pașii grãdinarului, care a fost în florãrie, ca sã vadã dacã arde focul... Nenea a adormit... și Prãslea... *Ipocritul*... A doua zi e duminicã... plimbare... Cum țãcãne cea-sornicul madamei... O chivãrã de aur... și un cal d'ãia...

Ca prin vis simt mai târziu pe bunica... A venit sã ne vadã înainte de plecare... s'a oprit în mijlocul odãii și se închinã la icoane... face un pas și trei cruci peste mine... un pas și trei cruci peste *Ipocritul*... un pas și trei cruci peste Prãslea...

* * *

Și v'ați dus dragi nimicuri dintr'o vreme, când abià ici colo se zàrià câte un fir de păr alb prea limbut în tâmplele celor ce cu atâta dragoste se micșorau ca să fie la nivelul nostru. Stați-mi bine ascunse în cea mai lăuntrică parte a minții, și când vi s'o părèa vouă mai nimerit, răsăriți-mi în gând, aducându-mi cu voi toată nevino-văția, toată lipsa de griji din zilele ce se înșirau binișor pe firul vremii, ca trandafirii pe o cunună.

Iar tu, tu cel mai drag, care dormi somnul veșniciei în cimitirul dela marginea orașului, departe de cei patru pntru care toată viața te-ai străduit și de-apururi despărțit de dragele-ți zambilii, ținerarii și ațalii, vezi-mă cum plâng gândindu-mă la tine. Și dacă vreme multă a trecut fără ca să-mi vii în minte, și dacă aste gânduri părăsindu-mă, — căci tu știi bine că așa e scrisă cartea vieții: o pagină veselă, una tristă — poate iarăși vreme multă vei rămânea uitat; înțelege însă că 'n ceasurile de răsărire a icoanei tale, mi se sfâșie inima de dor...

PANĂ TRĂSNEA SFANTUL

Om acum de 68 de ani, cel de pe urmă urmaş al unui mare neam de boieri români, pomenit din moşi strămoşi şi scris în pisanile a vre-o trei biserici din oraş, — fost profesor acum douăzeci şi opt de ani la singura şcoală din oraş de pe vremea aceea, — era cunoscut pe atunci drept un om deştept, umblat în streinătate, tare cinstit, tare tihnit, dibaciu la mână pentru lucrurile migăloase şi iarăşi tare iubitor de flori şi de toate frumuseţile firii.

Pe vremea aceea, pe lângă meseria lui de profesor, mai făcea încă una, aceasta fără plată: dregea ceasornicele stricate ale cunoscuţilor lui, căci ceasornicar în oraş nu era încă — şi era greu de venit în Bucureşti pentru aşa lucru, mai ales că nu era drum de fier, ci trebuia să faci cale de aproape două zile — şi el se pricepea foarte bine la dresul lor.

P'atunci eşiă din casă, nu numai pentru

a se duce la școală, de unde nu lipsià niciodată, dar mai eșià adeseori și seara de mergeà să joace preferanță la alt boer mare din oraș, mai în vârstă decât el, acuma mort, la boerul Manolache Moldoveanu care erà singurul său prieten, încât numai ei între ei puteau să-și zică unul altuia: „frate Pană“ și frate Manolache“, că numai ei doi erau boeri eget-beget, stâlpi ai orașului.

Un cusur însă îi găsià boerul Manolache, care erà însurat, prietenului său: — acela că nu vreà să se însoare, ci rămâneà tot holteiu, cusur de care necontentit se încercà să-l tămăduiască, spunându-i întotdeauna la preferanță, în fața doctorului Șober și a lui Cristache Mincu, nelipsiți parteneri între un talon și altul:

— Bine, frate Pană, nu vezi dumneata — de *frate, frate* își ziceau, dar de tutuit nu se tutuiau, ci își ziceau *dumneata* — nu vezi dumneata că nu e dat omului să trăiască singur; că va să aibă un tovarăș care să-l mângâe la vreme de durere; că va să fie omul roditor, căci de-aia l-a zidit Dumnezeu și de-aia scrie la Evanghelie: „creșteți și vă înmulțiți!“ — Și apoi dumneata nici nu mai ești prea tânăr, să zici că mai ai vreme, că ai patruzeci de ani, — și ai mulți înainte să-ți deà Dumnezeu; — nici nu mai ai alt frate ori altă rudă, ci dacă mâine

poimâine — Doamne fereștel! închizi ochii, se stânge neamul cu dumneata.

— Ei! măre frate Manolache, răspundeă Pană Trăsnea. Și îi arătă că înțelege dragostea lui de părințenie, pentrucă n'are decât un singur copil, pe când el are la școală vre-o patruzeci pe care îi iubește parcă ar fi ai lui.

Aceasta o spuneă mai mult glumind, și apoi adăugă mai serios, că nu se însoară de mila florilor și a pomilor, pe care îi e teamă că le-ar lăsă în păragină, dacă ar aveà pe altcinevă de care să se îngrijească.

Și ce e drept nu e păcat, aveà o mândrețe de grădină de erà pomină; iar trandafirii, mixandrele, garoafele, primele, pelargoniile și felurimele de flori, persicile, caisele, penii, coacăzele, strugurii și felurimile lui de poame, erau vestite în tot orașul, ba și în București.

Și trăià așà singur, între școală și între grădină, între câtevă cărți de istorie a timpului și între prietenul său, întovărășit și îngrijit la el de o femeie bătrână, Maria credincioasă ca un rob, care țineà de casa neamului lui și erà cu vre-o douăzeci de ani mai în vârstă decât dânsul.

Dar într'o seară, dupăce prietenul său l-a îndemnat mai cu căldură, arătându-i ce păcat ar fi ca frumusețea lui de grădină, în loc să rămâe unui copil al lui, care

i-ar semăna și ar urma s'o îngrijească, să rămâe orașului care o s'o desființeze ca să se clădească cine știe ce bină pe acel loc, — „ascultă-mă pe mine, frate Pană că sunt mai mare“, — a plecat omul în acea seară mai gânditor și ajungând acasă n'a dormit bine.

Dar parcă erà el omul să se însoare după vorba altora, fie chiar după a celui mai bun prieten... N'a dormit bine o noapte și a doua zi iar și-a făcut socoteala și a găsit că dacă a ajuns el până la vârsta de patruzeci de ani așa, mai cuminte erà să rămâe tot așa și de atunci încolo.

Socoteală bună... și ar fi urmat-o, dacă la o lună după asta, nu i s'ar fi înmlădiat inima de cum a văzut în casă la Moldoveanu pe nepoata acestuia venită dela Câmpulung, domnișoara Eliza Nichita, fată frumoasă de neînchipuit, de douăzeci și trei de ani: va să zică cu șaptesprezece ani mai mică decât dânsul.

Căci cum erà nu numai frumoasă, dar și blândă la vorbă, înțeleaptă și așezată, cum răspândià în jurul ei un farmec odihnitor, cum îi plăceau și ei și muzica și florile și firea, — i s'a părut, de îndată ce a văzut-o, că parcă ar fi fost toată mintea și toată inima lui eșite din el și întrupate într'însa.

Și nu-i dedese Manolache Moldoveanu ghies cu însurătoarea? Și nu erà el cel mai bun prieten? Și totuși se sfià să-și

mărturisească pornirea, socotindu-se cam prea în vârstă pentru ea și simțindu-se urât. Căci aveà fața uscată și lunguiață, gâtul lung, mâinile lungi, — și erà tot lung și deșirat, și nu știà că aveà cu toate astea cevà foarte plăcut în vorbă, iar în privirea ochilor lui, mai ales în privirea ochilor lui mari, adânci și albaștri, o flăcără ciudată și mângâetoare, cum o au ochii oamenilor foarte miloși.

Dar parcă erà nevoe să se sfiască ori să spue cevà boerului Moldoveanu, care nici că-și aduse nepoata la dânsul cu alt scop? Tăceà însă șiretul, ci numai și el și cocoana Sultana, soția lui, trăgeau cu ochiul și făceau haz, când îl vedeau turburat și stângaci, explicând fetei care-l ascultà cuminte, senină și cu drag — căci veniau adesea să-i vază florile și poamele — cum se altoesc trandafirii în coajă și în lemn, cum se prădesc fragile, și după ce se cunoaște sămânța dacă e de mixandră învoaltă ori dezvoaltă, măcar că nu se poate cunoaște după nimic.

Și au tăcut așa, vreme. Au lăsat pe fată să se obișnuiască cu înfățișarea lui, care nu erà făcută să placă dela întâiaș dată; — au lăsat-o să cunoască și să înțeleagă însușirile bune și frumoase, care se ascundeau supt așa înfățișare, l-au lăsat pe dânsul să-i trimită în toate zilele cele mai

mândre flori, să vină în toate serile mai cu dor și să plece mai cu părere de rău; până când, la vre-o trei săptămâni după ziua dintâi, boerul Manolache, de față cu cucoana Sultana, a întrebat pe fată: „Elizo, îl vrei?” — și fata a răspuns scurt: „Il vreau, nene Manolache“.

Cum eră pe la sfârșitul lui Iunie, Pană Trăsnea scotea niște pepeni de sub clopotele lor de sticlă, când a venit boerul Manolache să-i vorbească de gândul ce-l avea pentru nepoată-sa și pentru dânsul.

De ce i-a scăpat din mână clopotul de sticlă? — căci i-a scăpat și s'a făcut țândări; — de ce a călcat peste vrejii pe cari altă dată îi ocoliă cu grijă? și de ce, după multă casnă și îngânare, n'a putut să spue decât: „frate Manolache!“

Vezi că îi mergea înaintea gândului lui, îi aducea răspunsul unei întrebări pe care îi eră teamă să și-o pue, — și i se părea că auzise în vis, iar nu aevea.

Iubirea, adevărata iubire, înduioșază și îmmlădie și cea mai tare fire. Și pe recele cercetător cu mintea și pe aprigul muncitor cu brațul, iubirea-i schimbă și-i face zile întregi să pribegească după o vorbă ori după o privire făgăduitoare. Dar când pătrunde într'o inimă caldă și bună, într'o inimă din fire îndrăgostită numai de lucruri frumoase, o! atunci o doare în ascuns, o

răscolește până în adânc; și până în adâncul inimii erà îndurerat Pană Trăsnea.

Iar pe ia o iubià cu toată puterea inimii necheltuită în împreunări desfrânate și prefăcute; — o iubia cu un suflet evlavios și curat, mai mult decât toți trandafirii și decât toate mixandrele, — pe care acum mai mult le iubià, de când aflase că-i plăceau și ei — o iubià cu presimțiri, cu eres, pentru tot trupul ei, pentru fața ei, pentru ochii, — mai ales pentru ochii ei negri, uneori, zglobii și cercetători ca ochii copiilor cari vor să știe toate,, alteori nesățioși de a vedeà mai bine și îndelung lucrurile frumoase și iarăși alteori triști și ațintiți într'un loc apropiat dela care par'că nu mai puteau vedeà; — o iubià pentru glasul ei, parcă mai mult pentru glasul ei, care sunà așa de nepomenit de dulce, când alăturată de el, dupăce dânsul îi lămuria câte ceva, îl întrebà mirată: „da?...“

Și dupăce a spart clopotul de sticlă, dupăce s'a învârtit fără nici un rost călcând vreji de pepeni, după ce a chemat pe Maria, căreia i-a explicat bâlbâind: „Eliza... nepoata dumnealui... eu...“, și el și Maria, — căci și dânsa începuse să-și iubească viitoarea stăpână, presimțindu-i bunătatea, cu instinctul care arată tuturor oamenilor simpli ca ea, cine le e prielnic și cine

nu, — și el și ea nu au avut decât o singură exclamare pentru Moldoveanu;—el: „frate Manolache“, — ea: „Cucoane Manolache!“

În seara aceea a mâncat la Moldoveanu; iar după masă s'au scoborît în grădină, — frumoasă și asta, dar nu ca a lui,—și acolo, la lumina lunii, pe o bancă așezată între două loaze cu rozetă, cu petunii și cu verbine, și-au spus unul altuia cântecul de dragoste, vechiul cântec spus de atâtea nenumărate ori, dar parcă niciodată mai frumos și mai curat decât acum; căci ce-i mână unul spre altul, eră un dor de viață cinstită și senină, poruncit de firele lor asemenea, tihnite și iubitoare de frumos.

Apoi au tăcut amândoi. Ea, uimită de bunătatea care i se arătase în el din câteva fraze spuse întrerupt și tremurător, îi privia profilul osos și deslușit, luminat de bătaia lunii; el muncit de nedeslușite începuturi de hotărîri, stă dus pe gânduri, cu o mână peste mâna ei. Ar fi vrut s'o ia și să plece cu dânsa departe-depart, la adăpostul privirilor, pe cari le vedeă cum au să-i urmărească pe amândoi, cu râvnă pentru frumusețea ei, cu îndoială pentru urâțenia lui; ar fi vrut s'o ia și s'o ascunză ca pe o comoară într'un loc, unde să-i placă și ei, și unde și el — numai el — să se poată sătura privind-o, ascultând-o și iubind-o. Iar când se gândiă la pușinul pe care i-l

aducea în schimbul duioaselor făgăduinți de care ea era plină, când presimția fără a-și da seamă că o fire ca a ei nu se leagă decât prin recunoștință, atunci îl coprindea un dor de a o duce să-i arate locuri și lucruri frumoase, — și atunci hotărârile nedeslușite începeau a i se desluși.

Intr'un târziu s'au ridicat și ținându-se de mână, s'au urcat sus pe scara îmbrăcată cu ederă, el drept și înalt, dânsa plâpândă și mlădioasă...

Sus, nefiind fost poftiți într'adins ceilalți doi obișnuiți parteneri pentru preferanță, l-a luat boerul Manolache la un tabinet, — mai mult ca să vorbească de treburi, decât pentru joc. Și au vorbit treburi și socoteli.

Avea fata trei mii de galbeni în bani, afară de trușie și de cheltuelile nunții; iar — ferească Dumnezeu! — după moartea măsi, și o casă cu loc frumos în Câmpulung. — El avea două perechi de case una lângă alta și despărțite numai prin niște uluci: una mai măricică, pe care o avea închiriată, și aceea în care locuia el; mai avea devală de casa lui, și ținând de dânsa, livedea cu fâneață și cu pruni, în întinderea de vre-o optsprezece pogoane, căci ținea până'n malul gârlei; și mai avea vre-o mie de galbeni, singura avere rămasă după vânzarea pricinuită de risipirea unui frate mai mare al lui, Ștefan Trăsnea, care se

sfârșise îngrozitor, spânzurându-se de balconul caselor lui Manolache Moldoveanu, într'o seară de petrecere; căci, mai înainte vreme, a neamului lor fusese moșia Săndulești care ținea mai bine de-o jumătate de plaiu.

— Cum vezi, frate Pană, avere multă n'are fata, dar e o comoară de bunătate și par'că într'adins v'a făcut Dumnezeu unul pentru altul. Dar cu ce are ea, cu ce ai dumneată, — și mai ai și leafa de profesor, pe care ai uitat s'o pui la socoteală, — cum sunteți amândoi potoliți, puteți să trăiți o viață, să râvnească și împărații la dumneavoastră. — Pe tată-său nu l-ai cunoscut și nici nu-l mai poți cunoaște, căci a murit de sunt șase ani; dar ți-l spui eu că eră de pus pe rană să te vindeci cu el. Pe Catinca, maică-sa, o s'o vezi și o s'o iubești. Că dacă este adevărat că ce ese din pisică șoareci mănâncă, apoi tot atât de adevărat e, că ce se trage din neam bun, bun o să fie.

— „Dar lasă, frate Manolache, că dacă n'ar aveà nici un sfanț și tot aș lua-o“.

Și peste opt luni de zile a luat-o.

I-a logodit cocoana Catinca Nichitoaia, mama fetei, cu boerul Manolache, și tot ei i-au cununat; — iar nunta s'a făcut în casă la naș, căci aveà casă mare și eră unde să încapă groaza de lume poftită din oraș și din București.

A fost foarte frumoasă nunta. Și a fost frumoasă nu numai pentru orășeni, cărora le erà un lucru rar lăutarii aduși într'adinș dela Plocești și bufetul adus dela Fialkowski din București; dar chiar pentru Cristache Mincu, prefectul de pe vremea aceea și pentru familia lui, venită într'adins din București pentru nuntă — căci el ședeà singur acolo — chiar pentru ei Bucureșteni, a fost frumoasă. — Căci erà minunată privesiștea din pridvorul casei peste curtea plină de lume, care petreceà împrejurul unui butoiu mare cu vin, așezat pe niște roțile, încât se puteà mișcă din loc, la lumina lanternelor venețiane și a străchinilor de păcură.

A fost frumoasă nunta; iar după ce au plecat toți poftiții străini, a fost de văzut odată și de neuitat toată viața, scena mesei de familie, la care au plâns toți, când, după îndemnul lui Ioniță feciorul, care cunoștea gusturile lui conu Manolache, Paraschiva lăutarul a început să cânte:

Pe deasupra casei mele...
Trece-un stol de rândunele;
Dar nu-i stol de rândunele,
Ci sunt dragostele mele...

Au plâns toți. Și boerul Manolache, care ridicà ochii în tavan ca să nu se bage de seamă — dar tot se băgà de seamă — și

rotunda cocoana Sultana, — și mama Luxandra, bătrâna pitică, plină la față, cu ochii mici și negri ca ochii de păpușă, — și bărbatu-său, doctorul Șober, alb ca zăpada; a plâns și el, Pană Trăsnea, strângând în mâinile lui slabe și lungi mâna Elizei; a plâns și ea; — și cocoana Catinca, trasă la față și neclintită ca o statuie de fildeș învechit; și Ioniță feciorul; și slujnica Maria; — și madama, guvernanta, care după ce s'a culcat Mitică, băiatul de zece ani al lui Moldoveanu, se scoborâse jos la masă, — și ea a plâns, măcar că nu pricepea o boabă românească; — până când nu știu cum li s'au întâlnit privirile la toți odată și atunci au început a râde unul de altul... și râzi!

* * *

La trei zile după nuntă, au venit la Moldoveanu să-i vestească hotărîrea ce și-au luat de a plecă în străinătate, hotărîre acum nestrămutată, făcută dintr'un plan de mai înainte al lui Pană, care mai fusese o dată, din dragul cu care dânsa i-a primit propunerea când i-a vorbit de locurile văzute și când i-a arătat vederile cumpărate de pe acolo.

— „Păi faceți foarte bine“, le-au răspuns într'un glas și cocoana Sultana și Moldo-

veanu. „Cu atât mai mult, a urma numai el, cu cât am auzit că acum, primăvara, e vremea cea mai prielnică pentru o așa călătorie. Numai că e cam prea obositor; dar la urma urmei ce se face fără oboseală?

— „In câte avem astăzi? întrebă Pană. In două Martie. Plecăm Luni, — care va să zică la șapte, și ne întoarcem la șase ori la șapte ale lunii viitoare; așa că suntem aici și de Paște ba și de Florii. Că Paștele anul ăsta cade la optsprezece Aprilie; așa e? Cât pentru școală am vorbit și m'am învoit cu Petrescu să-mi ție locul, că și eu i l'am ținut lui anul trecut două luni de zile, când își frânsese piciorul. Și fiindcă el e mai sărac de cât mine, l'am hotărât să primească leafa mea pe timpul cât m'o înlocuî; — că întâiu nu vrea, fiindcă nici eu nu i-am primit... E!...

Eliza erà încântată. Ea, de firea ei nu prea vorbitoare și așezată, nu putea să stea la un loc de bucurie. Uneori punea mâna pe câte un lucru și-l lăsa numai decăt; alteori făcea nebunii cu Mitică; odată se potolia și rămânea cu ochii ațintiți la Pană, care arăta lui Manolache planul drumului de făcut, și îl privia cu ochii triști și plini de recunoștință; și iar o dată se scula și începea să-l întrebe, ca un copil: „Dar mergem cu vaporul, nene? („Nene“ îi zicea lui Pană)... Dar la Pesta cât ne oprim,

nene?... Țată Sultano, la Viena nu ne oprim decât la întoarcere“.

Guvernanta lui Mitică spunea Elizei pe nemțește, că dacă trece prin Viena, i-ar face mare plăcere și mare cinste, primind să le dea o recomandatie către o vară a ei, care ține un hotel acolo. Peste bucuria ei, aceasta cădea de minune și o făcea să alerge dela guvernanta la Pană: „Auzi nene? are o vară care ține un hotel“... și dela Pană la Guvernanta care-i descria promituda și curățenia serviciului... „und lächerlich billig, gnädige Frau“.

Lucru hotărât, hotărât a rămas, iar a unsprezecea zi dela cununie au plecat la București, de unde trebuia să meargă la Giurgiu, pentru a lua vaporul.

La suire în diligență erau de față toți. Eliza trecea din brațe în brațe, — cocoana Catinca, mama ei, o îmbrățișa strâns. Moldoveanu și cocoana Sultana îi spuneau să mai lase și pentru ei, — Pană, cum era înalt, ajută piticului Mihai vizitiul, punând geamantanele deadreptul sus pe coviltir, — pe când Mitică dedea zor să-i aducă un cal cu mașină, și pe când guvernanta aducea aminte pentru a șaptesprezecea oară: „nur nicht den Brief verliren“.

S'au fâlfâit batistele aici, s'au fâlfâit la ferestrele diligenței; și pe urmă nu s'au mai văzut fâlfâind: la diligență, pentrucă

a cotit-o la stânga pe ulița cu plopi, — aici, pentrucă erau duse la ochi.

* * *

O! neuitata lui călătorie cu Eliza! A fost un vis încântător și plin de vrajă! Căci în afară de farmecul obișnuit al tuturor călătoriilor, făcut pe lângă frumusețea lucrurilor de văzut, din lipsa de prefăcută dragoste cu care te întâmpină în țara ta atâția cari deabiă te cunosc, din lipsa grijii celor ce ai de făcut pe mâine și din împrejurarea că necunoscând pe nimeni, îi ei drept ceia ce ți se înfățișează, fără a-ți amări inima cu gândul că n'ar fi vrednici să fie ceea ce sunt, — călătoria lui mai erà înfrumusețată prin nedeslipita prezență a celei mai vrednice de iubit femei, prin gingășia ei, prin ochii ei, ah și mai cu seamă prin glasul ei.

E așa de firesc obiceiul de a plecà îndată după căsătorie. Căci din faptul de a se găsi împreună, înconjurați de lume necunoscută, se naște trebuința de a-și face de îndată destăinuiri, cari ar fi întârziat în alte împrejurări, de a se legà împreună cât mai în grabă, de a-și pune toată nădejdea unul în altul, toată grija unul pentru altul; iar din toate acestea, puțința de a se cunoaște. Și e atât de adevărat, încât a devenit proverb. O! încântătoarele priveliști

văzute de pe puntea vaporului sau din goana trenului și mai încântătoare făcute prin extazul ei copilăresc, prin încrederea cu care se lăsă pe brațele lui și prin melodia glasului ei: „ah! ce frumos!”

Și dacă, de cum a văzut-o, a iubit-o presimțindu-i firea bună și senină, — acum, când pe zi ce merg ă se încredință că e naivă și plină de adevăr, ca un copil care n'are nimic de ascuns; când vedeă că nu eră împrejurare care să-i schimbe ori să-i micșoreze drăgălășia; acum, când vedeă că peste toate aceste însușiri plutiă, stăpânindu-le pe toate, un dor de viață curată și un nesațiu numai pentru lucrurile frumoase; — acum o iubiă înmiit; o iubiă așa încât îl dureă... își treceă mâna pe frunte... și încă odată mai apăsă și-o treceă când dânsa, pricepând cele ce se petreceau într'însul, îl amenință cu degetul în chip de mustrare: „Să nu fii copil, nene“.

Al cum o iubiă!

Că dacă zilnic s'a întrebuițat și se întrebuițează de atâtea ori cuvântul de iubire, de fiecare ființă vorbitoare, puține vor fi simțit înțelesul acestui cuvânt așa cum îl simțiă el, când seara, după ce-i spuneă cu un răsfăț copilăresc că-i eră somn, ea adormiă, iar el rămâneă deștept, cu ochii ațintiți asupra ei ca asupra unei minuni de care îi eră frică să nu sboare... Apoi se ridică

binișor de lângă dânsa și scria pe o cărticică, destinată într'adins pentru aceasta, toate impresiile zilei. Și-i era plină cartea de cuvinte vii și calde, dar mai plină era de puncte multe cari înfățișau durerile lui nelămurite, adânci și aproape plăcute. Căci sunt unele firi cari iubesc dureros și parcă le place să sufere, și așa era firea lui, și așa o iubiă el când o vedeă bucurându-se și minunându-se de fiecare lucru, când o auziă spunându-i-o și când o simțiă atâta de a lui.

Și drept e că era toată un copilaș frumos și cuminte, — că-i era glasul tănuit ca o aiurare și că poate n'au mai fost ochi ca ai ei cari să privească marea cu atâta patimă, cu atâta nesaț, făcut parcă din preștiința unei grabnice pieiri și din dorul de a se sătură de văzul celor de văzut.

A fost un vis.

* * *

S'au întors cu trei zile înainte de Florii, — iar a doua zi dela întoarcere erau iar adunați cu toții în casa lui Moldoveanu, unde, dupăce s'au îmbrățișat bine de revedere, dupăce au fost împărțite și primite cu bucurie darurile aduse din streinătate, — în uruitul calului cu mașină pe care Mitică și-l încercă prin galerie, — au început să povestească despre lucrurile văzute.

— Mai întâiu, să vă spun, ziceà Eliza, că din toate lucrurile aduse de pe acolo, cel care-mi place mai mult, e un claviraș mic. — O să-l vedeți la noi. Mi l-a cumpărat nenea dela Viena. Uite e așa: are o clapă jos pe care apeși cu piciorul și care e legată printr'o coardă groasă de niște foale.

Când apeși ori ridici piciorul, foalele se umflă și se desumflă; iar cu mâna cânti ca pe orice clavier. Dar are un sunet așa de dulce... așa de dulce! Și e numai atâtica, mititel, ca o mescioară. Se chiamă fisarmonică.

Apoi din istorisirea călătoriei se vedeà ce adâncă întipărire făcuse asupra ei și drumul cu vaporul, și pozițiile de munte străbătute în tren, cu stâncile lor, cu tunelurile lor, cu cascadele lor de ape limpezi ca cristalul și întâii chiparoșii văzuți: „Ții minte, nene, când intram în Italia, ai doi pe care i-am văzut, de parcă erau doi frați gemeni?”

Și spuneà și spuneà mereu, așa dedeslușit, încât li se părea și lor că le văd, iar din când în când se întunecà la față și-și treceà încet mâna peste frunte.

— Dar ce ai? — Sultano, zi-i madamei să potolească băiatul că prea urue. — Ce ai dragă?

— Nu știu ce am, nene Manolache.

Toți se adunau împrejurul ei. Cocoana

Catinca, rămasă în casă la ei până la întoarcerea lor, se desbracă de șal și i-l puneă peste umeri. Pană îi luă și îi pipăia mâinile înfierbântate.

— N'am nimic... sunt cam obosită... nițel capul... dar o să-mi treacă...

Și înlăturând ușor și cu răsfăț pe Pană care o rugă să nu mai vorbească așa mult și să plece ca să se odihnească, începeă din noa:

— Ah! Triestull... Să vezi, mamă — Triestul e așezat pe marginea mării, dar pe margine de tot, și e așezat pe un deal, parc'ar fi pe trepte... Și sus pe deal, e o biserică, — San Giusto, așa-i zice. — Biserica nu e frumoasă, dar e de preț, că e foarte veche... Dar să te uiți de acolo peste mare, și să nu mai uiți toată viața! Noi ne-am urcat pe la zece dimineața. Să fi văzut încoace în partea stângă... Cum se zice acolo, nene?

— Capo d'Istria.

— ...In spre Capo d'Istria, marca, de soarele care bătea într'însa, parcă eră o tavă mare de argint... și cu cât te uitai mai spre dreapta, cu atât se făcea mai albastră, știi, cum e peruzeaua... A! uite așa. Și arată un inel cu o peruzea mare cumpărată din Viena tocmai în amintirea albastrului mării.

Dar dintre toate locurile văzute, acel care

îi izbise mai adânc, și pe ea și pe el, atât prin împrejurarea că au stat mai mult și l'au văzut mai în amănunt, cât și prin aceea că se potrivea mai bine cu firele lor iubitoare de liniște, era Veneția: „A Veneția!“

Și vorbiă cu foc, ca de-o prietenă bună, care i-ar fi murit, descriind farmecul plin de taină și de evlavie al clădirilor vechi, ca al unui miros de floare păstrată de demult într'o carte bătrânească; farmecul vieții visătoare și lipsită de griji, zugrăvită pe fețele celor ce întâlnești, toți umblând legănat, toți îngânând câte un cântec; ori frica de care te simți cuprins seara plimbându-te cu gondola prin canalele de abia luminate, când auzi din depărtare glasul gondolierilor cari strigă ca să vestească și să înlătore vre-o ciocnire. „Uite, cam așa strigă, nene Manolache: „giaù! giaù!“ Și se căsniă să-și facă glasul ca al lor.

— Dar să-i vezi cum mână gondolele!... Uite așa...

Vrea să arate, dar cum ridicându-se s'a îngălbenit la față și a dat să cază, — a prins-o repede Pană, a așezat-o la loc, el și mai galben decât dânsa, și i-a adus apă.

— Ce ai, Lizi? Ce ai dragă? a întrebat-o el mișcat.

— Nu știu, dar mi-e rău.

Erau toți împrejurul ei... Mamă-sa a frecat-o pe tâmple... Cicoana Sultana s'a re-

pezit să-i aducă oțet... Moldoveanu închinându-se a dat poruncă să puie caii la droșcă, — și peste foarte puțină vreme au plecat acasă, petrecuți până la capul scării de stăpânii casei.

* * *

A douazi liniștită toată dimineața, a fost apucată după amiazi de niște friguri puternice care o făceau să tremure toată cu mâinile împreunate și cu ochii aprinși.

Doctorul Șober, fără multă știință de carte, dar cu multă pricepere firească și mai presus de toate om foarte cinstit, chemat în grabă, a privit-o lung, a ascultat-o și după ce i-a scris o doctorie, cu care i-a încredințat că se va mai potoli, — a luat deoparte pe Moldoveanu și i-a spus cu un accent care nu lăsă nici o îndoială asupra primejdiei de care era amenințată, că trebuie neapărat, cât mai în grabă, să se repeadă la București, pentru a-i aduce un doctor mai învățat decât dânsul.

Au urmat trei zile la fel.

Ziua slabă, duioasă ca un copilaș bolnavior, dar liniștită, căută să îmbărbăteze pe cei dimprejurul ei cari deabiă își puteau ține plânsul. Une-ori cerea să-i aducă clavirașul lângă pat, îl ruga pe dânsul să apese cu mâna, și pe când el îi ajuta, mai bolnav decât dânsa, ea cânta un cântec duios

„Ghici, ce e asta, nene? Nu știi? Il auziam în toate serile la Veneția“. — Alteori primăvara fiind foarte înaintată, afară o vreme încântătoare, cerea să-i deschidă fereastra în care dedeau năvală florile de liliac.

Iar seara, îndată ce trecea de opt, o apucă din nou un rău ascuns, care o făcea să se acațe cu desnădejde de mamă-sa ori de Pană: „Mi-e frică, mamă! Mi-e frică, nene“.

Eră pe jumătate nebun, el, Pană Trăsnea, când îngenunchiă lângă patul ei și îi acoperiă mâinile de sărutări, întrebând-o cu glas stins: „Ce ai Lizi?, ce ai dragă?“ ori când apucă pe doctorul Șober și-l scutură întrebându-l ce are ea, Eliza lui!

A! știă doctorul Șober, care-i da cu mâna lui tremurătoare o lingură de doctorie, ce are ea, dar îi eră teamă să le-o spue lor, și-i eră teamă să și-o mărturisească lui însuș. În Vinerea Paștelui, când a sosit Moldoveanu cu doctorul din București, nu mai cunoștea pe nimeni... Cu ochii sticloși, îngână vorbe neînțelese... Moldoveanu cu lampa în mâna dreaptă, își mușcă mâna stângă ca să-și stăpânească lacrămile... Doctorul Șober explică noului venit cursul boalei... Pană Trăsnea cu mâinile peste gură, nu pierdeà din vedere nici o mișcare a feței doctorului.

O tăcere lungă în care se auzià deslușit

cântecul grierului din coridor, apoi un cuvânt al doctorului: „Lingoare“...

L'au luat pe brațe și l-au dus afară în grădină, unde Moldoveanu și doctorul Șober căutau să-l liniștească.

Pe la unsprezece din noapte, după ce au fost încredințați că nu erà deocamdată primedie au plecat toți prietenii, împreună cu noul doctor care dormià la Moldoveanu, și au rămas numai ai casei.

...Biserica de alături luminată în roșu de făcliile credincioșilor, cari o ocoliau în sunetul clopotelor și al cântecelor bisericesti... In odae nici un zgomot... In patul de sub portretul mamei lui Pană, bolnava își aduceà mâinele pe piept cu mișcarea ciudată a tuturor bolnavilor desnădăjduiți... La căpătâiu cocoana Catinca... la picioarele patului slujnica... iar pe un scaun mai departe el... Teama de a întâlni privirea mamei ei... amintirea vieții de care erà plină acum câteva zile... priveliștea din față-i, sunetul clopotelor care-i dădeau năvală ca un gând pizmaș în creier... încă un pas până la nebunie...

Din seara aceea, nici felurimile de doctorii, nici nenumăratele descântece ale mamei Luxandra și ale slujnicii, nici leșinurile mamei, nici desnădejdea lui, nu au putut-o scoate din zbătăile dintre viață și moarte, în care a zăcut fără cunoștință...

A treia zi de Paște, cuvinte stranii în gura doritorului... „perforație“...

Mama Luxandra a rugat pe cei cari se găseau în odaie, să treacă puțin în odaia de alături... Au eșit cu toții... Câteva clipe lungi... nesfârșite... Apoi ușă s'a deschis din nou... Popa Anghel cu o lumânare în mână eră aplecat peste pat... Mama Luxandra cu batista la ochi, a șoptit încet: „S'a sfârșit“...

Mamă-sa și cocoana Sultana au leșinat... iar el s'a repezit în odaie și a cuprins-o în brațe... a început s'o scuture... a început să strige și s'o scuture iar: „Lizil Lizil!... moartă. Nu se poate... nu se poate...?!“ îi trăsese lui prin cap ceva... dar cum?... așa? fără un cuvânt pentru el?... fără o strângere de mână?... fără o privire de adio?...

Au trebuit să-l smulgă de pe trupul ei de care se încleștase...

Mai târziu, când i-au dat voie să intre în odaia în mijlocul căreia, îmbrăcată în rochia de mireasă, dânsa, frumoasă peste fire, își dormia somnul veșniciei, — a înaintat drept și neclintit printre lumea adunată... fără un gest, fără o privire pentru femeile care țipau împrejurul ei, s'a aplecat de i-a sărutat bine-bine mâinile și fruntea, fără să-i curgă o lacrimă...

În aceiaș tăcere a doua zi a urmat-o dea-

lungul uliților, până au adus-o înapoi la biserica de alături a caselor lui; iar când au început s'o acopere cu pământ, s'a năpustit printre lume până acasă, unde timp îndelungat nici mângâerile lui Moldoveanu și ale altora prieteni, nici spaima Mariei nu puteau să-l liniștească...

Pe urmă a încetat deodată brusc... s'a ridicat în sus... a arătat ușa celor de față... i-a petrecut foarte cuminte până la eșire, și s'a întors de s'a încuiat în casa cu pași liniștiți.

* * *

Boerul Manolache Moldoveanu, care nu încetase de a plânge, blestemându-și nenorocita de mână cu care apucase de i-a cununat, n'a știut ce să creadă despre dânsul a doua zi când s'a dus să-l vază și când Pană, fără o lacrimă, fără cel mai mic semn de durere, i-a vorbit scurt și apăsător așa:

— Frate Manolache, te rog să-mi dovedești încă odată că ții la mine. Mai întâiu, de școală mă la și te rog s'o face cunoscut celor în drept... Pe maică-sa s'o iei chiar de azi la dumneata, pentru vremea cât o mai vreă să stea în oraș...

Uite, aici sunt actele de zestre... dincoace banii pe care mi-a dat... toți până'ntr'o para... Cheltuelile călătoriei m'au privit pe

mine... Lucrurile de îmbrăcăminte și de rufărie nu vreau să le dau îndărăt și nici nu le plătesc...

Apoi a adăugat și mai apăsător:

— Nu vreau să mai îmi calce nimeni în casă de azi înainte, afară de dumneata.

A doua zi — căci nu s'a putut face mai de vreme — când a plecat cocoana Catinca la Moldoveanu, el i-a sărutat amândouă mâinile, s'a uitat lung în ochii ei din cari curgeau două mari șiruri de lacrimi, i-a mai sărutat mâinile încă odată și iarăș tăcut s'a întors în casă.

Tot așa de nedumerit asupra felului lui de a suferi, a rămas Moldoveanu a patra zi, când l-a găsit în curtea bisericii lucrând împreună cu Ioniță feciorul pe care i-l ceruse, la o portiță ce-și deschidea în ulucile de despărțire dintre grădina lui și curtea bisericii. Căci oricine l-ar fi văzut tăind cu ferăstrăul, ori așezând balamalele portiții, atât de adâncit în lucrare și atât de la fel cu feciorul care-i ajută, nici n'ar fi putut bănuî de ce lovitură fusese lovit cu cinci zile mai'nainte; ci ar fi crezut că amândoi lucrau pentru Manolache Moldoveanu care stă deoparte cu lacrămile pe față.

Și numai în urmă, când a aflat dela popa Anghel că nu erà seară dela Dumnezeu în care să nu vie și să nu plângă ceasuri întregi la mormânt, înconjurat de câinii

care-l lătrau speriați, până când venià el împreună cu preoteasa de-l ridicà și-l duceau acasă; — numai când a aflat dela Maria că toate lăcrămile și mângâierile ei nu-l puteau împiedicà de a se sculà ca un nebun, de a se repezi în odaia ei și de a îngenunchià plângând cu capul în perna pe care stase capul ei; numai dupăce l'a văzut slab ca o umbră, cu ochii duși în fundul capului, cu mâinile tremurătoare; numai atunci a înțeles ce prăpastie de durere se ascundeà sub înfățișarea lui de liniște.

'Atuncea, seara spre apusul soarelui, venià la dânsul și pe o bancă din grădină îi luà mâinele slabe și reci în mâinele lui, și începeà să-l roage cu duioșie ca pe un copil:

— Frate Pană, frate... vorbește-mi... destăinuește-te mie... destăinuește-te... asta o să-ți facă bine... Nu sunt eu prietenul dumitale?... Nu sunt eu fratele dumitale?... haide... spune-mi mie... destăinuește-mi mie...

Dar nu. Rămâneà tăcut și rece, cu ochii uscați, par'că i-ar fi fost silă să plângă în fața altuia și par'că ar fi păstrat cu grijă fiecare lacrimă, pentru ceasurile în cari rămâneà singur numai cu amintirea ei.

În timp de un an și jumătate numai într'o seară a putut prietenul său să-i deschiză inima cu rugăciunile duioase și atunci... ol atunci... cu povestirea întreruptă a tuturor

icoanelor drăgălașe din scurta lui viață cu dânsa, — acolo, în fața patului de sub portretul mamei lui, au plâns, au plâns mult și el și Moldoveanu și Maria, care stă cu șorțul la ochi, cu capul ascuns între sobă și zid.

Apoi el cel dintâiu s'a sculat, și-a șters ochii și mergând spre fereastra de unde se vedeà mormântul ei, peste care băteà luna plină, a spus potolit, rar și lămurit: „Domnul a dat, Domnului a luat“, pe când Moldoveanu eșia plângând fără a-i zice bună-seara, însoțit de Maria care se închină cu cruci mari și măsurate.

Nu mai mergeà nicăeri, ci toată ziua și-o petreceà cu câteva cărți — printre cari cea de căpetenie erà cãrticica rășie în care-și scrisese impresiile călătoriei, — și cu florile vara în grădină, iarna în florăria acoperită cu sticlă, ce și-o clădise în fundul curții; ajutat de Hager un neamț de ispravă, care ținea o grădinărie la marginea orașului, unde se prăsisse nu se știe cum, și care, fiind iubitor de flori și pricepându-se la îngrijitul lor, îi intrase la inimă de cum se arătase la dânsul umilit și trențáros, cu rugăciunea de a-i da voe să-i vază grădina.

Nu mai eșia nicăeri, afară de Joia și Vinerea Paștelui, când se duceà la biserică în strana strămoșească; și totuși la doi ani de zile, când a murit Manolache Moldo-

veanu, socotind că nu e destul de despărțit de lume, a dat jos ulucile dinspre uliță și a spus să-i ridice altele de un stâjjen și jumătate.

II.

Multe mai face și desface vremea scurgându-se încetinel și mult se schimbă și se prefac lucrurile. Aceasta se vede pretutindeni, dar mai în deosebi se vede în țările care, îndelungată vreme rămase în urmă, vin deodată în atingere cu altele, ajunse la cea mai înaltă treaptă de înaintare. Căci atunci, din râvna de a ajunge și ele cât mai în grabă acolo, unde celelalte n'au ajuns decât printr'o nepripită prefacere firească, se îngrămădesc înnoirile unele peste altele și în vreme de abiă câțiva ani, se schimbă lucrurile de nu le mai cunoști. Și o fi spre binele unora și o fi și spre răul altora.

Iar dacă aceste schimbări miră chiar pe aceia cari au trăit în ele și le-au văzut cum s'au petrecut, cu cât mai bățătoare la ochi ar părea cui ar vedeà înfățișarea lucrurilor la două date deosebite, depărtate numai de câțiva ani?

Lucruri cunoscute de toată lumea. — Și iar de toată lumea e știut, că multe s'au mai prefăcut în țară la noi.

Nici n'a fost gândul meu să arăt ceva nou, ci numai să-mi fac drum pentru a

spune că în timp de douăzeci și patru de ani, cât s'au scurs dela întâmplările povestite, orașelul în care s'au petrecut a ajuns de necunoscut.

S'a făcut drum de fier care fără a-l muta din loc, l-a apropiat de București cu cale de o zi; s'au astupat uliți cari erau, s'au desfundat altele cari nu erau, și li s'au pus la toate felinare și caldarâmuri noi; s'au clădit case frumoase în stil modern și localuri pentru autorități; școala care era s'a mărit făcându-se gimnaziu și s'au înființat încă alte două: una de băeți și alta de fete. Din împrejurarea deschiderii unei fabrici de pulbere și a unor băi de pucioasă în apropiere, acum se perindează prin oraș lume mult mai multă.

Nu mai e de cunoscut ulița târgului, așa mândrețe de prăvălii cu mărfuri de toate soiurile s'au deschis și pe-o parte și pe alta. Cine ar ști să spue câți prefecti, câți primari și câți magistrați s'au schimbat în vremea asta? Și cine ar putea iar să spue cât s'au schimbat oamenii și la port și la vorbă și la obiceiuri și la credințe și la gesturi?

Că s'au schimbat multe. Și de când boerul Manolache Moldoveanu a făcut ruptoarea, s'au stins unul câte unul, la răstimpuri mici toți oamenii de neam; iar din pricină că în apropiere de oraș s'au descoperit niște

mine de păcură și de cărbuni, negustorași altădată nebăgați în seamă, cumpărând pe nimica pământurile dela țărani, au ajuns cu averi mari și duc azi treburile orașului și stau în fruntea bucatelor și nu-ți vine să crezi, cum s'au împlinit de cu prisos, în timp așa de scurt, vorba dela evanghelie, că vor cădeà neamurile și se vor ridicà noroadele.

Dar, precum în unele morminte, dacă piere tot ce fusese îngropat, mai rămâne inelul mortului frumos și strălucitor ca în ziua dintâiu, — așa, în mijlocul goanei de prefaceri și de înoiri, a rămas Pană Trăsnea, neclintit și acelaș uitat în mormântul în care se îngropase singur de viu.

Grădina lui, prin mărirea copacilor, seamănă acum mai mult a parc decât a grădină; trunchiurile de iederă și de glicinie îmbătrânind s'au îngroșat, au rupt stâlpii chioșcului cari acum nu se mai sprijină decât pe ele. Maria slujnica a albit s'a îndoit de mijloc sub povara celor optzeci de ani, pe cari cu toate astea îi duce în întregimea minții; numai el a rămas tot așa cum l-a pomenit cine l-a văzut acum douăzeci și șase de ani.

Acelaș trup lung, subțire și drept, — acelaș păr tuș după aceiaș modă muscălească, cu abia ici colo câteva fire albe, — aceeași față suptă și smeadă, cu ochi albaștri și

blânzi, cu frunte largă și cinstită, cu profil osos și par'că încremenit, acelaș port de haine negre încheiate cu îngrijire — și aceeași pălărie mare de pae, fără de care nici nu și-l poate închipui cine l'a cunoscut.

Iar dacă această neschimbare, pusă alături de noua înfățișare pe care o luase toate celelalte lucruri, ar fi mirat pe cineva, mai de mirat i s'ar fi părut să-l vază altfel, după ce ar fi aflat că în tot acest timp, neîntrerupt, n'a dus decât aceeaș și aceeaș viață, cu aceleași îndeletniciri: cititul, scrișul de lucruri știute numai de el, și îngrijitul de flori, neșind în lume decât în Joia și Vinerea Paștelui, nearătându-se decât o săptămână pe an lucrătorilor cari cosiau fânul, o altă săptămână celor cari culegeau prunele vândute, arareori chiriașilor celeilalte perechi de case și văduvei lui Moldoveanu — mai târziu fiului ei, — și în toată vremea Mariei.

Trei sunt singurile schimbări făcute în viața lui.

Intâia este că la șapte ani dela moartea ei i-a desgropat rămășițele și le-a îngropat în grădina lui, acolo, lângă liliacul de sub fereastră; a doua, că acum trei ani slujnica Maria i-a adus în casă pentru înveselirea traiului lor pe Florica, o fetiță acum de de șapte ani, a unei nepoate a ei moartă la Săndulești, din pricina ticălosului ei de

bărbat, Niculae Tăciune, iar a treia, aceea că de doi ani ținea în casă pe Hager, într'odăe de lângă florărie, în schimbul binelui neprețuit ce-i făcuse, venind în toate zilele și tinându-i de urât și în schimbul a cât de rău îi mersese cu grădinăria dela marginea orașului, poate mai cu seamă din această venire adesea.

Ce om cum se cade acest Neamț. Tot atât și poate mai de ispravă decât răposății și mult plânșii doctorul Șober și mama Luxandra... Și ce dovadă vrei de adevărul zicătoarei că cine se adună se aseamănă? Căci și dânsul aveà aceeaș fire visătoare, și dânsul avusese în trecut întâmplări triste de cari niciodată nu vorbià ci când din orașenii cari se obișnuiseră cu el, vreunul, în schimbul paharului de vin, cu care-l cinsteà la cofetăria mai de seamă din oraș, căută să-l descoase, întrebându-l ce a fost și cum a fost, el își luà pălăria liniștit și eșià zicând băiatului de prăvălie: „*Pletește tomnu cinci picatur*“. Așà numià el un păhăruț de vin: „*cinci picatur*“.

* * *

Iată-i pe amândoi. E spre apusul unei zile de Mai. Sunt în grădină. Hager ia cu stropitoarea apă din putina cea mare de lângă fântână și stropește rând pe rând toate brazdele de flori; apoi ia o scară de

cele care se deschid și urcându-se pe dânsa stropește de sus glicinia și iedera care îmbracă chioșcul.

În vremea asta Pană Trăsnea stă la o măsură mică mai departe sub un cais. Pe masă o bucată de scândură de brad, alte bucățele mai mici, o sticlă cu cerneală, un condeiu și un catalog de flori ilustrat. Cu un briceag el taie lemnul în bucățele de o potrivă de mici, le subțiază, le lustruește și apoi scrie pe dânsule nume de flori după catalog: *petunia hybrida... hiantus... barbatus... mimulus moschatus...*

Din când în când își ridică ochii și urmărește lucrul lui Hager, care merge tacticos, de la puțină la flori, de la flori la puțină.

— Hager, ferește tiparoasele.

— *Ta, ta, negreșit.*

Apoi își începe din nou scrisul: *elichysum monstrosus... dielytra spectabilis... phlox drumondi grandiflora...*

Și când te gândești că timp de douăzeci și șase de ani n'a făcut decât ăst lucru nevinovat; și când mai știi că în astă vreme nu i-a venit odată Carol cizmarul să se plângă de lipsă, fără ca să-l ajute cu prisos; — că n'a venit odată Ioniță păsărarul fără ca să-i dea cu ce să-și cumpere haine copiilor; — că nu treceau două săptămâni fără ca să vie în ajutorul lui Grigore Ră-

dulescu și a lui Vasile Culea, vlăstare de neamuri scăpătate, trimețindu-le bani în ascuns prin Maria; — și că nu erà zi, în care să nu pândească dela portiță ceasul eșirii dela școală și să nu cheme de pe uliță copilași, căroră, ducându-i în grădină unde îi muștră frumos să nu calce decât pe poteci și să nu se atingă de nimic, le împărția poame...

Erà un loc pe care nu-l stropia decât el cu mână lui... O brazdă frumoasă de nu-ți venia să-ți crezi ochilor... dedesubtul ferestrei... un mozaic făcut din begonii de toate culorile și din *pyretrum*, în mijlocul căroră erà scris un E de lobelii albastre ca marea dela Triest.

* * *

După masă, o seară încântătoare. Bătuse de mult nouă ceasuri la ceasornicul dela primărie, și spre apus tot se mai vedeau urme de lumina resfrântă a zilei care se dusesese; iar spre răsărit, cuvioasă, se înălța luna plină, cu raze blânde ca o mângâere. Ședeà pe o bancă din grădină. In față două alee cu bolți de verdeață pline de întuneric, la spate ulucile îmbrăcate cu iasomie, la stânga între pomi un loc deschis prin care se vedeau, departe-depart, dealurile cu vii dimprejurul orașului, iar spre dreapta, de-

desubtul lunii, siluetele bisericii și ale ruinilor palatului domnesc.

Farmecul tremurător al impresiilor de tot felul cari se îmbinau așa de bine între ele: lumina liniștită, miros îmbătător, freamăt de frunze, suspine de greeri, înmuiau atât inima lui bună și în afară de stăpânirea lor, încât îl făceau să sufere: se vedea din tristețea feței și din mâna pe care din când în când și-o trecea peste frunte, mișcarea lui obișnuită pentru înlăturarea durerii.

A stat așa multă vreme, având vie în față, parcă i s'ar fi întâmplat eri, singura împrejurare de căpetenie din viața lui și care încet pe nesimțite și cu ajutorul firii lui de mai'nainte îl adusese să fie ce eră acum, — pusnicul uitat de toată lumea care se schimbase în jurul lui. Și mult ar fi stat așa, dacă nu-l trezia sunetul unui pas greoiu pe pietrișul aleii.

— Ai să răcești, boerule. Poftim în casă.
Eră Maria.

Indreptându-se spre odaia lui de culcare, fiind deschisă ușa odăii Mariei, fără să vreă văzu dormind pe Florica: și în vârful degetelor și el și femeea se apropiară de patul copilei: dormiă frumos, cum dorm toți copiii, ba mai frumos, căci aveă acum pe chip o seriozitate de-ți veniă să pufnești de rîs și s'o deștepți în o sută de sărutări.

Cu o zi mai'nainte, mai bine de un ceas stase Pană Trăsnea s'o privească jucându-se cu rândunicile în porțiță. Rândunicile zburau, răzând pământul, de-alungul uliții dintr'o parte în alta; iar ea își scutură batista ca să le sperie și atunci se ridicau nițel în sus cu gingășie și-i dădeau târcoale cîrîpînd, par'că înțelegeau că erà joc amenințarea și parcă vreau să se întovărășească la petrecerea ei.

Și acum, stînd în picioare lângă pat, nevinovăția ei, venită peste blîndețea icoaanei din trecut ce i se înfățișase și unită cu un fel de presimțire pe care i-o lăsase boala de care abià de cîteva zile scăpase, îi închegà în mine o hotărîre de pus la cale foarte încurînd.

* * *

La nouă ceasuri, adouazi, a venit la dînsul Mitică Moldoveanu, acum om în toată firea, de treizeci și șase de ani, foarte cîstit și cu multă știință de carte.

— Uite nene Pană, nici n'am lăsat din mîna biletul dumitale. Mi-am luat repede pălăria și am venit. A rămas în urmă Hager. Ce e porunca?

Pană ținea în mîna dreaptă un briceag, în mîna stîngă un fir de teiu și în gură un altoi de trandafir.

— Nu e vorba de poruncă, dragul meu,

a răspuns el, lăsând lucrurile pe scăunelul pe care ședeà, când altoià trandafirii. Apoi trecându-i mâna pe după mijloc și ducându-l spre chioșc: „Uite de ce e vorba“.

Și în fraze liniștite și măsurate, îi arată hotărârea ce și-a luat, ca înainte de a închide ochii să dăruiască orașului casele lui de alături pentru a se face din ele o școală de fete. Copii n'avea; fânul, prunele și banii puși deoparte din chiria de până acum a case îi erau deajuns, pentru a duce și în viitor viața dusă până în vremea de față — și multă nu mai aveà, — banii îngropăciunei... „Uite ăsta mi-e gândul; dumneata ce zici?“

Ce erà să zică Mitică Moldoveanu? I-a luat mâna mișcat de simplitatea cu care își arătase hotărârea, căci și dânsul erà un băiat tare de ispravă și păcat că nu mai trăià boerul Manolache, ca să fi văzut cum i se împlinise vorba, „că ce ese din neam bun, bun e“.

— Mi-a mai trecut mie odată prin gând s'o fac asta, acum vre-o patru ani; dar m'am lăsat din pricină că erà primar pe atunci Ioniță Protopopescu, care m'a înjurat în toate chipurile și pe toate cărările pentru că n'am vrut... Acum tu știi că atâta patimă am și eu: florile. Și erà să-mi jumulesc eu grădina ca să-i dau lui cu ce să-și împodobească salonul la primirea prefectului... Dar

acum, fiindcă se brodește să fie primar Tache Urlățeanu, pe care-l știu ce om de treabă e, mi-ar părea bine s'o fac cât o mai stă el.

Toate bune, dar nu se pricepea cum s'o facă și de aceea trimisese să-l cheme, că era avocat și știă formele cari se cerea pentruca să faci o danie cuivă.

— Negreșit... Vrei s'o faci curând?

— Apoi, cu cât s'o putea mai de vreme, cu atât mai bine o să fie.

Contractul cu Sărățeanul se isprăviă la Sfântul Dumitru așa că până la anul tot nu se putea face școala; dar vorba era să se știe el împăcat că a făcut-o.

— Am toate zapisele casei în regulă. Numai un lucru să fie bine înțeles. Mitică dragă, și anume că vreau să se facă o școală unde să învețe fetele, nu carte multă, ci mai cu seamă cusătorie, croitorie, în sfârșit cunoștințele de toate zilele, trebuincioase fetelor cari vor să ajungă mume bune și cinstite. Se poate?

— Se poate, nene Pană.

Și strângându-i mâna cu înduioșare și parcă cu recunoștința tuturor celor cari aveau să se bucure din binele pe care-l făcea, Mitică Moldoveanu plecă — și Pană Trăsnea își reluă briceagul, firul de teiu și și altoiul de trandafir.

Ia la două luni după aceasta, când s'au

isprăvit formele daniei și corespondența cu Ministerul a venit prefectul și primarul de i-au mulțumit; și tot orașul a vorbit câtăva vreme de fapta lui Pană Trăsnea. Că se credeă că Pană Trăsnea e cam țăcnit, că Pană Trăsnea e așa, că Pană Trăsnea e altminteri, — și uite acum: a dăruit gogea-minte casă pentru școală, și încă ce școală! — „*Laseți în pace*“, răspundeă Hager cui spuneă așa, „*toate viața a fost pun, dar nu le cunoașteți*“.

* * *

La cinsprezece August, anul următor, s'a deschis școala, deocamdată cu o singură clasă, la care treptat în fiecare an, trebuia să se mai adauge câte una, până la patru; iar printre cele nouăsprezece fetițe înscrise eră și Florica, strănepoata Mariei. Singura profesoară a fost numită o absolventă a școlii centrale din București, menită să devie directoară, când se vor fi complectat clasele,—domnișoara Elena Melicescu, rudă cu Ioniță Protopopescu, care se bucură de mare trecere la minister, pentru un frumos căpitălaș de voturi ce aveă în oraș și în județ.

Rămăseseră uimiți toți când au văzut-o întâia seară, la cofetăria din mijlocul orașului la tarabă, locul de întâlnire al oame-nilor mai de seamă din oraș. Și cum se

întâmplă foarte rar ca să nu se știe de îndată toți noii veniți, se întrebaseră toți cu ciudă, cine eră 'ata frumoasă' de pică și tunsă băețește, care se plimbă de colo până colo, cu neamul lui Ioniță Protopopescu și cu prefectul Alexandru Alger. Că eră cu adevărat foarte frumoasă și se plimbă legănându-se ușor și-i sună vocea ca un păhăruț de cleștar, când răspundeă prefectului, căre-i spuneă zâmbind că e prea tânără: „*Vous croyez*“?

Pe urmă când se așezase la masă, unde dânsa ceruse să i se aducă un *café-glacé*, lucru pe care nici din nume nu-l cunoștea cofetarul, s'a aflat cine eră, și toată lumea șoptise: „Frumoasă e, Doamne!...“ numai Mitică Moldoveanu sculându-se, șoptise nevesti-si: „Numai de n'ar fi prea frumoasă...“

Pană Trăsnea eră încântat. Parcă nu făcuse el un bine altora, ci parcă alții îi făcuseră lui un bine neprețuit. Ii creșteă inima când auziă ciripitul fetițelor cari se jucau zglobii în curte lângă ulucele lui,—ori seara când urcă pe Florica pe scaun lângă dânsul și-i arătă cum trebuie ținut condeii să facă slovele frumoase...

Că mult eră drăguță Florica și mult i se rupeă lui inima, când auziă zicându-i năzuroasă: „Nu așa, boerule, uite așa...“

Se dusesse de vre-o câtevă ori la școală că să-și dea și el seamă de ce învățau fetele;

dar... ori că așa o fi fost, ori că i s'a părut lui, că „domnișoara“ i-a vorbit cam scurt și cam de sus...

Așteptă vara cu mare nerăbdare și acum se bucură văzând că se imprimăvărează și că aveă prilejul, întotdeauna după eșirea dela școală, să cheme fetițele în grădină la el și să împartă poame, fiecareia după cum s'o purtă și o învăță: căreia o învăță și s'o purtă rău, mai rele, căreia o învăță și s'o purtă mai bine, mai bune. Numai atâta, că nu pomenise el niciodată primăvara mai târzie ca acuma. Poftim de vezi, poimăine eră întâiu Aprilie și mugurii nici habar n'aveau să deă...

* * *

Ziua de 23 Aprilie. O zi ploioasă și rece. S'a oprit la poarta casei lui Pană Trăsnea o trăsură, din care s'a coborît repede Mitică Moldoveanu... i-a deschis Maria...

— Unde e nenea Pană?

— Aici... aici... Vino'ncoa... a răspuns Pană Trăsnea însuși din odae.

Ședeà la o masă și scrià.

— Cum s'a întâmplat, nene Pană? Ia spune-mi și mie.

Pană Trăsnea își strânse hârtiile, le băgă în sertarul mesei, își scoase ochelarii dela ochi și începù să-i povestească cele ce se întâmplaseră în ajun și de care vorbià tot

orașul. El însă le povestiă întocmai cum au fost, pe când cei ce le vorbiau le înfloriau pentru profesoară și le înrăiau în sarcina lui.

„Șezi ici... Eram în grădină, — asta acum douăsprezece zile. — Mă uitam cum dà să înmugurească liliacul, așa că eram ascuns pe jumătate... Mă pomenesc că slujnica ei — erà pe la cinci după prânz—varsă un lighean cu apă murdară peste uluci în grădină la mine. Ies de după liliac, vrând să cert pe slujnică — și văzând-o pe ea stând pe un scaun în pridvor, mă apropii de uluci și o rog foarte cuviincios, — nici nu e în firea mea să vorbesc altfel — să-i deà poruncă să nu mai facă astfel de necuviințe, că eu am flori aici... Ia spune Mitică, ce ai fi făcut?”

— Aș fi dat o gură slujniciei.

— Așa e? Ei aș!... Nici nu-ți pot arătà chipul disprețuitor în care întinzându-se peste pridvor, și închizând ochii pe jumătate, mi-a răspuns: „Ei și?!... dar eu nu văz nici o floare...”

Mitică Moldoveanu s'a închinat, iar Pană Trăsnea urmă înainte.

Aceasta însă nu-l supăruse, căci înțelegând la urmă cu cine aveà a face, a ridicat din umeri și s'a întors în casă, fără să mai adauge vre-un cuvânt. Ceea ce însă l-a supărat — și supărat nu erà bine zis,

ci mai bine ceea ce l-a mâhnit, l-a îndurerat l-a făcut să-i vie să plângă și să-și doriască singur rău, — erau altele, în privința cărora Duminica trecută scrisese prefectului o scrisoare, prin care-i arătă că nu înțelegea cum poate cineva, dintr'un lucru de nimic, să prinză vrășmășie și să-și răzbune asupra unui copil nevinovat.

— „Că uite, da... sunt aproape două săptămâni de-atunci, și nu mi s'a întors odată Florica, fără ca să nu plângă cu suspine de crezi că are să i se fângă coșuulețul pieptului... o pune în genunchi... o trage de păr, o bate...

Câteva clipe de tăcere. Moldoveanu îl privi cu inima plină de răscoală împotriva purtării profesoarei, de milă pentru suferința lui; iar el stă cu fața întoarsă spre fereastră, cu capul rădicat pentru ca să împiedice căderea a două lacrimi, care îi dădeau năvală din ochi: „Se vede că așa am fost eu ursit dela Dumnezeu...”

Pe urmă s'a sculat și s'a plimbat în tăcere dela un capăt al odăii la celălalt. Ii eră rușine să-l vază așa de mișcat.

Și n'avea totuși nici o vrășmășie împotriva ei, — nu iar fi vrut răul: ci dimpotrivă i-ar fi dat orișice, numai să se abată din calea lui, să-l lase în liniștea și în odihna în care se îngropase... E! dar omul nu e numai minte...

Ieri fusese ziua înmormântării ei... Mitică era un copil pe-atunci... n'avea cum s'o ție minte... În toți anii la ziua asta își scotea florile din florărie și-i împodobiă brazda de sub fereastră... Le scosese de dimineață și le așezase cu ulcelele lor, colo lângă uluci, fiind locul cel mai bătut de soare și avea de gând să le așeze cu Hager după prânz... La unsprezece și jumătate i s'a întors fetița iar plângând.

— „Între două și trei ies din casă... Imi sare înainte Hager, vrând să mă oprească... de ce?... Pentru ce?... Il văzusem eu șoptind ceva cu Maria... Imi arunc ochii la flori... Nici nu se mai cunoștea ce erau... Întreb pe Hager... Se codește, se încurcă și în sfârșit îmi spune că a văzut el cu ochii lui pe slujnică asvârlind peste ele leșie... ba ea era în ușa eșită pe jumătate... A văzut-o Hager cum îi făcea semn să asvârle apa... Înțelegi tu, Mitică?... peste florile... ei, — peste florile pregătite pentru mormântul ei.

Atunci nu s'a mai putut stăpâni... S'a repezit dincolo în curte... era lângă poartă... a apucat-o de piept și a început s'o scuture cu puture: „Ticăloaso!... ticăloaso!... ticăloaso!...”

— Știu că a țipat... s'a smucit... a eșit pe poartă și a fugit pe uliță... Asta a fost!...”

Se aprinsese povestind; apoi s'a așezat iar la masă, cu capul între mâini.

Moldoveanu văzându-l astfel, a început să-l mângâe:

— Lasă nene Pană...

— Nu, nu, dragul meu. E ce-ți spui eu... Așa am fost eu ursit dela Dumnezeu... Peste două ceasuri mi-a venit procurorul... A ascultat-o pe ea... a ascultat câteva fetițe... pe-o femeie care se găsià acolo... I-am răspuns că erau adevărate toate câte i s'a plâns, fără să-i dau alte lămuriri... Facă ce-or vreà..."

Erau foarte drept povestite câte se întâmplaseră, fără nici o adăugare, ba încă nu-i arătase ținuta lui măreț de liniștită din timpul cercetării.

Ceea ce nu știuse să-i spue, erau cele întâmplante după săvârșirea faptului.

De unde erà să știe cum dânsa se urcase în întâia trăsură întâlnită... cum, ajunsă acasă la prefect, aceiașă trăsură dusesese în goană pe gardist la prefectură pentru a chemà de grabă pe Alexandru Alger... cum acesta după două vorbe șoptite de gardist, își lăsase toate lucrurile și venise acasă... Apoi scena dintre prefect și ea... Plânsul ei... Istorisirea întreruptă, jumătate franțuzește, jumătate românește: „Entends-tu?... m'a bătut... clasa plină și o femeie străină... endends-tu?“ Indignarea prefectului! „Mi-

zerabilul, lasă că avem noi ac de cojocul lui... Nu mai plânge, Lala dragă..." Și repede... (inspirate de gingășia cu care dânsa își scotea corsetul ca să se spele nițel pe față), câteva rânduri aprinse de indignare: „Ori internat într'un ospiciu de nebuni, ori băgat la închisoare..." Și răspunsul procurorului tot atât de repede, venit prin acelaș gardist cu aceiași trăsură: „Intr'un quart de oră merg la fața locului să anchetez faptul“.

Astea toate nu le știà Pană Trăsnea și n'avea cum să le povestească lui Mitică Moldoveanu...

* * *

Proces cu rechizitor și cu ordonanță făcută în zbor, nici nu s'a sfârșit vreodată mai repede decât aceasta.

Și nici nu s'ar fi putut să nu meargă așa când, cu toate stăruințele lui Moldoveanu, învinuitul nu făcea un semn de apărare, când tot orrașul era rădicat în picioare de răscoală împotriva „brutalității monstruoase, îndreptate asupra cui? asupra celei mai dragălașe ființe, în fața căreia îți venia să îngenunchi și să te închini“ — și când în capul tuturor era prefectul județului și Ioniță Protopopescu acum reales primar în locul lui Urlățianu...

Și chiar dacă ar fi primit să meargă și să

se apere, ce ar fi putut face vorba măsurată, liniștită și nepărtinitoare a lui Moldoveanu, pusă alături de înflăcărarea deputatului Vasiliadi, apărătorul ei (care datorită acest serviciu prefectului, în schimbul nevestei, pe care i-o luase cu vre-o trei ani mai'nainte)?

Ce le-ar fi putut spune Moldoveanu magistraților, dintre cari cel mai vechiu abia era venit de un an de zile în localitate, când tot târgul urlă împotriva purtării învinutului? Dar ce? Știau și copii de șase ani, de ce mizerabilul maltratase pe biata tânără, statornică în virtute...

Chiar dacă ar fi primit să meargă să se apere, și dacă Moldoveanu plin de revoldă, le-ar fi strigat că erau minciuni, că era îngrozitor să se facă dintr'o faptă bună a unui om, o armă împotriva lui, că nu mai e de mirat, dacă după așa lucruri, găsești într'o bună dimineață oameni buni, născuți din părinți buni, ascuțindu-și dinții pentru a putea trăi într'o lume în care ticăloșia e atotstăpânitoare... Ei și?... Dar indignarea orașului?... dar stăruința prefectului și a lui Ioniță Protopopescu?... dar acuzarea lui Vasiliadi?

Ar fi fost de luptat împotriva unui chip îngeresc, cu părul tuns băețește, cu ochi frumoși, umezi de lacrimi: chipul ei, părul ei, ochii ei, care stă nevinovată în sala de ședință? Și avea o rochiță de toată fru-

museștea și o pălărioară de toată nostimada!

Ar fi putut să desgroape, ca s'o pue alături de viața unui Protopopescu și a tuturor celor de soiu lui, viața curată și patriarhală a generației lui Pană Trăsnea, fără ca procurorul să nu fi șoptit: „Une leçon de géologie alors?”

Cu ce i-ar fi împiedicat de a-l osândi la o lună de închisoare, în afară de amendă și de despăgubiri față de dânsa?... Cu istorisirea vieții lui? Cu învierea celei atât iubite, care se dusesse pe vecie?... Cu descrierea amănunțită a poamelor, a altoaelor de trandafir și a lobeliilor albastre ca marea dela Triest?...

Poate că dacă Pană Trăsnea s'ar fi învoit să fie apărat, iar fi înduioșat Moldoveanu, de le-ar fi putut arăta, cum în vreme când i se judecă procesul, el își stropiă liniștit tiparoasele... Poate că da... și totuși nu!... Căci i-ar fi fost cu neputință, ca numai cu vorba să-i facă să trăiască zi cu zi o viață de douăzeci și opt de ani, senină și neclintită ca mersul stelelor pe cer...

* * *

În zadar i-a scris Moldoveanu, care acum eră bolnav, cu o mână tremurătoare, trei-patru scrisor prin cari îl înjură să facă opoziție, să facă apel.

Avusese un singur răspuns: „Facă ce-ore vreă“.

Și acelaș răspuns l-a avut și plânsul lui Hager. Sărmanul neamț... Ii venise rău în ziua de judecată... Acum se certă cu lumea în târg și se sileà să le arate că se făcuse o *netreptate*... Și se zbăteà și vorbià așa cum puteà, pe când ei făceau haz de românească lui: „Ia lasă asta... Bei cinci picături?“...; iar seara, după apusul soarelui, când treceau în stol lăstunii peste biserică și peste ruinele palatului domnesc, se duceà de plângeà singur în fundul livezii, pe malul gârlei, de unde se auziau venite din depărtare, ca din altă lume, sunetele clavi-rașului pe care cântà Pană Trăsnea...

* * *

Când a venit omul legii să-l ia, cerându-și iertare și arătându-i mandatul, l-a găsit în grădină răsădind niște verbine... Hager a pus mâna pe o greblă... Maria a eșit în ușă și a început să țipe... dar Pană Trăsnea a rugat-o să tacă, a luat grebla din mâna lui Hager, l'a pus să-i toarne să se spele pe mâini de pământul de care erà plin, și a îndreptat pălăria și a eșit din grădină urmat de omul legii.

Hager a fugit, strigând spre fundul curții.

Maria, albă și încovoiată, plângea, cu capul rezemat de poartă, acelaș plâns bătrân al ei... Florica, speriată, se ținea de șorțul slujnicei... iar el cu fruntea'n sus, și-a urmat liniștit drumul pe sub salcâmi de lângă ulucile școalei...

SMINTEALA LUI RADU FINULEȚ

Părerile sunt împărțite asupra pricinii smintelii lui Radu Finuleț. Negreșit, ce-i mai mulți zic că a'nebunit pentru că a 'nebunit. Unii — și dintre aceștia face parte și ginerele lui Finuleț, președintele tribunalului — socotesc că marea avere și însemnata situație la care prea repede ajunsese, i-au zdruncinat mințile, și în sfârșit alții însușindu-și părerea lui Alexandru Moinescu — om cu spoială de învățătură, de profesie gazetar și rostitor de discursuri funebre, — cred că Finuleț moștenise nebunia dela maică-sa și că, ceia ce a făcut ca patima să izbucnească la el, a fost durerea încercată prin pierderea soției sale.

Această din urmă părere, deși mai puțin demnă de crezământ în partea sa a doua, din pricina ideii sentimentale ce cuprinde, are totuș mai întâiu sprijinul coincidenții, Radu Finuleț smintindu-se îndată după moartea soției sale; și apoi sprijinul împre-

jurării că cel mai de căpetenie lucru, pe care-l face Finuleț când îi vin pandaliile, e că aprinde douăsprezece lumânări pe pridvorul casei și cântă cântece bisericești. Fi-rește mai face și alte lucruri Finuleț. Așa bunioară umblă prin mijlocul târgului înju-rând pe ciocoi și laudând pe boieri, ori se plimbă în trăsură și trage chiote care se aud până afară din oraș; dar cel mai de căpetenie lucru e că aprinde douăsprezece lumânări pe pridvorul casei și cântă cântece bisericești.

* * *

N'a fost totdeauna așa Finuleț. Erà o vreme când toată partea uliții mari, din colțul lui Stamatiu până în colțul lui Ioniță B. Ion, erà prinsă numai de prăvăliile lui, în afară de Hanul-galben și de Hotel-Finuleț care tot ale lui erau; iar în tot orășelul nu se găsește un negustor care să nu fi fost ucenic în prăvăliile lui Finuleț. Și primar a fost, și încă primar bun. Grădina din târg unde cântă muzica Joia și Duminica, precum și stabilimentul de băi, sunt isprăvile lui Finuleț din vremea primăriei lui, acum douăzeci și patru de ani. Pe atunci erà un om și jumătate. Deș-tept la afaceri fără să fie șiret, econom fără să fie zgârcit, serios fără să fie ursuz, și

așă toate însușirile lui erau cântărite, socotite, atât de cântărite și de socotite, încât bătrânul boer Dincă Rădulescu—om cinstit și înțelept, la sfatul căruia tot orașul alergă — pătrându-i-se că Finuleț vine cam des la sfaturi, l-a întrebat într'o zi pe șleau, dacă nu vreà să se însoare, că el i-ar da pe Lința. Așă s'a însurat Finuleț cu Lința, fată de suflet a lui Rădulescu, nevoind să primească altă zestre decât nășia boerului.

Ce nu l-ar mai fi judecat și osândit pe Finuleț toți câți aveau p'atunci fete de măritat dacă frumusețea nepomenită a Linței n'ar fi pus strajă gurii lor. Frumusețea Linței? Azi, după douăzeci și cinci de ani, dacă întrebi pe vreunul care a cunoscut-o se lovește cu palma peste față clătinând capul în tăcere.—Pe Finuleț să nu-l întrebi, că dacă-l întrebi, nu-ți răspunde. Se uită la dumneata cu ochi mari, lipsiți de înțeles, de-ți vine să crezi că nu-și mai aduce aminte nimic, nici din traiul lui cu dânsa, nici din grozava împrejurare în care, unsprezece luni după căsătorie dupăce-i născuse o fetiță, Lința i se prăpădise, luând cu ea și chibzuita lui judecată. Ceia ce e mai de mirat, e că despre unele lucruri întâmplare în urmă, are cunoștință. Așă bunioară, știe că fică-sa a fost crescută de sora lui Dincă Rădulescu și în urmă acum trei ani măritată

după președintele tribunalului; ba chiar că are și o fetiță de doi ani, pe care însă el niciodată n'a văzut-o.

Foarte neasemănată părinților săi, și ca înfățișare și ca bunătate, e soția președintelui. Urâtă și rea, neavând pentru tată-său nici măcar compătimirea obicinuită pentru un nebun, simțindu-se micșorată în prestigiul ei de soție de președinte prin patima lui, îl oropsise, fără să mai vrea să știe de el, într'o căsuță de pe o uliță lăturașe, în paza unei femei bătrâne și a unui sergent de stradă, care aveau îndatorirea de a-l împiedica să iasă din casă în zilele în care îl apucă.

* * *

Alexandru Moinescu în calitatea sa de gazetar, îndreptățit și îndatorat să știe mai mult decât ceilalți, spune mai deunăzi în cafenea, că de vre-o câteva luni încoace crizele lui Radu Finuleț ar deveni din ce în ce mai rare, — și că în fiecare seară, când sună clopotul la Bărăție, Finuleț se strecoară pe lângă uluci și intră pe portița de din dos în curtea președintelui tribunalului. Amândouă lucrurile de necrezut, amândouă însă foarte adevărate.

Căci într'o zi frumoasă din toamna trecută — o zi din acelea în care natura parcă repetă în câteva ceasuri toate rolurile jucate

de ea din întâia zi de primăvară, — pe când Finuleț ședeà pe o bancă din grădina primăriei și se jucà cu bastonul prin pietrișul aleii, o fetiță de doi ani, dând să alerge după o mingie, se împiedică și căzù peste picioarele lui. Guvernanta care însoția pe fetiță, se repezi speriată s'o ridice, dar copilița, fără a plânge, sprijinindu-se de picioarele lui Finuleț, se ridică singură și zâmbind din ochii ei mari și negri, privi pe Finuleț drept în față.

Ce s'a petrecut atunci în mintea lui, e de neînțeles.

O izbucnire de lumină, brusc aprinsă și iarăși brusc stinsă; apoi vedenii nelămurite fugind repede, repede ca aripile unei pasări care zboară grăbită în amurg...

Și acum știe a cui e fetița.

În primele seri părinții și oamenii casei s'au înspăimântat văzându-l intrând în odaia copilei; în urmă însă, când au văzut că se așează liniștit pe un scaun lângă sobă și privește în tăcere, fără o vorbă, fără un gest spre copila care se joacă zglobie prin odaie — și că pleacă cuminte când ceasul bate nouă, s'au obișnuit cu el; ba încă într'o seară președintele i-a spus: „E nepoata dumitale, — fata Tincuței“, iar ochii lui au strălucit de lacrimi și de înțeles.

Înțelegeà.

La vederea copiliței, care semănà cu alt-

cinevã, icoane din viața lui de altădatã îi scilipeau în creier orbitoare de luminã. O! și semãnã atât de mult! Semãnã la toate. La gurã, la rotunjimea feței, dar mai ales la ochii negri cu albul vioriu. Ori poate cã nu semãnã, cã nici nu puteã semãnã în totul o copilã de doi ani cu o femeie de douãzeci și doi; dar îi aduce lui așã de bine aminte chipul celei pierdute. Copila se uitã la el, miratã de tãcerea și de nemișcarea lui, iar el vede pe Lința cu toate amãnuntele și cu mișcãrile ei de o drãgãlășie fãrã de pereche. Rãnd pe rãnd o vede în toate împrejurãrile în care a vãzut-o în viață și-i aude glasul, și o simte lângã dãnsul. Iat-o mergãndu-i mlãdioasã înnainte pe poteca din fãnul dela vie, pe cãnd el o urmeazã cu inima tremurãtoare de-o dragoste cum nu s'a mai vãzut. Și acum iatã și seara din urmã. Dãnsa e cam bolnavã, el se duce singur sã-i aducã doftoria, — i-o dã cu mãna lui — și peste un ceas, cu toate mijloacele întrebuintate de doftorii, veniți în grabã, Lința moare în brațele lui în cele mai îngrozitoare spasmuri, dintr'o nebãgare de seamã la darea doftoriei. Cum îi apar toate de limpezi, zbãtãile ei, agãțãrile de gãtul lui, privirile rugãtoare îndreptate cãtre doftoriși cea din urmã strãngere de mãnã — și cel din urmã suspin...
Și dacã acum, în fiecare searã, cãnd

sună clopotul la Bărăție, Finuleț se ste-coară pe lângă uluci și intră pe porțița de din dos în curtea președintelui: vine să-și aprindă făclia minții la razele ochilor unei copile.

* * *

Toată casa e cuprinsă din temelie până în creștet de flăcări mari, care se zvârcolesc și fâlfâie ca niște steaguri. E un viscol îngrozitor, zăpăceala e la culme. Locul strâmt — pompele abiă se pot mișcă — o îmbulzeală care împiedică orice lucrare folositoare. Doamne și bărbați în haine de bal, toată lumea alergată dela balul Crucii-Roșii la locul sinistrului. Intr'o parte un grup mai îndesit, oameni cari dau ajutor soției președintelui, leșinată. Strigăte nesocotite, trâmbițe care sună asurzitor — și pe deasupra tuturor zgomotelor, țipătul neîntrerupt al guvernantei: „Fatița! fetița!“

În vremea asta un om s'a repezit în sus pe scara înflăcărată și, cu tot fumul, cu toată văpaia care îl biciuește, aparându-și fața cu brațul stâng, înnaintează cu pas sigur spre odaia copilei. La capătul coridorului e un vârtej de foc. Fără o clipă de îndoială trece prin el. Acî la dreapta e ușa odăii. O deschide. E întuneric, nu se vede nimic. Vântul îi zmucește ușa și o trântește cu putere, de se cutremură casa

Dar înaintând pe dibuite, a dat cu mâna peste o cutie de chibrituri de pe masă. Aprinde unul: — acolo, pe scânduri, la picioarele patului, cu fața în sus, numai în cămășuța ei de copil, zace fetița. El aprinde o lumânare, iă fetița, o înfășoară în plapăma cu pericolul de a o înăbuși, și se întoarce. Dar de trântitura ușii a sărit clanța. Clanța! Unde e clanța? Zadarnic se întoarce căutând pretutindeni clanța, nu e nicăeri. Atunci sare la fereastră, sparge geamul cu pumnul și strigă din răsuputeri: „O scară!“ — Nici un semn de ajutor. Se întoarce iar la ușă, lasă legătura jos, și începe a lovi cu piciorul în ușă, lovitură după lovitură, în ritmul zvâcnelilor din tâmple. Ivorul sare, dar ușa, suflată de vântul care aduce cu dânsul un mănuchi de văpae, izbește înăuntru și lovește pe om în frunte. O clipă stă amețit de lovitură; apoi se apleacă iă plapăma cu fetița și iarăși prin flăcări, cu hainele aprinse, orbit de fum și de sângele care-i curge din rana dela cap, o pornește înapoi, înăbușindu-și țipetele care-i dau năvală în gâtlej. Dar e scris să scape. Iată scara. O fi încetat vântul, ori s'o fi închis ușa prin care suflă, căci aici focul arde liniștit și măreț. Liniștit și măreț scoboară acum și omul scara, desvălind cu grijă copila de plapăma care o înabușia.

Când peste o clipă e în curte, deși cu față plină de sânge, îl recunosc toți. Guvernanta îi smulge din brațe copila, lipsită de cunoștință dar scăpată. El lasă să i-o ia, înaintează doi pași, apoi cade, întâiu în genunchi ca pentru o rugăciune, apoi pe partea dreaptă.

A patra zi, „Vestea“, ziarul local, publică în întreg singurul discurs cu adevărat frumos, pe care l-a rostit vreo dată Alexandru Moinescu, discursul dela înmormântarea lui Radu Finuleț.

MOARTEA LUI CASTOR

Acum câțiva ani, într'o zi de Septembrie, cuprins de un nespus dor de ducă pe care mi-l pricinuiă albastrul nesfârșit al cerului și acel farmec amețitor al toamnei, mă plimbam de mai bine de un ceas pe stradă singur, fără rost, când la o răspântie mă întâlnii piept în piept cu Maiorul.

— Al bună ziua. Ce? Aici? Eu te țineam plecat acasă.

— Cum acasă când am slujbă aici?

— Vezi că știam, că... mama ți-e bolnavă. Și eu nu știam nimic.

— Dar d-ta de unde știi?

— Soră-mea, care s'a întors aseară de acolo, îmi spunea că a găsit-o foarte rău.

Ca să-mi spue maiorul că mama eră foarte rău, trebuiă să fie în adevăr așa, trebuiă să aibă altceva decât patima ei obișnuită.

În aceiași seară, după un drum, care mi s'a părut cel mai lung din câte făcusem în viață, sosiam acasă. Teama care-mi strângea inima și mă făcuse să trec fără o

întrebare printre slugile eșite în întâmpinarea mea, mi se risipì, găsiind pe mama în adevăr mai slabă decât o lăsasem, dar bine.

— Tu, dragă!

Și săraca oarbă, neputându-mă vedeà mă pipăia peste piept, peste față. Eu îi luai mâinile și i le sărutai, certând-o încet că nu mă vestise.

— Dar n'am fost bolnavă. Cine ți-a spus? Al Maoiorul? Acum înțeleg. A fost soră-sa p'aici. Ea nu m'a văzut după nenorocire, și-și închipuia să mă găsească tot așa cum mă știà... și acum...

În adevăr, dacă sora maiorului n'o văzuse de când cu moartea tatei, erà de înțeles cum spusese că erà foarte rău, găsiind pe femeea — acum un an tânără și frumoasă, fără vedere și, îmbătrânită cu zece ani în așa de scurtă vreme.

— Iar dacă acum mă găsești mai slabă, adăogă mama, e că de două nopți nu pot dormi din pricina bietului Castor.

— De ce?

Ca răspuns la întrebarea mea, auzii afară lângă fereastră, un urlet lung, sfâșietor.

— Uite, așa urlă de două nopți. Asta e a treia. Săracul! Nu știu ce are. Femeia zice c'ar fi otrăvit. Eu cred că bătrânețea...

Liniștit dinspre partea mamei, acum îngrijit de starea câinelui, eșii în curte, unde

găsi pe Castor zăcând prăpădit lângă fereastră cu gura deschisă. Femeia care știà cât de mult țineam la el toți ai casei, erà aplecată d'asupra lui: se încercà să-i deà lapte dulce.

— Ce are, Mario?

Nu știà nici ea. De două zile de când nu mai mâncà nimic, zăceà la soare și urlà. Ii făcuse ea toate câte le-a știut, dar degeabà, îi erà tot mai rău...

— Ia să încercăm să-i dăm laptele.

Și ajutat de femei, dedei câinelui, cu de-a silia, tot laptele din ceașcă. Simțindu-se parcă mai bine, se ridică greoiu, mă miroși dând din coadă, apoi se culcă iar, urlând prelung și dureros.

* * *

Erà târziu. Mama dormià. Ii auziam, prin ușà deschisă dintre odăile noastre, răsuflarea regulată — și trebuie să fie veghiat două nopți pentruca să fi putut dormi acum, cu toate desele gemete ale lui Castor.

Ce mă țineà pe mine deștept, nu erau însă urletele, ci atâtea amintiri și atâtea gânduri, trezite deodată în mine la vederea suferinței lui.

Cât de limpede văd nopțile de vară, când mă duceam la moșie pentru vânătoare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din

pricina cântecului pitpalacilor care se aud pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, colo în depărtare ca picăturile de apă căzând într'un vas plin. Castor se scoală din când în când și vine să mă miroasă îngrijat de neodihna mea.

Iată-ne la vânătoare într'o miriște aurie. Castor caută la cincizeci de pași, în galop cu capul în sus. Deodată, trăznit, se oprește în loc, nemișcat, ca de bronz, cu coada dreaptă cu un picior ridicat în sus. La un pas înaintea lui stă prepelița pe brânci, înfricoșată, hipnotizată. Mă apropii și-i strig: „*Pil!*“ El sare, prepelița sboară și eu trag. „*Apporte!*“ și mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.

Iată-nă primăvara după sităruși, în păpurișul dela Lazuri, unde Castor caută domol și amănunțit, pe când în câmpul de alături țărani aclamă sosirea berzelor cu chiote și cu zvârliri de căciuli în sus.

Când mă întorceam acasă de vacanță, mi-l aduceau înainte la gară, și era o arăcare-și revedea stăpânul după trei luni de admire bucuria de nedescris a câinelui care-și revedea stăpânul după trei luni de lipsă;—iar după ce plecam, îmi scria mama, cum intră în fiecare zi în odae să miroase și să mângâe hainele mele de vânătoare spânzurate în cuer.

Mi-l dase tată-meu... Parcă-l văd: în ziua când m'am întors, după examenul de bacalaureat, mă întâmpină în capul scării și, după ce mă îmbrățișează și el și mama:

— Să trăești, fătul meu, și să-ți dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci.

Apoi mă ia de mână și mă duce în odaia mea, unde mă așteptă cea mai neașteptată surpriză. În perete o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vânat, patima mea; iar de sub pat ese Castor, întâiu lătrând, apoi bucurându-se de parcă mă cunoștea de când lumea.

A! fericirea mea de atunci! Și nu numai pentru ăst dar frumos, ci pentru toate câte mă înconjurau. Căci în clipa aceea, în fața lor, care întinereau de mulțumirea mea, pentru întâia oară înțelegeam ce mare lucru e pentru cineva să aibă părinți cinstiți, buni și uniți: o mamă care se lipsea de toate pentru copiii ei, — un tată în față căruia toți se descoperiau cu respect, — o casă bătrânească moștenită din moși strămoși, și slugi îmbătrânite în curte, iubitoare și credincioase.

Da, pe *tată-meu* mi-l aduceau aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam întorcându-mă cu dânsul dela vânătoare, de unde venia să mă ia întotdeauna cu chibitca lui cu un cal, auziam sunetul neuitat al arcurilor

chibitcei, auziam și glasul lui și corul nesfârșit de greeri.

Zadarnic îmi astupam urechile pentru a putea adormi. Minte, acum plină de trecut, nu se lasă să fie adormită, ci depănă atâtea lucruri trăite, cari mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.

Abia era un an de atunci. Era ziua lui... Masă întinsă dela un capăt al sufrageriei la celălalt: toate rudele și prietenii. Lăutarii cântă cântece bătrânești. Unul din copii se scoală și închină în sănătatea lui. El se ridică supărat de mult ce se silește să nu pară mișcat, își ia paharul: „Dragii mei, pilde bune v'am dat și eu și mama voastră. Dea Dumnezeu“... dar cuvântarea i se topește în lacrimile care-i dau năvală din ochi. Atunci mama se apleacă peste dânsul și-l sărută lung, în aplauzele tuturor și în cântecul de urare al lăutarilor...

Și acum, ce departe erau toate!

La pierderea lui, moartea nu l-a luat numa pe dânsul, — iubitul, dus la groapă într'o zi de toamnă rece și ploioasă, — ci a luat cu el tot rostul neamului nostru, acum atât de risipit.

Mă întrebam și nu-mi puteam răspunde, ce ne despărțise așa și pentruce nu venim să trăim cu toții împreună, cu mama, îngrijind-o, ajutând-o. Nebuni ce eram! Dar

negreșit, cât mai îngrabă, aveam să mă întorc lângă dânsa și să încep a reclădi fala casei noastre, dărâmată de suflarea morții.

— A! dar e peste putință!“ îmi ziceam tot eu. Și acum gemătul lui Castor erà glasul tăcutei mele desnădejdi în fața ruinii neamului.

* * *

A doua zi de dimineață mă trezește acelaș glas tânguitor al câinelui. Mă îmbrac, îmi iau pușca din cuiu, două cartușe din cutia mesei și ies în curte.

— Castor, vin, aici!

Castor, care zăcuse toată noaptea nemișcat, se scoală ca prin minune și mă urmează.

Femeea, care m'a văzut și m'a înțeles, fuge în bucătărie plângând.

— Castor, vin' aici!

Castor se târește cu greutate după mine până la maidanul de peste drum. Aici se culcă pe partea dreaptă, lăsând descoperit locul inimii.

Dupăce s'a isprăvit, m'am întors acasă ca gonit de cinevã, am intrat în odaie, am trântit pușca pe pat...

Ușa din dreapta s'a deschis. Mama a înaintat pe dibuite și m'a cuprins în brațe. Pe cealaltă ușă au intrat Maria și Dinu,

amândoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră; — și cu toții am plâns pe tăcute moartea lui Castor, care duceà departe — mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna.

INTAMPLARE

— Unu, dragă, unu singur.

— Să-ți trăiască.

— Să deà Dumnezeu! Să trăiască săracuțul: dar mi s'a întâmplat cu el o nenorocire mare. Ce mis'a întâmplat mie, pe onoarea mea ți-o spui, să ferească Dumnezeu pe tot vrăjmașu! Și tocmai mie... Ia gândește-te, mă Iancule dragă, atâta copil aveam și eu. Te uiți colo la copii de oameni săraci, cresc fără nici o îngrijire, — iarna desculți, neîmbrăcați, — vara mănâncă poame verzi și pe urmă se duc de bălăcesc câte trei ceasuri la gârlă; — vezi pe câte un picu de cincisette ani că se duce cu trei cai să-i scalde — și nu li se întâmplă nimic, trăesc zdraveni și es derbedei ca să înfunde pușcăriile. Și tocmai al meu... de! care puteam să-i dau și eu o creștere cu averea pe care o am... Mare nenorocire, pe onoarea mea ți-o spui.

Să vezi. Acum un un m'am dus pe-o lună coleà la băi la Pucioasa, cu nevasta și

cu copilul. Aveam eu trebuință de niște băi că mă cam doare piciorul stâng, când se schimbă vremea. Acolo bine, frumos. Când ne întoarcem în oraș, în oraș vărșat: se îmbolnăviau copiii pe capete. Zic nevesti-mi... (Pe ea s'o vezi mă Iancule, n'o mai cunoști... o umbră... Să mă ferească Dumnezeu de o nenorocire... D'aia-ți spui, câte odată...) Așa, îi zic: Dacă te-ai duce tu cu copilul la nenea, la Mărgineanca? Eu mă duc în oraș; îmi văz de treburi, Sâmbătă viu să vă văz și Lunea dimineață mă'ntorc—până o mai pieri molima. La plecare — parcă-mi spuneà mie inima ceva, pe onoarea mea și-o spui — zic: Sico, să îngrijești de copil să nu i se întâmple ceva.

Pleacă nevasta și eu viu în oraș. Asta erà Luni. Să vezi, domnule, ce va să zice presimțirea, pe onoarea mea și-o spui. — Miercuri mă duc la gară, c'aveam de predat zece vagoane de lemne. Cum întru în gară, îmi aduc aminte că la frate-meu la Mărgineanca, pe la spatele grădinii, trec vagonetele cu cărbuni dela mină. Zic, ca omul care are numai un copil: „Aoleu de nu s'ar duce p'acolo!“ Las pe contabil la gară și mă 'ntorc acasă să scriu nevestii, să nu scape copilul din vedere. Găsesc acasă o scrisoare dela ea, că i-a părut bine lui frate-meu, că erà bine și copilul și ea. După prânz... să ferească Dumnezeu pe toți

vrajbmașii, pe onoarea mea și-o spui... îmi aduce copilul învelit într'un tartan, pe brațe fără simțire... Se'ntâmplase! Până atunci fusese acolo, se jucase pe nisip în grădină în ochii mă-sii... o clipă de nebăgare de seamă... „Lică! Lică!“ aude un uruit de vagonete, pe urmă un țipăt sfâșietor... și găsește copilul între șine scaldat în sânge. Mă Iancule, ce crezi tu c'am pătimit! așa eram eu de albit?... că i-a tăiat mână dela cot, mă Iancule... i-a tăiat mâna dreaptă dela cot, Lică al meu, îngerașul meu—mă mir de unde mai am lacrimi să mai plâng—că nici nu l-a adormit, îi erà frică doctorului... ce să adormi un suflețel de copil de cinci ani? Mă Iancule, la urmă, pe când îl măcelărià doftoru, nu mai țipà, gemeà încetinel cu două șiruri mari de lacrimi, din ochii lui frumoși care cereau îndurare.... Mâna dreaptă dela cot! Care va să zică ciung, copilul meu ciung pe toată viața... Și începuse să scrie, mă Iancule! Ii am și acuma placa și condeiul lui... Crezi c'am închis ochii o lună de zile? Cum puneam capul pe pernă, mă sculam ca nebun... Ciung! Cum o să-l batjocorească copiii la școală... și pe urmă mai târziu, șchilod toată viața.

Ți-aduci tu aminte, mă Iancule, acum trei ani, când m'ai dus tu la Ateneu în București, de vorbià ăla? Ziceà că deose-

birea de căpetenie dintre dobitoace și om, e că toate labele, dobitocul și le întrebuințează pentru umblet, pe când omul a însărcinat numai două cu umbletul, iar altele două le întrebuințează să cucerească lumea, și îndemnă pe părinți să-și învețe copiii să știe să facă ceva cu mâinile. Mi-a intrat mie la cap vorba asta, pe onoarea mea ți-o spui. Și unde-mi ziceam eu c'o să-l învăț să cânte din ceva, ori să zugrăvească ori să sape în lemn. Că vedeam și la mine ce cusur mare e să nu știi să faci nimic. Mă uitam la niște tâmplari, cari mi-au făcut mie foșorul ăsta; tăiau și cântau. Mare fericire să știe omul să facă frumos cu mâna lui... și vorbiam și cu mă-sa, ziceam că cum o împlini șase ani, să-i arate și lui la clavier. Și acum poftim!... Daia, pe onoarea mea ți-o spui câteodată...

De atunci s'a dus toată fericirea... am îngropat-o cu mânușița lui, uite colo lângă salcâmul ăla... Nevastă-mea nu mai e aia veselă, nu mai vreă să meargă nicăeri, — nu se mai vede cu nimeni, nu mai pune mâna pe clavier... De câte ori n'o prinz cu ochii plânși? De câte ori nu trebuie să mă opresc, să schimb vorba, de teamă că în ce am de spus, să nu i se pară pe departe o muștrare pentru nebăgarea ei de seamă. Și dacă spui, i se pare muștrare, și știu că după plecarea mea plânge; și dacă mă

opresc, pricepe, și o arde la inimă și se topește... Sst! Uite-o, fă-te că n'oi bagi de seamă, și să schimbăm vorba... Ei! bată-te să te bată! Care, va să zică... bată-te să te bată! bată-te sănătatea să te bată!...

CONU ALECU

Conu Alecu, măcar că e boer eget-beget, e de prințipuri liberale. Dă mâna cu orișicare, celui mai umilit când vine la dânsul îi zice să-și pue căciula'n cap și-l poștește pe scaun. Când se duce la moșie cu Iosif tinichigiul, ori cu Tilică Fierarul, îi pune alături de dânsul în trăsură. Odată, când i s'a îmbolnăvit Dinică, feciorul din casă și a intrat în spital, nu erà zi să nu meargă să-l vadă și să-i ducă ba țigări, ba câte ceva de ale mâncării. Cum vă spuseiu, e de „prințipuri liberale“. Să te ferească însă Dumnezeu să te 'ntinzi mai mult decât socotește dumnealui că ți se cuvine, că numaidecât ți-o tae, dar știi scurt! Și în asemenea prilejuri chipul lui blajin și zâmbitor, care îi dă o înfățișare de bătrân bun și glumeț, așa se preface, încât nu-l mai cunoști. Mustața-i albă colilie ca și părul i se lasă în jos, sprincenele negre ca smoala i se ridică în sus, iar de sub

ele sclipește o privire care te silește să faci trei pași înapoi...

În zilele în care nu e dus la vie ori la moșie, se adună cu alți câțiva bătrâni de seama lui sub umbra teilor din grădina publică. Acolo stau de vorbă până la vremea mesei. Totdeauna are ceva de istorisit, iar ceilalți îl ascultă cu drag, că e om umblat și nimeni nu știe să istorisească mai frumos și mai cu haz ca dumnealui.

Iată-i. Râsul stârnit de căderea unui om care treceă grăbit, aduce aminte lui Conu Alecu de o întâmplare.

— De ce i-o fi venind omului să râză când vede pe altul căzând?... Sunt vr'o câțiva ani d'atunci, mă întorceam cu nevasta de la Kissingen. Finareta, când o vedeă pe cineva căzând, moare... o apucă un răs de nu se mai poate stăpâni... Eram într'o gară de prin Austria. Stam amândoi la fereastră... Un neamț înalt, mare cât un mal, venia grăbit să se urce în tren. Nu știu cum calcă și odată fleanc! se întinde cât eră de lung drept înaintea ferestrei noastre; — pe urmă se scoală repede și intră în vagonul nostru. Pe nevastă-mea o apucase un răs cu istericale... și râzi... și râzi... râdea cu lacrimi. Îi șoptesc: „Stăpânește-te, dragă, asta nu se face“. Ași! mai rău. Își pusese batista peste obraz și râdea mă rog, de se clătină vagonul...

Cei șase bătrâni cari ascultau pe Conu Alecu râd și ei de se topesc. Ei cunosc pe Cocoana Finareta și știu cât de drăgălașă e când râde, până și acum la bătrânețe.

În vremea asta se apropie doctorul Clopotescu, băiat bun de altminteri, dar cam prea îndrăzneț și adresându-se către cei cari ascultau, le zice, bătând pe umeri pe Conu Alecu:

— Ce palavre vă mai spune boerul, de râdeți cu atâta poftă?

Deodată chipul răsător al lui Conu Alecu se schimbă, dar știi? la moment: mustața albă i se lasă în jos, sprincenele negre se urcă în sus, — aruncă mâna de pe umăr și cu o privire care face pe doctor să se retragă trei pași:

— Mă rog, rudă nu mă știu cu dumneata: — de copilărit împreună n'am copilărit; atunci se vede că-ți sunt dator ceva, de mă bați pe umeri și mă faci palavragiu: că numai *cui ești dator, te ia peste picior*. Ce-ți sunt eu dator duminale?

Și duce mâna la buzunar să-și scoată portofelul.

Îndrăzneț e doctorul; dar sub privirea dreaptă a conului Alecu e greu să nu-ți pierzi piuitul, mai ales, când, pe chipul nici unuia din cei de față nu vezi vre-o încurajare. Bâlbâie câteva cuvinte și pleacă încurcat.

— Fie, că bine i-o făcuși, Coane Alecule!

— Eil comedia ciorilor!... Imi pare rău că i-o făcui, dar te silește.

Asta e cusurul băeților ăstora: buni, deștepti, or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se mai uită că ești cu părul alb. Pac! Pac! mă bate peste umeri și mă face palavragiu. Păi aș putea să-i fiu bunic, bată-l pustia. Asta e ca istoria cu Hristache Glavă; d'aia'l întrebaiu cât îi sunt dator.

— Dar ce istorie e aia, Coane Alecule? întrebă unul.

— Nu v'am spus'o?

A mai spus-o, dar ori c'au uitat'o, ori că le place cum o spune Conu Alecu, răspund toți într'un glas:

— Nu.

Conu Alecu înseninat la față, de parcă n'a fost de când lumea supărat, înalecă pe un scaun și povestește:

— Trebuie să-l fi cunoscut dumneavoastră... Bulgarul ăla, de umblă în mijlocul verii îmbrăcat în haine groase de dimie, legat la gât și'n cap cu o gogeamite bărsană de căciulă fumurie. Dumneata trebuie să-l știi, că ședeà lângă dumneata colo peste drum de hanul roșu. Unul mare-mare cu mustățile tunse. Când vorbià, te uitai în urma lui să vezi ce copil a vorbit. Nu-ți venià să crezi că vocea aia pițigăiată a

eșit din trupul lui. Să iei un trombon d'alea marele dela muzică, să-ți umfli bucele, să sufli cu putere și se sune: piii! ca o piculină, — așa impresie îți făcea când îl auziai vorbind... E! ăsta erà fecioruul unuia Glavă, pripășit pe la moșia lui unchi-meu. Erà cu vr'o câțivà ani mai mic ca mine. Țiu minte că-l trimeteà unchiu-meu la tata cu donicioarele de smeură; — venia cu picioarele goale. Dela o vreme nu mai știam de el, — îl pierdusem din vedere, când, hăt! peste vre-o douăzeci și mai bine de ani, m'am pomenit cu el la mine, ca să-i dau un petec de pădure de pe moșia mea. I l-am dat. D'atunci, om muncitor, i-a mers bine. Pământ nu puteà să cumpere că erà străin, dar îi mergeà vestea că are bani. Imi părea bine că s'a pricopsit, săracul. Alminteri cuviincios, respectuos, trebuia să-i zic de trei ori: „șezi jos“, când venia pe la mine, ca să se hotărască să se așeze pe marginea scaunului... Intr'o zi mă pomenesc cu văru-meu Vasilache Matraca.

— L'am cunoscut dela Ploești... întrepru unu...

— Ala. Aman-zaman! să-l umprumut cu patru mii de lei. Eu bani n'aveam la mine, trebuia să mă duc la București să iau de la depunere. Nu și nu, că lui îi trebuia chiar atunci. Mă gândeam de unde să-i găsesc napristan, când, cum eram în prid-

vorul casii, văd trecând pe uliță pe Hristache bulgarul. Ii bat în geam și se urcă sus. Zic: „Domnule Hristache, nu ți se întâmplă dumitale patru mii de lei în bani până Luni, când m'oi duce la București să ți-i aduc?“ Zice: „ba da“; și-mi aduce patru mii de lei pe care-i dau lui vărul Vasilache. Iau condeiul și-i dau o chitanță, pe cum că am primit dela el 4000 de lei cu soroc peste cinci zile.

Ca naiba! Duminică îmi vine vierul dela vie cu știre că s'a aprins magazia. Luni nu m'am putut duce la București nici Marți... Marți seara întâlnesc pe Hristache al meu. Zic: „Iartă-mă că nu m'am putut ține de cuvânt, c'a trebuit să mă duc la vie“. Unde mă scutură de mână și-mi răspunde: „Nu face nimica, frate“. Mă uit la el... Mi s'a părut cam băut; n'am zis nimic.

A doua zi începea curtea cu juri și președinte, nebunul ăla de Verusi, care te osândia la amendă și nu vrea să știe. N'am putut să plec nici Miercuri, nici Joi... Vineri mă întâlnesc iar cu bulgarul. Zic: „Iaca șia iaca de ce n'am putut plecà la București“. Ei! ce credeți dumneavoastră? atunci am înțeles eu temeiul vorbii tatii (dumnezeu să-l ierte!): *cui ești dator te ia peste picior*. Bulgarul, nici una nici alta, mă bate peste umeri, așa cum mă bătù doctorul: „Nu

face nimica, nene Alecule“. Auzi dumneata: Nene Alecule, el mie!!! Ptiu!

— Ei și ce-ai zis? Întreabă unul.

— Nimic. M'am întors repede acasă, cu gândul să apuc trenul... erà prea târziu! Toată noaptea uite așa m'am perpelit. Măcar că trenul plecà tocmai la 8, m'am sculat și m'am îmbrăcat dela 5, de grijă să nu-l scap. Nevastă-mea: „Lasă că te-i duce Luni; te condamnă Verusi la amendă“. Ași! Să fi știut că mă condamnă la închisoare și tot plecam... De când sunt nu mi s'a părut că umblă trenul mai încet ca la întoarcere. Imi venià să saiu din el, s'o iau la fugă, s'ajung mai repede acasă. Cum am sosit, sera la 9, zic vizitiului: „Nu deshămà și du-te peste drum la Hanul roșu la Hristache bulgarul și adu-l încioace. Să-i spui că am zis eu să aducă o chitanță“. S'a întors trăsura fara el; se culcase. Trimet pe fecior: „Acù să mi-l aduci! Să nu vii fără el“. In sfârșit după o jumătate de ceas de așteptare, sosește. — „Ce e, Cocoane Alecule“? Zic: „Șezi jos și scoate chitanța“. — „Dar de ce atâta grabă?“ — „Șezi“, zic. „Uite patru mii de lei. Uite și zeci lei dobândă. Doisprezece la sută fac la 4000 pentru un an 480, — pentru o lună 40, — pentru o săptămână 10; mai poftim și zece lei pe deasupra“. Se uita la mine nedumerit. Zic: „Acum să-ți spui și pentruce atâta grabă.

Nu vreau ca mâine când m-oi întâlni să-mi zici pe nume, că alaltăeri mi-ai zis „*frate*“ eri „*nene Alecule*“ și mâine, dacă n'apucam să-ți plătesc acum, îmi ziceai „*Alecule*“ sadea și nu-mi place. Eu nu zic pe nume decât slugilor mele, încolo la nimeni. Ii vrea de-aici în colo să fii politicoș și cuvîncios? bine, te primesc ca până acum cu dulceață și cu cafea; nu? sănătate! nu te cunosc, nu mă cunoști... Te așteaptă trăsura la capul scării, poftim“. D'atunci n'a mai dat pe la mine; când îl întâlneam mă salută și trecea pe partea aialaltă...

Așă și cu firfisonul ăsta. Imi pare rău că i-am tăiat-o; dar iar mă gândesc că dacă nu i-o făceam așă, mâine mă bătea peste pânțe, poimâine mă trăgea de mustață... Buni băeți, ăștia din ziua de azi... deștepți... ori fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se uită la tine că ești cu părul alb. Pa! Pa! te bate peste... Maică Precistă, Doamnel...

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
In lumea Dreptății	7
Vâlcolacul	93
Puiul	99
Două Surori	105
Din carnetul unui Judecător	147
Un om	149
Microbul	155
Inspecție	165
Neamul Udreștilor	179
Cocoana Leonora	209
Magheranul	217
Sâmbătă	223
Pană Trăsnea Sfântul	233
Sminteala lui Radu Finuleț	285
Moartea lui Castor	295
Intâmplare	303
Conu Alecu	309

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
ÎN ATELIERELE
„CARTEA ROMÂNEASCĂ”,
ÎN LUNA APRILIE, 1938.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI